

600 Ft

9 771587 023027 22010

2022-10
LX. évfolyam

Életünk

2022-10

SZERZŐINK:

Brém-Nagy Ferenc (1965), Budapest ■ Fábán László (1940), Zsennye-Budapest ■ Farkas Gábor (1977), Szigetszentmárton ■ Kovács István (1945), Salföld ■ Kulin Borbála (1979), Debrecen ■ Magyar Dániel (1978), Szombathely ■ Németh Katalin (1973), Celldömölk ■ Patak Márta (1960), Leányfalu ■ Sajó László (1956), Budapest ■ Szarka Hajnalka (1956), Budapest ■ Szilárdi Béla (1940), Gutaháza ■ Tóth Lajos (1951), Budapest ■ Varga Árpád (1984), Pápa

Lapszámunkat Szarka Hajnalka munkáival illusztráltuk.

irodalmi, művészeti és kritikai folyóirat

ÉLETÜNK

TARTALOM

FÁBIÁN LÁSZLÓ ■ Manyoshu (haikuk) / 1

SZILÁRDI BÉLA ■ Célkeresztben a gazdaság és művészet viszonya / 3

KULIN BORBÁLA ■ versei / 8

SZARKA HAJNALKA – NÉMETH KATALIN ■ Találkozások Kemenesalján (interjú) / 10

VARGA ÁRPÁD ■ versei / 20

PATAK MÁRTA ■ Félreértés (novella) / 23

TÓTH LAJOS ■ rövidprózák / 30

FARKAS GÁBOR ■ versei / 37

KOVÁCS ISTVÁN ■ Időről időre – könyvről könyvre (kritikák) / 39

SAJÓ LÁSZLÓ ■ versei / 55

BRÉM-NAGY FERENC ■ Sósmez (regényrészlet) / 59

MAGYAR DÁNIEL ■ rövidprózák és prózaversek / 80

A FOLYÓIRAT KIADÁSÁT A NEMZETI KULTURÁLIS ALAP
TÁMOGATTA

ÉLETÜNK

Irodalmi, művészeti és kritikai folyóirat • LX. évfolyam

Kiadja: Berzsényi Dániel Könyvtár – Szombathely MJV Önkormányzata • Felelős kiadó:
Dr. Baráthné Molnár Mónika, tel.: 94/513-530, mobil: +36-30/953-2300 • Főszerkesztő: Alexa
Károly, e-mail: karoly.alex@gmail.com, tel.: 06-30/583-0302 • Előfizetésben terjeszti: BDK
9700 Szombathely, Dr. Antall József tér 1., Tel.: 94/513-537; elofizetes@bdkmk.hu • Előfizetési
díj egy évre: 6800 Ft, egyes számok ára: 600 Ft, dupla számok ára: 1200 Ft. Megjelenik havonta,
460 példányban. • Nyomdai előkészítés, nyomtatás: Papírmanufaktúra Kft. • ISSN–0133–4751

F Á B I Á N L Á S Z L Ó

Manyoshu

hókoszorúban a hegycsúcs
ráül fehéren a ködre
réved az elveszett vándor
sűrű magány körülötte

*

hajnal-piros jegenyéket
fonna a szem be a tájba
minták amiktől a léha
szív derűt békülést várna

*

nyugatról a szél fölhőt hajt
arcokat mosdat a permet
nincs az a zápor amely – jaj
tisztára mossa a lelket

*

hull az orchidea szirma
fehér-szép lepkék a hóra
– te szentséges Fudzsiyama! –
mind olyan akár egy sóhaj

*

ó az a hold-arcu asszony
nézi a hold-ezüst tájat
készül az esti dagályra
előnti szívét a bánat

*

ó az a hold-fátylas asszony
kőre ült karja keresztbe
óvja a megszegett álmot
pálma zizeg körülötte

*

cirreg a kabóca-cserje
homálylik alatt a parton
tévelyeg rója az útját
ó az a hold-arcu asszony

SZILÁRDI BÉLA

Célkeresztben a gazdaság és művészet viszonya

Munkácsy Mihályról szeretnék írni, de az apropó közelebbi: Cesare Pietroiustiról. A pszichiáterként végzett Pietroiustit (sz.1957, Róma) a jelentéktelennek tűnő, paradox helyzetek, azoknak vizsgálata, kommunikációs dinamikája izgatja. Ez az „anarchista” művész, Marcel Duchamp kései követője konzekvensen igyekszik a tőke, a pénz hatalmát nevetségessé tenni. Papírpénzt eszik. Miközben a pénzzel visszafordíthatatlan transzformációt végez, párhuzamot állít fel az anyagsere emésztési folyamata, és a suska valóságos körforgása között. Cesare humanizálja a pénzt, mert zsigereibe fogadja. Gyomrában az emészthetetlen pénz „átalakul”, hogy aztán később, mint művészi végtermék hagyja el testét. Feltűnő, hogy művészetének alapja éppen az a dolog, amit elutasít: a pénz. Ezzel a látszólagos ellentmondással, a szokatlan „pénzfelhasználással”, közönségét zavarba hozza. Már abban a pillanatban, amikor az addig pénznek nézett, pénznek használt papírdarab a szájában eltűnik, a fizetőeszköz addig tudatunkban élő képe a feje tetejére áll. Valójában nem a játék a cél, hanem hogy a pénz és a művészet viszonyáról fellobbant gondolat eljusson a közönséghez. Törekvése az, hogy a nézők tudatosítsák helyzetüket. A pénzükhöz való viszonyukat. A művész felhívja a figyelmünket arra, hogy a fizetőeszközt bizonyos folyamatokban a művészet átalakítja, transzformálja. Ezt az átalakulást ő a saját testén belül végzi. Humanizálja. A „napvilágra került”, gondosan megtisztított – most már műalkotássá szublimált papír az eredeti érték többszöröséért kerül a műtárgypiacra. A pénz nem csupán egy másik pénznemmé, de műalkotássá is képes átváltozni. Most aggodjunk a pénz tekintélyének elvesztése miatt?

A művészek többnyire a befogadó kegyeit keresik. Az elvárt, lenyűgöző hatás figyelmes, fizető publikum nélkül semmit sem ér. A nagyérdemű kihagyhatatlan. A művész (és menedzsere) a művek kiállításával a közönség figyelmére apellál. Sajnos, manapság – ki tudja miért – nagyobb szerepet kap a figyelemfelkeltés, mint maga a művészet. De ne legyünk igazságtalanok. Ez, a nem kívánatos procedúra, már több mint száz éve töretlen iramban megy előre, kúszik felfelé. Lassan eléri a fellegetket. Közben tudjuk, hiába minden reklám, mert hogy hová visz, merre repít bennünket a műalkotás, az a befogadó nézőre gyakorolt hatásától függ. Világjobbító szándékáról, annak legendás erejéről már rég nem beszélhetünk. Fontos, milyen minőségű ez a hatás. Van-e hatalma? Behúzza-e, vagy csak invitálja a nézőt, foglaljon helyet a képbe? És, amikor benne van? Még az is lehet, fogságba kerül.

A művészet hatáshatalma abban áll, hogy a műalkotást néző öntudatlanul is értéktelennek tartja magát. Úgy véli, a műalkotás által egy különleges, értékes szférába kerül. Máris itt van az első absztrakció, az érték. Nehezíti a helyzetet, hogy

a szféra megfizethetőségét másképp érti ő maga, és másképp egy másik ember. És máris közbelép a pénz, mint absztrakt viszonyrendszerek tárgyiasult (már nem sokáig) szimbóluma. Ha a pénzemet művészetre cserélem birtokot szerzek, akkor az egyik absztrakciót felcserélem egy másikra? Bár maga a művészet is absztrakció, mégsem lehet kettőjük közé egyenlőségi jelet tenni, mert akkor a művészet beazonosítható lenne a pénzzel. Pénz és művészet absztrakt fogalmak. Erre utal Cesare Pietroiusti, amikor az egyik absztrakciót cseréli a másikra. De valamit ne hagyjunk figyelmen kívül: a műalkotás sosem lehet ekvivalens pénzértékével, mivel a kettő különböző szférából ered: a műalkotás az esztétikaiból, a pénz a gazdaságiból. Más és más referenciák.

Apropó, Munkácsyról akartam írni. Munkácsy nem eszik pénzt, de művészi terméket képes csinálni. Feltűnő, hogy éppen az alkotó éveinek legvirágzóbb szakaszában csak műkereskedőknek dolgozott. Közéleti környezete és az üzleti vállalkozás mindent elkövetett, hogy tehetségét a végsőkig kiaknázza. És ő nem tétlenkedett. A jólétet biztosító szédítő magasságú honoráriumok elvakították a szegénysorból jött fiút. Már az első sikerek közepette felismerte, közönsége a tehetsége nagyságát az eladás, a külső siker mércéjével fogja mérni. A „kolosszálképek” festője a megélt közönségsiker érdekében büntudat nélkül festette a fölzárkózni, polgárosodni vágyó magyar periféria tudatalattijában megbúvó ábrándot: látjátok, vagyok valaki. Közben sejtette, ezekkel a kereskedelmi célú alkotásokkal sosem kerülhet az igazán nagyok közé. Amikor szakmája berkeiben körülnézett, nem kis sajnálattal tapasztalta, életműve kívül fog rekedni a művészet fogalmán. Pedig milyen egyszerű lett volna a művészet esszenciájáról gondolkodni. Azt tudatosítani, a művészet szabadság. Bár maga a szó meghatározhatatlan, mégis fogadjuk el, a művészetben szabadság nyilvánul meg. Egy művésznek – önmagához képest is – szabadnak kell lennie. Munkácsy talán sosem volt az. Különösen attól kezdve, hogy megismerte Charles Sedelmeyer üzletembert, az akkori nemzetközi műpiac kiemelkedő tehetségű szereplőjét. A vele kötött szerződése révén Munkácsy – mint szolgáltató – az internacionális műpiacnak egyik főszereplőjévé vált. Elindult a szekér. Sedelmeyer műkritikusokkal nem törődött, legfőbb célja a publikum (teljes körű) kiszolgálása volt. Az üzletembert nem a múzeumok pompás kiállítótermei, hanem kereskedelmi galériák, nagypolgári szalonok cifra világa érdekelték. De az sem volt ellenére, hogy Munkácsy biblikus tárgyú művei John Wanamaker amerikai luxusáruházában legyenek elhelyezve. Húsvét táján az áruházban osztogatott cédulákon a következő volt olvasható: a Krisztus Pilátus előtt és a Golgota képek előtt mondj el három imát: először – hálaadási ima egy olyan művésznek, mint Munkácsy, aki ezeket a rendkívüli képeket adta nekünk. Másodszor – hálaíma a John Wanamaker (az Áruház tulajdonosának) nagyvonalúságáért, hogy megosztja velünk őket Húsvét idején. Harmadszor – egy hálaadási ima a mi Mennyei Atyánknak az ő fiáért, aki meghalt a kereszten, amiért mi a kereszténység világosságát birtokolhatjuk az egész világon.

John Wanamaker mai értelemben is „korszerű” figura. 1911-ben attól a gondolattól vezérelve, hogy hétemeletes áruházát katedrálissá szentesítse, felépítteti a világ

máig legnagyobb orgonáját. A 28.500 sípot megszólaltató hangszer a mai napig működik. De vissza a Munkácsy-képekhez. Azok művészi, vagy esztétikai értékére ettől kezdve már nem figyel senki. Nem elég tudni, az esztétikum önmagában igazolódik. Hazugság a vallással igazolni az esztétikumot (lásd: ancilla theologiae, a művészet a vallás szolgáló leánya) Minden hiába. Wanamaker beszél, kutya ugat. Persze, Munkácsy – mint már említettem: szolgáltató – nem találta bűnnek, hogy művészetét népszerű, kelendő monumentális „szenzációképekkel” prezentálja. (Megjegyzendő: 1887-ben az Egyesült Államokban a Krisztus Pilátus előtt 160 ezer dollárért, majd 1888-ban a Golgota 175 ezer dollárért kelt el, Munkácsy Európa legjobban fizetett festőjévé vált.)

Ki tudja, mikor kerül egy ma élő tehetséges festő hasonló helyzetbe. És ma miért választana más utat, amikor mindenfelől azt hallja: csak így tovább. Persze akkor is, még Munkácsy életében is voltak kritikus hangok. Sokan talán segítészándékkal, mások irigykedve kritizálták. Justh Zsigmond (1863–1894) a századvégi magyar iro-

dalom ismert alakja, aki többször járt Munkácsy műtermébe, nem volt elragadtatva a mestertől és műveitől. „Magyarul elfelejtett, s franciául nem tanult meg. Ez utóbbi mégsem hiányossága, mert fűtyülése (magasan száll a daru) teszi őt a legnagyobb hazafivá.” „Ha fűtyül, akkor érzem meg leginkább egyéniségét, amely komor, nagy-szabású.” „Primitív ember, két-három századdal van elkésve, s ezért hatott itt annyira.” Különösen az utóbbi kijelentése nagyon ütős. A primitív ember gyakran erőszakkal akar megoldani egy problémát. Munkácsy ennek éppen ellenkezője. Ritkán osztotta meg mással gondolatait. Nem szeretett kinyilatkoztatni. Hogy milyen volt, azt a keveset, többnyire néhány kortársának, titkárának visszaemlékezéseiből tudhatjuk meg. A későbbiekben még annyit sem. „Kufárkodás és sznobság mindig is zavarossá fröcskölték körülötte a leget, mint tintahal a vizet” – írja Munkácsyról Fülep Lajos. 1893 novemberében Justh Zsigmond levelet ír Feszty Árpádnénak „Tudja-e, hogy láttam, mielőtt Párizsból elmentem volna, Munkácsy képét. Nagyon rossz. De nemcsak relatíve az ő hírnevéhez, de általán véve akárki csinálta volna, rossz kép. Nyugtalan, tónusa hamis, diszharmonikusak a színei, s a magyar vezérek úgy viselik magukat Árpád mögött, mint t – – s iskolás gyerekek.” De mások is. Például Székely Bertalan „tökéletes stílusalanságot” fedezett fel több képén. Lyka Károly kifogásolta levegőtlen színeit. Minden kritika ellenére már életében legendás alak volt. Sőt, még ma is – halála után százhuszonkét évvel – szenvedélyes értékelési viták tombolnak körülötte. Sokan a mai nézők között a szalon-zsánerképekben nem a semmitmondó tartalmat vizsgálják, hanem csodálattal érzékelik az izgalmas festői felületeket. Mi tagadás valóban a festőiségnek ez a szabad áradása Munkácsy nagyságát bizonyítja. A baj az, hogy nem azt festette, amit látott, hanem ami az idegen befogadó tekintet számára már fel volt dolgozva. Nem valami újat, hanem akadémiák által előemésztett, sokszor méltatlan illusztrációt nyújtott. Ha a jogos, vagy jogtalan kritikákat nem is vesszük komolyan, tény, hogy miután a modernista fejlődéstörténeti értékelésből kimaradt, művészete, sajnos, a *regionális* kultúrtörténeti érdekességeink körébe szorult.

Revideálni kellene a Munkácsyról kialakult képet, véleményünket? Sokak szerint alaposan. De honnan, és meddig? Merről és minek? A festő „nemzeti jellegének” vitatása, nemcsak az ezredfordulón, de ma is hiábavaló fáradozás. Az életmű köré szövődő legendák, szertartások, rítusok máig hatnak. Munkácsyval kapcsolatban mindig a történet az érdekes. John Wanamaker a Krisztus Pilátus előtt és a Golgota című képek tulajdonosa nem vette meg a harmadik darabot az Ecce homot. Később, 1914-ben kijelentette, hogyha a magyar állam kéri, átengedi a két festményt. A történet vége ismert. Hiábavaló volt Csernoch János hercegprímás és Prohászka Ottokár püspök eszmei támogatása. A magyar állam csak két kicsinyített másolatot, vagyis az eredeti feles változatát, vásárolta meg. Többre nem volt pénz. Mindenesetre Munkácsy párizsi sikerei egyszerre két lényeges üzenetet is hordoztak az egykorú magyar társadalom felé: a szociális felemelkedés lehetőségét és a magyar kultúra nemzetközi elismerésének ígéretét. És ma? Ígéret, ígéret hátán.

Volt még valami, ami Sedelmeyert áthozza a mai korba. Már ebben az időben kifejleszti a reprodukció lehetőségét. Ha jól tudom a művészi nyomatok a poszter

tömeges elterjedése – Amerika segítségével – Európába csak az ötvenes évektől indult be igazán. Sedelmeyer úgy gondolta, aki nem tud drága pénzért eredeti képet venni, ott van a reпрónyomat. Azóta is versengés folyik a legtöbbit reprodukált Munkácsy-kép büszke címéért. A „Rőzsehordó nő”, mivel állítólag az egyik legszínesebb képe, erősen versenyben van a díjra. (Egy személyes megjegyzés. Én, annak idején, vagyis gyerekkoromban a kép színes nyomatáról, mivel ceruzával dolgoztam, csak fekete-fehér másolatot tudtam csinálni. De úgy is tetszett.) Változik az idő, változnak az emberek. Ma úgy gondoljuk: Amit könnyű megsokszorozni, az elveszti az értékét. Kommersz lesz. Megszokjuk. Ha eltűnik, hiányzik. Divattá tesszük. A divat, viszont rövid életű.

Szerencsére mindig voltak művészek, akik igyekeztek megtalálni a helyes arányt művészet és a pénz között. Nem lehet figyelmen kívül hagyni, hogy a pénz, értékkel van felruházva. Amikor művészetre „váltjuk”, csereszkoz. De ne engedjük – mint ahogy Munkácsynál láthattuk –, hogy a műalkotás szimpla árucikké alakuljon. A dolgot nehezíti, hogy legalább háromszáz éve összekapcsolódott a pénz és az érték, a pénz és a műalkotás fogalma. A jelenség tehát nem új keletű. Ezért figyelemreméltó Cesare Pietroiusti elgondolkasztó akciója. Elsősorban nem a meggazdagodás kérdése foglalkoztatja, mert akkor minden nap pénzt enne. A végtermék, a sznobizmus jelenségére is kikacsintó mű „előállításá” során érezhető a kapcsolatteremtés igénye. A tárgyiasult művészet talán önmagában paradoxon. A benne rejlő szellemi szolgáltatás viszont sokkal reálisabbnak tűnik. Újabban a művészet csak jó benyomást akar tenni a publikumára. Megpróbál annak nyelvén beszélni. Nem ugyanazt tette Munkácsy is, a maga idejében? Megelőzte korát? Ha igen, egy új típusú nyilvánosság érdekében „áldozta” fel művészetét. Ebben Sedelmeyer kommunikatív készsége nagy segítségére lehetett. Mi változott, azóta? Akkor a közönség kegyeinek elnyerése, gyönyörködte-tése, lenyűgözése volt a cél. És ma? A művészet a gyakorlati elvek mentén alakul. A gyors üzleti siker ösztökéli a művészt és menedzserét. Munkácsynál sem volt más-képp. Legyünk elnézőek vele. Jelentősége nem a stílustörténet, hanem a művészet új típusú népszerűsítése, a nyilvánosság megnyerése mentén ragadható meg.

Azzal, hogy Pietroiusti koncepciója a közönséggel kommunikál, a múlt és jelen kapcsolódik össze. Beszélhetünk arról, hogy a művészet, mint a valóság megismeré-sének sajátos formája, elősegíti az élet értékeinek, szépségeinek felfedezését. Hogy mondtuk az elején? Pénz és művészet absztrakt fogalmak. Vagy mégsem? Mihez iga-zodjunk? A múlthoz, vagy jövőhöz, mert a megélt jelen pénzre válthatósága a lényeg.

KULIN BORBÁLA

Aludni, sírni, félni

Mire megtaláltam, már nem tudott aludni.
Felkelt éjszaka. Fiókban kotorászott.
Zörgött a sok doboz. Mondd, miért kerested
lejárt gyógyszerek között az álmod?

Mire megtaláltam, már nem tudott sírni.
Csak ült rozoga székén szívig ázva.
Pedig szerettem volna meglátni, ki vagy te,
vakond, hogy jutottál fel a toronyházba?

Mire megtaláltam, már nem tudott félni.
A balkonon álldogált és lefelé nézett.
Mondjál egy szebb szót arra, hogy tériszony! –
Húsz méter magasból nem tudtam semmi szépet.

Ezt a mondatot is harmadszor írom át
arról, amit talán hallani szeretnél.
Odalenn Rómeó és egy betonpad éle vár.
Két külön zuhanás, ugyanaz az erkély.

Óvatosan a képzelgéssel!

A képzelgéssel légy óvatos! Ha mohó vagy a vágyban,
azt, aki vár titkon, bimbózó meglepetéssel,
szétfeszited az ölét, többé sose várd,
ha halálra hágod, az angyalt!

A képzelgéssel légy óvatos! Soha rosszra ne gondolj!
Nem vagy erős, megidézed, a Sátán
rossz kutya, elszabadul! Te csak akkor
csaljad elő, ha tudod, van vér a pucádban
tíz körmöddel marni belé, cafatokra harapni a szívét!

Nem ért a barátom

Meggyanúsít, mit kavarak körülötte, miközben
a mérgező füstöt igyekszem épp a mellkasáról odébb hessegetni.
Mint egy rémes szappanopera, mondja,
szappanopera, rémes, mondom én is.
Különben úgy hittem, mint minden ember,
szerelemre vágjuk.
Korábban autókat szerelt.
Ma lelkeket gyógyít és verseket ír.
Hogy ő hogy van összerakva, nem értem.
Barackfát becéz, ha fél szegény fácska
a közelgő téltől, a kertben, de rükverzben
padlógázzal hajt át a környék legdédélgetettebb macskáján.
Szerelemben szép szavú, gyorsétteremben
nőkről csak így beszél: az a pina.
Van egy fekete bőrkabátja,
amiben a mai napig nem ismerem fel,
mikor kiszáll a sportkocsijából.
Gépekről ír,
verseket gyógyít,
lelkeket szerel.
Én úgy hittem, szerelemre van szüksége.
Nyílt, szabad, végeláthatatlan terekre, mint
amilyen a versé.
Nem értem, miért hajlandó egy reménytelen eset
– azt mondja, gyári hibás a motor –
mérgező füstjében, szerelőaknába szorulva megfulladni.

Találkozások Kemenesalján

SZARKA HAJNALKA FESTŐMŰVÉSSZEL

NÉMETH KATALIN BESZÉLGET

Múlt év december 3. és január 29. között volt látható „Elképzeléseim” címmel a kiállítás a celldömölki Kemenesaljai Művelődési Központ és Könyvtár Mórítz Galériájában. Ez alkalommal beszélgetünk. Több mint 30 festménnyel szerepeltél a szülővárosodban. Nagyon termékeny művész vagy, rengeteg helyen állítasz ki, ha csak a 2021-es évet nézzük 12 kollektív tárlaton vettél részt. A múlt évben Vas megye két helyen is ott-hont adott alkotásaidnak. A Szombathelyi Képtár Kép-Tár-Ház II. című országos seregszemlén szerepeltél és Celldömölkön az „Elképzeléseim” című kiállításodat láto-gathatták a képzőművészet iránt érdeklődők. Mint Kemenesaljáról elszármazott művész mennyire tartod fontosnak, hogy Celldömölkön nevelkedtél? Inspirál-e örökség Keme-nesaljáról?

Nagyon örültem a mostani kiállítási lehetőségnek. Úgy gondoltam hazaviszem, amit csinállok. Az elképzeléseimet, amint a cím is takarja. Azaz megmutatom magam, mint egy „felőtt kis gyerek” a világot. 15 évvel ezelőtt volt önálló kiállításom a Keme-nesaljai Művelődési Központban. Vannak akik akkor ott lehettek a megnyitón, de sajnálatomra már eltávoztak az élők sorából. Nekik is készült. Képzletben mélyen benne gyökerezem a Kemenesaljai tájban. Ha belegondolok, hogy egyáltalán élek, akkor onnan kezdi el a képzeletem, hogy Celldömölköt látom. A házunk, a szüleim, testvérem, a nagynéném. A szomszédok, a tanárain. Egyes eseményei a városnak, mint május 1-i felvonulás, megjelenik képekben előttem. Inkább képekben raktározom el az emlékeket. A Ság-hegy, a dombos táj és a jellegzetes kisvárosi házak mind előttem vannak. Sokat számít a neveltetés, az, hogy szüleim olvastak, hangszeren ját-szottak, táncoltak, kórustagok voltak. Költők, írók, zenészek, táncosok, akiket lát-tam, hogy szeretnek, mind a talaját adják az életfelfogásomnak. A celli templomok illata, hangulata, előadások, koncertek és imaórák, beszélgetések lelkészekkel, for-málták a világnézetem, ami beérett, és nem változott. Úgy tűnik nem homokra épít-tetem. Mindig volt egy feszítő erő bennem, hogy valahogy kifejezzem magam. Győ-zött a vizualitás, amire tudatosan készültem. Nem vagyok a szavak mestere, de a tanítást is hivatásomnak tartom.

Barcsay Jenő biztatására a képzőművészeti pályára léptél 18 éves korodban, de már gyer-mekkorod óta rajzolsz, festesz... Megtudhatjuk milyen gondolatokkal indított el utadon a mester?

Barcsay Jenő festőművészhez akkor jutottam el, amikor érettségi után másodszor nem vettem fel az Iparművészeti Főiskolára, divattervező szakra. Nem tudtam megítélni vidékről, hogy mi a színvonal. Nem is láttam bele ebbe a világba, amibe a politika is belejátszott. Fogtam tekercsben egy köteg rajzomat, megnéztem valahogyan hol lakik és bekopogtam. Szerintem előzőleg írtam levelet. Tudtam mekkora mester, hála az iskolai tanulmányaimnak. Leültem, ott volt a nővére is. Kedvesen megnézte a rajzaimat és azt mondta jók lesznek. Beajánl az akkoriban telt házzal működő Dési Huber rajzkörbe, Korga György tanárhoz. Innen kezdődött az igazi tanulás, sok barátság szövődött. A sors érdekessége, hogy 3 éve én vagyok helyileg a „Dési” utódjának tanára. Ez a Leonardo Szabadiskola, melyet 2004-ben én álmodtam meg.

Kik voltak a tanáraid?

Nem túl rég sokat alakította a szemléletemet Sipos Endre művészetfilozófus, festőművész. Tanultam Bakonyi Mihály festőtől és Székács Zoltántól technikákat, felületalakítást egy vásznon.

Az első nagy lökést a celldömölki Dénes Szilvi bácsi vezette rajzsakkör, a szombathelyi tanárképző rajzköre, Horváth János festőművésszel, és a Dési Huber rajzkörben Korga György festőművész adták. Megérett a vágy, hogy én is fessek hasonlókat, mint ők. Az ambíció, az álmok talán többet érnek, mint a tehetség.

Kik hatottak és hatnak a művészetedre?

Hatottak rám a művészettörténet korszakaiban a legjelentősebb alkotók. Az ókori egyiptomi látásmód is. A reneszánsz nagy mesterei közül Botticelli és Leonardo, Giotto. Persze ők a fellegekben jártak a tudásukkal. A képeikből áradó lélek ragadott meg. A tanítványaim közül is azt tartom tehetségesnek, aki munkáin átsugárzik a tárgyiaságnál több. Az impresszionisták színvilága, különösen az akvarelljeimben mutatkozik meg. Nem használlok feketét. A fehérét is átszínezve használom. A magyar alkotók közül Barcsay Jenő fegyelme és konstruktív látásmódja hatott rám. Borsos Miklós felszabadultsága, és még innen-onnan szemezgettem, ami tetszett. A mestereimet nem felejttem, azért sem, mert valahogy úgy gondolom, minden szónak, biztatásnak és elmarasztalásnak nyoma van a képeimen. A pedagógiai felfogásomat nagyban alakította Soltra Elemér, pécsi főiskolai tanárom. Bráda Tibor, Patay László festőművészek, akik mestereim voltak az akkori Képzőművészeti Főiskolán. Minden tantárgy fontos volt. Jó volt sokat tanulni.

Elmerülve az alkotásaidban szeretném megkérdezni Tőled, milyen alkotói folyamatban élsz, hogy indul el egy kép koncepciója, mennyire tudatosan építed fel az alkotásaidat? Milyen élmények befolyásolják a mondanivalódat? Anyag, struktúra, szín vegyestechnika. Kutatás és kísérletezés a művészeted kulcseleme. Saját eszközeiddel tudatosítod

bennünk, mi az amit csinálsz, milyen gondolati elemek hatják át az alkotásaidat. Betekintést nyerhetnének egy kicsit a világodba?

Amikor festeni kezdek, hatnak rám a világ eseményei, szűkebb és tágabb értelemben sorsok és a magam megélései. Megpróbálok esszenciálisan gondolkodni, hogy ne egy egyedi, hanem általános, vagy inkább tömörített legyen a mondanivaló. Mindig akkor sikerül jól egy festmény, ha engedek utat a belső képnek. Akkor gördülékenyen jön, hogy milyen szín, technika, forma kell. A vegyes technika már a kifejezési formám lett, mert így többretegűen tudom megfesteni, amit akarok. Erre tudatosan készültem. Valami erő, mintha egy felsőbb én lenne, tudja mit akarok. Érdekes érzés. Ösztönös és tudatos strukturálás, felváltva segít festeni. Sokat használ, ha elteszem, és később folytatom. Nem vagyok könnyen alkotó.

Az akvarellekben jobban engedem, hogy a téma hasson rám, ez néha realista, mert a témagyűjtés egy eszköze nálam. Nem mindig, van hogy önálló alkotás lesz. Vonzódom a kék színhez, sok árnyalatot megenged. Inkább akrillal festek, de korábban olajfestékkel és pasztellel is dolgoztam. A felületet különböző anyagokkal, a témához illően átalakítom, hogy többféle faktúrával más-más tartalmat adjak. Az egyedi montázs készítésével, papírragasztással az utóbbi időben foglalkozom, melyeket a képeimbe ragasztok. Ebben sokat segített Székács Zoltán festőművész, akinek jártam a kurzusára. Én úgy tartom, mindig festőnek készültem, de csak az utolsó években vált el, hogy mi az a nyelv, festői kifejezőeszköz, ami megfelel az elképzeléseimnek.

A nyolcvanas évek óta tudatosan építed fel a művészetedet, vagy érzékenyen reagálsz a körülötted zajló eseményekre?

1986-ban végeztem a Képzőművészeti Egyetemen. Azóta hullámzó volt a lehetőségem. Hol megeredtem, hol megállt, hogy alkossak. Valahogy sohasem adtam fel. '93-tól megerősödtem abban, hogy csináljam, és tanulnom kell. Az én kifejezőeszközöm kerestem és szinte újrakezdtam a gyakorlást rajzzal, akvarellel. Könnyű eltévedni ezen az úton. El is keveredtem az üzleties út felé, aztán visszatértem. Főként a pasztell technika és tanáraink zsűrizése, véleménye vitt jó irányba. Egy nyelvet kerestem, ami nem realisztikus, mert az nem érdekel. Nem szürreális. és nem impresszionista. Esetleg nem megszokott. Talán modern kortárs.

Valószínű jó úton járok. Köszönet a kiállításaimat megnyitókna is, pl. Feledy Balázs művészeti írónak, Szemadám György festőművész, írónak, akik vezettek elismerő, vagy segítő szavaikkal. A körülöttem zajló eseményekre nagyon érzékenyen reagálok. Szinte elbújnék néha előlük. A jelenlegi pandémiás helyzetben nagyon ambivalens érzéseim vannak. Csak azért imádkozom, hogy ne ossza meg annyira az embereket, és ne sokan legyenek betegek.

Színes és finom harmonikus hangvételű alkotásaid néha erőteljes pszichikai tartalmakat közvetítenek, átsugárzik rajtuk egyfajta fegyelem, dinamizmus. Milyen élmény inspirálta ezeket a képeket? Mesélnél nekünk szívedhez nőtt alkotásaidról?

Néhány festményt kiemelnék. A „Széttört egész” és a „Remény” kb. egyidőben születtek. Csalódás fejeződik ki bennük, jobban érződik a pszichikai tartalom. Egység és széttöredezettség egy képen. Valahogy minden egy kicsit szomorú, én így élem meg.

Az „Anya gyermekével” egy időtlenséget ábrázoló női arc akar lenni, egy számonkérő gyermeki szemmel.

Az „Emlékkönyv” című kép tartalma nagyon érzékenyen érint. Egy családtag válása, és a budapesti gimnázium buszbalesete ihlette. Óriás angyalok segítenek tartani egy embert és a sérültet vigasztalni.

A pseudo vagy képzelt világot komolyan veszem.

Falitextileket és szobrokat is készítesz. Próbára teszed a tehetségedet a művészetek terén. Az elmúlt években több verseskötetet és tankönyvet illusztráltál. (Móra Kiadó, Apáczai Kiadó, Mandorla Kiadó). Belsőépítészeten is kipróbáltad magad. Mesélnél ezekről a munkáidról?

Kaptam lehetőséget 2000. év környékén falra seccot festeni. Nagy öröm volt. Egyik az Újpesti Családvédelmi Intézmény falait díszítette, a Gyermekotthon ebédlőjébe pedig nagyméretű olajfestmény készült. Az öregek otthonában egy emeleten lakberendezési tanácsokat adtam, belső díszítéseket, üvegablakot készítettem. Izgalmas volt. Magyaros szalagmotívumokat, az örökélet fonaldíszeit használtam fel. Virágmotívumokkal együtt. Dömötör László versesköteteiben régebben egy-egy verset kaptam illusztrálni. Baley Endre verseskötetét terveztem. Egy kisregényt is illusztrálhattam. Ebben nagyon emlékeztet a történet, mert arról szólt, hogy az ember mennyire kötődik a társaihoz, és ezt a csodákat látó főszereplő, mint ezüstoffalakat látja. Az Apáczai Kiadó megbízásából alsós angol nyelvkönyveket illusztráltam. Nehéz volt 350-400 apró, de kifejező ábrát rajzolni. Hosszú ideig készítettem a Tabán-Lux fotóműhely megbízásából érettségi tablókat. A Madarász utcai óvodában dekorációt festettem és kiállításokat koordináltam.

Az absztraktnak mondható kispasztikáim kísérletek. Először egy mikulászacskót öntöttem ki gipszsel. A szobában is nyoma maradt, de folytattam néhány ötlettel. Ezeket és újabbakat műköből szeretném megvalósítani újra. Nagy szerencsémre nagynéném, szüleim megtanítottak kötni, varrni, horgolni, egyéb technikákra. Apukámmal a celli téglagyár helyén agyagot gyűjtöttünk. Színes gyermekkorom volt. Nagyon sajnálom, hogy ma a gyerekek keveset kézműveskednek.

Milyen mondanivalót szeretnél közvetíteni a közönség felé, mi határozza meg a kiállításaid koncepcióját amikor egy – egy tárlatra készülsz?

Szeretném közvetíteni az emberek felé, hogy van szépség. Sok rossz esemény és csúfság mellett a reneszánsz kort idéző harmónia létezik. Aranymetszés. A negatív témájú képeket is úgy szeretném elkészíteni, hogy egy gyönyörű egységet mutassak be. Ebben a tragédia is feloldódik, vagy az érzelmek lecsillapodnak. Mindamellet minden munkámban van némi szomorúság is. Talán, mert régen rájöttem, hogy a Földön semmi sem tökéletes.

Gyakran festek csak pályázatokra, és ebből jön össze egy kiállításnyi. Amellett, ami érdekel, megfog és szeretném tudatni az emberekkel, hogy figyeljenek rá. Eszköz és nem cél a festés. Viszont a visszajelzés nagyon fontos, mert csak akkor „vagyok”, mint alkotó egyáltalán. „Hiába fűröszöd önmagadban, Csak másban moshatod meg arcodat” írja József Attila.

Szinte nem volt olyan év 1982 óta, hogy nem találkozhattak volna a képzőművészet iránt érdeklődők Szarka Hajnalka festőművész nevével. Ha jól számoltam 100 felett jár a kiállítások száma, amelyeken szerepeltél. Több mint 30 egyéni tárlaton mutatkoztál be. Mit gondolsz mikor éri el egy kiállítás a célját?

Tanítok is, így kevesebb az időm festeni. Művészeti iskolákban, és itthon magánórákat adok. Az tartott és az tart ma is szinten, ha az aktuális pályázatokra beszuriznek képeimet. Ha nem, az elgondolkoztat. Szerintem önálló kiállításra kell törekedni, mert az visszajelzés nekem is, és megmutatkozás, bemutatkozás is egyben. Remélem egyre erettebbek a munkáim, és nem szabad sokféle stílus felé kalandoznom sem. Rövid az élet ahhoz. Van, amit már inkább tanítok, mint a pasztellezést, de én már nem készítek. Összetettebb technikájú képekkel tudom magam kifejezni. Egy-egy képet régen minden önálló kiállításomon vásárolt valaki. Ma már szűk az a réteg, aki pénzt szán rá.

A kiállítás rendezésekor felhívtad a figyelmemet, hogy nálad a címek fontosak a képeid mellett. Nem élhet a kép nélkülük önálló életet, mintha illusztrációk lennének egy-egy irodalmi műhöz. Mennyire van ez így?

Azért kellene a címek a képeimhez, mert életem illusztrációi. Gondolom emellett, azt is, hogy útjára bocsátom őket, azzal, hogy kiállítom. Mindenki mást láthat bennük. Ha egy láncszemmel tud kapcsolódni, akkor megérte elkészíteni.

Fontos szerepet kaptak a tárlaton azok a művek, amelyek családról szólnak. Majdnem 30 év után, ha egy kiállítás erejéig is, képeiddel visszatértél szülővárosodba, Celldömölkre. Miért tartottad fontosnak ezt a bemutatkozást?

A testvéremről belső kényszer volt festeni, mert nemrég hunyt el, és nagyon hiányzik. Más emberekről is festek, amiatt, hogy egy kép erejéig megörökítsem, vagy a bennem

kialakult feldolgozásra váró érzést összegezzem. A Ság-hegy is felkerült egy képre, mindaz, ami eszembe jut. Belső meséimet élem.

Azért tartottam fontosnak bemutatkozni az újabb képeimmel itthon, Celldömölkön, mert vannak kedves emberek, régi ismerősök, akiket gondoltam érdekel. A cím felkeltheti az érdeklődését. Hátha hazavisz fejben egy képet, gondolatot. Büszke is vagyok, hogy tessék, ide jutottam. Talán meglepetés sok embernek, végül is lassan fejlődött ki ez az út. Mindig nagy családra és erre készültem. Őszinte képek. Egyszer már éreztem 1981-ben Budapesten rendezett egyik kiállítással kapcsolatban, hogy két helyen vagyok jelen, mert annyira rólam szólt!

A pandémia idején a galériák áttértek egy új típusú online térben zajló képzőművészet közvetítésre. Megtalálsz a lehetőségeket ezeken a felületeken? Mit gondolsz mennyire fontos a személyes benyomás a művésszel és az alkotásaival?

Az elmúlt pandémiás időszakban több online kiállításon is részt vettem. Látható volt az Újpesti Festőtársaságnak, a Dunakanyar Festő körének és alkotótábori anyagomnak és a legutóbbi hatvani Arcok és sorsok Biennálé anyagának is video formája. Örültem, hogy megmozgattak bennünket, festőket ebben az időszakban is. Az a meglátásom, hogy nem adja vissza azt az élményt, mintha élőben látná a közönség a kiállítást. Türelmetlenné tesz míg nézem, kicsit nehezebben érzékelhető a kvalitás. Azt gondolom szükséges jó dolog, és sokan megtanultunk nagyjából az online térrel bánni, de biztosan mindenki várta a végét ennek az időszaknak.

1982 óta Budapesten élsz, hogy látod mint festőművész a hivatásod szempontjából mennyire fontos a fővárosi állandó jelenlét? Festőnek lenni, megélni abból, hogy vászonra fested a gondolataidat nem a legkönnyebb dolog. Mennyire fontos egy művész számára a mecenatúra a jelenlegi elanyagiasodott világunkban? Mennyire van hangsúly az egyéni teljesítményen, hogy mint festőművész minél több tárlaton megmutasd magad?

Én úgy látom, itt Budapesten sokkal könnyebb megmutatkozni. Jó helyen, ahol forgalom is van, érdemesebb kiállítani. Vidéken sokkal nehezebb lenne kitűnni. Ki milyen módon szeretné az alkotását megmutatni, mikor, hogyan, az nagyon egyéni. Én azt éltem meg, hogy „messziről jönni” nehezebb. Mecenatúráról csak álmodtam, nekem ígéreten kívül más nem jutott. Viszont használtam a mai napig a tanárképzős diplomám. Átadom a tudásom. Ebből segítem magam és a családom a megélhetésben. Uralodik az elanyagiasodás, de mellette valamiféle ébredés is. Az egyéni teljesítményen, mint életfeladaton van hangsúly. Futok az idővel, hogy beérjem magam. Fejlődjek, adjak, erősödjek meg abban, amit el akarok érni. Persze „elég minden napnak a maga baja.” Én szívesen tanulok mástól. Ezt otthonról hoztam. Lehetnék magabiztosabb is. Használok a magam meglátása szerint az új ismereteket. Elméleteket gyakorlati technikákat. Ezek előre visznek. Gyakran járok tárlatokra, kortárs bemutatkozásokra.

Egy festő művészi fejlődéséhez az időről időre való megújulás elengedhetetlen. Menyire tartod kísérletező művészek magad? Nagyon nyugodt, kiegyensúlyozott, lírai festészet a tiéd. E hangulat lengi körül az egész kiállítást. Egyetértesz ezzel? Ezt a kiegyensúlyozott nyugalmat, gondolom a háttérben egy szellemi folyamat táplálja. Némi zaklatottság érzése inkább a kisplasztikáidon jelenik meg.

Nem olyan a világ, mint amilyennek szeretném látni, tapasztalni. Jobb lenne több mosoly, szeretet és nyugalom, mindenben. Megpróbálok egyes ingereket, félelmet, erőszakot nem beengedni az atmoszférámba. Bár ettől furcsa lehet a felfogásom. Az Istenben való hitem adja a gondolataim alapját. Jóra törekedni. A feladatokat végigvinni és nem akadályozni mást sem. Amit közvetítek, amikor tanítok is, az a harmónia. Egyensúlyra töreksem mindenben az életemben. Ami kívülről valószínű nem ilyennek tűnik, minden törekvésem ellenére nagy az igazságérzetem és szenvedély jellemez.

A kiállítás címe 3 részre is bontható szó. El-/kép/zeléseim/, mert elszármaztam Celldömölkről. Kép-eket alkotok és ez egyedi szintézise a világnak, ami található a tárlaton. Minden képnek megvan a maga története.

Kb. 1993 óta tagja vagy a Budapesti Festőstúdióknak. 1998 óta az Újpesti Festők Társaságának, majd 2000-ben tagja lettél a Magyar Alkotóművészek Országos Egyesületének, mint festőművész. 15 éve vezeted a magad által alapított Leonardo da Vinci Képzőművészeti Szabadiskolát. 2007 óta tagja vagy a Magyar Vízfestők Társaságának, 2017 óta pedig a Magyar Festők Társaságának. A Colosseum Dunakanyar Festő Társaságnak és a Magyar Rajztanárok Országos Egyesületének, valamint 2016-ban tagja lettél a Szegedi-céh művészeti társaságnak is. Rendszeres kiállítója vagy a Festészet hete rendezvénysorozatnak.

Miként változott a magyar festészet összképe az alatt az idő alatt, amióta Budapesten élsz és alkotasz? Milyennek látod a kortárs magyar festészet nemzetközi megítélését?

Gyakran látok egy kiállításon sok ismerős nevet, akikkel személyesen, vagy másképp találkoztam. Sokan olyanok, akikről huszonévesen már hallottam, tetszettek a munkáik. Némelyikkel most együtt állítok ki, és a régi tisztelet megvan bennem irántuk ma is. Előfordul, hogy valaki kortársam, sokáig nem állít ki, de egyszer csak felmerül a színre. Nem tudom, ki honnan. Azért van ennek a pályának is hierarchiája. Lépcsőfokai. Számít az elismerés, a díjakat kinek ítélik oda. Kinek jut az elismerés. Én optimista vagyok, és szeretem tisztának látni a dolgokat. Azt gondolom, a legtöbb helyen, egy országos tárlaton a zsűri pártatlan. A kvalitást keresi. Jó, erős színvonalú kiállításra törekednek. Nem nagy a megosztottság, szerintem ezen a téren. Lehet naiv vagyok, vagy direkt így akarom látni. Sokszor hiányolom ugyanakkor a nyilvánosságot, a szélesebb terjesztését egy-egy országos megnyilvánulásnak. Például az elmúlt nyáron Keszthelyen volt a Fő téren és a vízen rendezett Objekt kiállítás. Alig volt visszhangja. Talán nem értékeli a helyén. Látom, hogy számít ki hol tanult, tanult-e

művészettörténetet. Még az is lehet, hogy csak óra volt, de mást tanítottak azon, sajnós.

Sok kiállítást Budapesten csak a megnyitó napján látogatják. Nemrég divat lett a finisszás, ez jó ötlet. A nemzetközi elismertség már egy sokoldalú téma. Sajnos abba nem látok bele. Vannak meglátásaim. Volt, hogy ügynökök vittek el képeket tőlem, külföldre is. Ez a megrendelés, és időre festés, nekem nem ment. Nem tükröztek a képeim a világlátásomat, nem őszinte képek voltak. Legfeljebb szép lakberendezési tárgyak. Megélhetéshez egy időben jó volt. Bár, lehet, hogy ez az idő is eredményes volt. Gyűjtőkre találtam.

Az Országos Tárlatokon nagyon fontosnak tartom, hogy megmutassam magam. Bár elgondolkodtam azon is, hogy lehet olyan időszak, amikor nem küldök. Inkább önálló kiállításra gyűjtöm. Galériákkal is felveszem a kapcsolatokat, terveim szerint.

Művészeti munkád mellett készíted fel a fiatal tehetséges ifjúságot a képzőművészeti pályára. A képzőművészet, mint azt a művészettörténetből tudjuk, soha nem tartozott egy kiszámítható életpályának. Mivel tudod ösztönözni a XXI. századi fiatal generációt, az elhivatottságra?

Találkoztam és találkozom tehetséges tanítványokkal. Ilyenkor nagyon örülök, azt gondolom érti a szavaimat, sejtí a gondolataimat. Szóval egy nyelvet beszélünk, korunktól függetlenül. Ez gyakran így is van. Kiemelkedő iparművészeti tehetséget is volt szerencsém tanítani, és többen elvégezték a grafika, festő, vagy szobrász szakot a Képzőművészeti Egyetemen. Büszke vagyok rájuk. Azt gondolom, számít a jó készség, az ambíció és a szorgalom. Szerencse is kell ehhez a pályához. Mondani szoktam, akár felnőtt tanítványaimnak is, hogy az alkotáshoz, ő maga a kulcs. Neki kell széles látókörben tájékozottnak, érzékenynek, egyszerre kreatívnak lennie. A művész személyiség születik meg előbb, aztán az alkotás. Ez persze állandó fejlődésben értendő, és oda-vissza kölcsönhatásban.

Egyszer olvastam, hogy a művész az, aki titkos kínoctól szenved. Van benne valami. Előbb formál, gyúr, alakít az élet, majd megkeresi a kifejezési formát. Ha felkészült rá, vagy fejleszti magát valaki, akkor szülehetnek nagy dolgok. Nem kiszámítható életpálya, de ha elindultunk egy úton, meg fogunk érkezni valahová. Remélni kell.

Mivel művészettörténetet is tanítasz, hogy látod mennyire módosult a kép fogalma a XXI. század elejére?

A kép fogalma nagyon kiterjedt lett. Ez tetszik nekem. Pl. fényvel is születnek képek. Holografikus alkotások. A kép kerete is kitágult, sokféle lehet. Vannak olyan ötleteim, hogy berendezett kiállítást vagy negatív képkiállítást csináljak, egyszer. Persze, a lehetőségeim nem olyan nagyok, de törekszem rá, hogy megvalósítsam.

Egyes vélemények szerint korunk művészete igényli a hozzáértő értelmezést. Mit gondolsz, a közönségnek mennyire van szüksége fogódzókra, interpretációkra a képeiddel kapcsolatban?

Azt látom, hogy gyakran nem látja meg az értéket a kis méretű munkákban a közönség. Pedig sok nagy jelentőségű mű volt kicsi. Talán kell fogódzkodó, ahhoz, hogy mivel készült a kép. Az akvarell megítélését pedig jó lenne értékesebbé fordítani. Az idegen anyagok miért kerülnek oda? Mindig fel kell-e ismerni a tárgyat, témát? Türelemesebben nézik meg a képeket, ha magyarázat van hozzá. Remélem mindegyik képem megállítja, azt, aki nézi. Nem szeretnék egyforma képeket festeni.

Mennyire követed figyelemmel a Kemenesaljáról elszármazott képzőművészek életútját? Tartod a kapcsolatot valakivel?

Egy-két Budapesten élő celldömölki művésztől hallottam. Sajnos nem tudok szorosabb kapcsolatot tartani velük. Volt régen, aki a munkahelyét felajánlotta, és így lettem grafikus, festő a SOTE-n, az Anatómiai Intézetben, ami egy nagyon gazdag időszak volt az életemben. A helyi kiállításokra szívesen eljövök. Egy biztos, Szilvi bácsi tanárunk legendás lett. Aki hozzá járt szakkörbe, azokkal van miről beszélgessünk.

Köszönöm az interjút.

V A R G A Á R P Á D

a jövő régészei

a régészek nem ásnak betűket a földből
de dokumentálják írással az íratlant
majd gázcsövet és aszfaltot engednek a humuszra
vagy száradni hagyják a gödröt az utókornak

nem vagyok hun vezér
nem temetnék mellém tollamat
szellemi termékemet algoritmus kutathatja
mégis úgy sejlik
a tiszta írás egyre kevesebbet ér
s egyre nő az igény újból a mítoszokra

konvektor

az asztalon maradt a pohár fekeke
szénhidrogén ég a konvektorban
derítetlen csendesség tölti meg a lakást
telefon öli a találkát
facebook-profil a múltam
és nem bújok ki a bőrömből
nem robbantom fel a világot
nem tudom ki lehet elégedett
de minthogyha ugyanazon a három-négy
hangon énekelnének minden popszámot
és régi kibeszélőshowk
mondatai jutnak még eszembe
na majd én most megmutatom a világnak
utána meg a csitítás hogy
szépen beszélj nem erre tanítottalak
aztán lassan visszaalszik a vénám
betakarózom mert anyám fázik
és én égek már idegen
szénhidrogén helyett
őrlángként a konvektorban

fedősztorik

csupa papírmasé és klisé a polcon
néhány a karácsonyfára aggatva
így megy ez fennköltén s vállrándítóan
jobb ha a kényeskedés a megmondója
az inkább ne csúfolják helyette sebj
ha sokat xboxozik szülői attitűdtől
az otthon felhalmozott italos dísztasakokig
borítékok csupán vaskos csekklapocskák körül
jól írt jelenetek
 majd felvonások
 sőt színdarabok is

12 stáció

a tömegek lélektana
a nyugat alkonya
az írástudók árulása
a tömegek lázadása
az értékek átértékelése
az önimádat társadalma
a történelem vége
a civilizációk összezsapása
a világrend átalakulása
a tömegek tébolya
a szentek tábora
az ember tragédiája

Entrópia

Búza, írás, acél
s jószág utáni
baktérium:
e négy tény

determinálta a
földi élet új
élőlényét,
az embert,

ki felhajtotta a
hegyet és tengert.
Törzseit úgy
igázta

le, saját faját úgy
törölte a föld
színéről, mint
reggel a

csillagokat – de a
hírük megmaradt
koszolt kövek
karcain,

s néplelkekbe tapadt
ideákban él
kivárva az
esti fényt.

Nem akartam én semmit, ültem a fotelban, kezemben a telefonnal, hogy felhívom, és boldog új évet kívánok neki, mindössze ennyit, még csak sejtetni sem szerettem volna vele, hogy kíváncsi vagyok, milyen az élete az új férfi mellett, egyszerűen csak mondani akartam neki, hogy szerencsés, boldog új esztendőket kívánok, esetleg megvártam volna, hogy ha akarja, ő is elmondja a maga jókívánságait nekem, de többet nem, még azt sem, hogy esetleg megkérdezze, én hogy vagyok, semmi értelme nem lett volna belekezdeni, úgyhogy én tényleg csak annyit szerettem volna, hogy belemondom a telefonba a jókívánságomat, megvárom, amíg válaszol rá, és utána mindjárt el is köszönök, de nem így történt. A legjobb szándékkal hívtam fel, és megint rosszul sült el minden, ugyanúgy botrány lett a vége, mint annyiszor, mint amikor még együtt voltunk. Akkor is hiába igyekeztem, a legjobb szándékom ellenére sem tudtam megfelelni neki.

Semmi különös nem történt pedig, mondom, ültem a fotelban, kezemben a telefonnal, tárcsáztam, csengett egy darabig, aztán föl is vette, én meg abban a pillanatban a lábam elé nézek, és meglátom azt a sárgás tócsát a fehér márványlapon, hirtelen nem jön ki hang a torkomon. A vonal túlsó végén beleszól a telefonba, Tessék! Pontosan tudom, ezt mondta, Tessék!, nem azt, hogy halló vagy igen, hanem kellelten, fásult hangon egyszerűen csak ennyit, hogy Tessék!, mint valami főnöki titkárságon, ahol a titkárnő ezrével fogadja a telefonhívásokat, ráadásul a főnöke is jól leteremtette az imént.

Ültem, egy pillanat alatt felpattant a szemem, mintha ki akarna ugrani a helyéből, a másodperc törtrésze alatt átfutott bennem, hogy mi történt, láttam magam előtt azt a sárga tócsát a kövön, hallottam a hangját a telefonban, hogy Tessék!, és hirtelenjében válaszolni se tudtam. Meglepetésemben, mérgemben vagy szégyenemben, nem tudom, mert mindhárom közrejátszhatott, hiszen nagy nehezen végre elszántam magamat, hogy felhívom, nyugalmat erőltetek magamra és a hangomra, nem érzetetem vele, hogy bármi is bántana, fesztelenül, felszabadultan, csengő hangon belemondom a kagylóba, hogy Szerencsés, boldog új évet kívánok!, megvárom, amíg válaszol, elmondja a maga jókívánságát, esetleg válaszolok, ha megkérdezi, hogy vagyok, mondom, hogy jól. Ha netán kérdezne, majd érzetetem vele, hogy ennyi és nem több, nem kuncsorgás, egyszerű tiszteletadás vagy odafigyelés, bárkit felhívhat az ember egy újévi köszöntés erejéig, ürügy vagy hátsó szándék nélkül, magáért a köszöntésért, és punktum. De mégis minden másképp történt.

Virgács kutyánk, a szálkásszűrű tacsó még a házasságunk első évében került hozzánk. Befogadtuk, mert a gazdája kidobta, elkergette, nem várta meg, hogy visszajöjjön a hajtásból, ki tudja, mi történhetett vele, mindenesetre napok óta ott csatangolhatott szegény az erdőben, mert olyan csapzott volt a bundája, hogy szinte föl se

lehetett ismerni, micsoda. Olyan volt, mint egy csúf kis patkány, két-három bordája eltörve, csupa seb és karmolás a teste, csak a fogai fehérlettek meg a nyelve rózsaszín lett, abból látszott, meg a nedves kis orrából, hogy semmi komolyabb baja nincsen, azon kívül, hogy elveszett, és kétségbeesetten keresi a gazdáját.

Akkor csapódott mellénk, amikor indultunk volna föl az erdőbe. Kiszálltunk az autóból, és a parkolóban ott termett a lábunknál, aztán egész úton követett bennünket, folyton néztünk hátra, jön-e még, aztán egy idő után már nem követett bennünket. Föllélegezve állapítottam meg, hogy visszament, talán mást választott, olyan valakit, aki lefele megy, villant át bennem, vagy igazából talán nem is érdekelt, mi lesz a sorsa, mindenesetre szerettem volna elhárítani magamról a terhet, hogy nekem most egy állat sorsáért felelnem kelljen. Keveset beszélünk út közben, amúgy sem szoktunk beszélgetni az erdőben, mindenesetre most még szokásosnál is kevesebbet, és szóba se hoztuk azt a kutyát, mintha mind a ketten tudnánk, hogy érdemesebb kerülni ezt a témát, mert súlyos lelkiismereti kérdést feszegetnénk, ha most akár egy félmondatot is utalnánk rá.

A parkolóig vezető úton mind a ketten hallgattunk, visszafelé ugyanúgy, mint jóformán végig az erdőben, ahol mégsem telepedett ránk a hallgatásnak az a fullasztó csöndje, amely körbevon minden feszült némaságot, mint valami bura vagy üveghang, hanem ott időnként még felszabadultan ott is tudtunk lenni azon a kiránduláson, arra figyelni, amire éppen érdemes, nem lebegett folyton előttünk annak a szerencsétlen kutyának a képe. Ez a viszonylagos nyugalom csupán addig tartott, amíg el nem indultunk visszafelé, aztán minél közelebb értünk a parkolóhoz, annál sikeresebb lett a csönd, a tehetetlen hallgatás csöndje, amelyben csak a lelkiismeret beszél, de az is befelé, miközben roszog a zúzott kő a lábunk alatt az úton.

Szinte tudtam, éreztem, hogy ott lesz még az a kutya. Pontosabban reménykedtem is, hogy valaki időközben megszánja, meg vártam is, hogy mi lesz, mintha sejtettem volna, hogy a sors akarja úgy, hogy velünk jöjjön, mert szinte fellélegeztem, amikor megláttam lobogó fülét, nyitott pófája mellett oldalt lifegő nyelvét, ahogy szalad felénk, néz ránk azzal a kétségbeesett, mégis reménykedő pillantásával, amivel később is annyiszor levett a lábamról, és akkor én már magamban eltökélem, lesz, ami lesz, ezt a kutyát vinni fogjuk.

Ő is tudta, érezte, hogy mit gondolok, mert elszántan meglódult mellettem, nagy határozottan megkerülte a kocsit, és beült a volán mögé. Oda útban én vezettem, a visszaút neki járt, így szólt az egyezés kettőnk között, akárhova mentünk, mindig felváltva vezettünk.

Rám se nézett, de tudtam, hogy magában mosolyog, mert rám akarja hagyni a döntést, mintha kedvezni akarna férfiúi hiúságomnak, hogy én mondhatom ki a végső szót, mert mindig ezt tette, kis dologban és nagyban egyaránt. Eléggé átlátszó módon hagyta rám az utolsó szó kimondásának jogát, sokszor el is szégyelltem magamat, főleg idegenek előtt, mert azt hittem, mindenki számára napnál világosabb, hogy ezt most kötelességből vagy szánalomból teszi, mondván, hogy mégiscsak én vagyok a férfi, ő meg a nő.

Ült tüntetőleg a volán mögött, várta, hogy beszálljak, összehúzta száját, megfeszült minden arcizma, nem nézett se jobbra, se balra, várta, hogy mitévő leszek, én pedig megálltam a vezető melletti ülés ajtaja előtt, kinyitottam, és kicsit félreálltam, mint amikor valaki illedelmességből kinyitja valaki előtt az ajtót, és várja, hogy a hónalja vagy az alkarja alá nyúlva besegíthesse az utasát, aztán ránéztem a kutyára, nem szóltam neki, csak a szememmel intettem. Kissé oldalra húzódtam, hogy legyen elég helye, pedig akkor is bőven lett volna helye, ha nem állok félre, inkább talán csak azért tettem, hogy ő is észrevegye, szavak nélkül mutattam neki, hogy mennyire ura vagyok a helyzetnek.

Azt a visszautat nem felejttem el. Mintha két, teljesen más ember ült volna a kocsi-ban, mint aki nemrég az erdőben kirándult. Ugyanazt a ruhát viselték, ugyanúgy néztek ki, mint az erdőben az a kettő, de mégsem ugyanazok voltak. Egymás szavába vágva fecsegtünk, mint diákkorunkban, amikor buliélményünket meséltük közös barátunknak, aki már előre kuncogott magában, mert tudta, hogy egymást túllicítálva beszélünk, és elhallgatjuk a lényegét, mert a leglényegesebb elem persze mindig rejtve maradt, mintha minden hétpecsétes titok lenne, ami közvetlenül ránk vonatkozik, legföljebb utalhatunk rá egy-egy cinkos összenézéssel, hadd irigykedjen az a harmadik, de finoman, nem zavaróan, mint amikor a harmadik félnek már-már terhessé válik a párok közti intimitás. Most ugyanúgy beszélgettünk, közben én féloldalasan ülve, félig előrehajolva vakargattam a kutya füle tövét, de rá se néztem, mintha a másikkal érzékeltetni akarnám, hogy csak őrá figyelek, közben a megszo-kott mozdulattal jár az ujjam, a kutya két füle közül tovább a nyakára, két oldalról megállok a tarkó alatti izomkötegen, aztán elindulok visszafelé.

Hová lett az a két izomköteg Virgács nyakáról, és háová lett a mi cinkos kacsin-tásunk, ezen is elgondolkodhattam volna, miközben tárcsáztam, hogy boldog új évet kívánjak neki, a történetek ellenére is akár. Nem is igazán jó ez a kifejezés, hiszen mi történt? Semmi, csak elváltunk, ő elment, én maradtam, Virgácsal együtt abban a lakásban, ahol húsz évet leéltünk egymás mellett. Így vagy úgy, de leéltük, és az utolsó tíznek Virgács is tanúja lehetett.

Ő akarta, hogy Virgácsnak nevezzük. Nem tudom, hogy jutott eszébe, talán mert Mikulás környékén találtuk, bár akkor azt mondta, olyan görbe kis virgácsai vannak, én nem is értettem, egyszerű ásólábai vannak, kotorékebb, a mellső kettő görbe, erős, a két hátsó gyengébb, de virgácshoz semmiképp nem hasonlít. Meg is jegyeztem, erre azt válaszolta, próbált sok nevet, és legjobban a Virgácsra hallgatott. Még a nevét is elvesztette szegény kiskutya, ezt is hozzátette, és közben mérhetetlen szájalom ült az arcán, mert mindenkit nagyon tudott sajnálni. Hamar megesett a szíve minden elesett emberen, állaton, sokszor meg is könnyezte, ha a tévében ilyesmiről beszéltek.

Miközben tárcsáztam, Virgács nyakán járt a kezem, mint akkor, a kirándulás után a visszaúton, amikor nem is a kutyára néztem, hanem végig őrá, oldalról figyeltem, ahogy vezet, ahogy félszemmél rám-rám sandít, miközben sebességet vált, vagy előzés után visszaáll a sávjába, közben úgy tesz, mintha a kutyát nem is látná, pedig én

tudom, hogy repes a szíve az örömtől, ahogyan az enyém is, csak nem akarja kimutatni, mert talán el sem akarja hinni, hogy beleegyeztem. Föllélegeztem, hogy beszállt a kutya, de ő nem vette észre rajtam, mert amikor félreálltam, és kinyitottam előtte az ajtót, kelletlen fintor jelent meg az arcomon, mint aki azt gondolja, ha akarsz, szállj be, ha magadtól velünk jössz, akkor jöhetsz, mert én bizony nem kényszerítelek. Volt ilyen kimondatlan egyezség közöttünk, tudtuk, mikor mire gondol a másik, a hallgatólagos egyezség pedig arról szólt, hogy senkit nem kényszerítünk semmire, mindenki szabad ember, azt teszi, amit jónak lát, ez kettőnkre nézve érvényes volt, végig a húsz év alatt, én pedig a kutyára is ugyanezt értettem.

Így aztán akkor sem tiltakoztam, amikor bejelentette, hogy elmegy, összepakolja a legszükségesebb holmiját, és elköltözik. Nem marasztaltam, csak bólintottam. Nyeltem egy nagyot persze, mert sose gondoltam volna, hogy meg is teszi. Mondani ugyan sokszor mondta, az utolsó időkben egyre gyakrabban, amilyen sűrűn csak kifakadt, annyszor. Tehetetlenségében rám zúdította minden keservét, mintha én tehetnék róla, hogy ilyen rosszul megy a szekér, mintha én lennék a felelős mindenért, még a válságról, a járványról, sorozatos munkahelyi balhékról, meg a siralmas közállapotokról is én tehetnék.

Ültem akkor is a fotelban, talán éppen ugyanebben, amelyikből most felhívtam, az olvasófoteljában, mert lába alatt a számolyával ő szokott benne olvasni, de ezt sem vitte el, azt mondta, itt hagyja nekem, csak a számolyt viszi el, én úgysem használom, neki viszont úgy kényelmes, ha fölteszi rá a lábát olvasás közben, nekem pedig mindegy, hol olvasok, eldőlhetek a kanapén is, mert én fekvésem alszom el a könyvön, ellentétben vele, ha lefekszik, másfél oldal után garantáltan elalszik. A fotel maradt, meg még sok minden más is a bútorok, a konyhai eszközök meg a könyvek közül, a felét sem vitte el annak, amit vihetett volna, azt mondta, az új lakásban nem fér el, pedig nem igaz, tudom, hogy azért nem vitte el, hogy ne kelljen a velem eltöltött húsz évre emlékeznie, és én ebben nem is találtam kivétnivalót.

Virgács marad, ezt is ő mondta ki, én meg bólintottam, tudtam, csak ő veszít azzal is, ha a kutya nálam marad, most még nem érzi, de később majd rájön, mennyit veszített, nem csak a kutyát, hanem egy fél életet szinte, mindent, amiben ez a kutya mellettünk volt, akár jó, akár rossz volt is, mert mind a kettő emlék, akárhogy vagyunk is most, mégiscsak volt egy közös életünk.

Itt ültem hát a fotelban, tárcsáztam a számot, Virgács nyakán volt a másik kezem, egy pillanatra engedtem csak el, amikor ő a vonal túlsó végén fövette, és beleszólt a telefonba, hogy Tessék! Mindig így szólt bele, ki nem ejtette volna a száján, hogy Halló! Olyan idegen a fülemnek, nem magyar szó, nem is így kell kiejteni, utálom, mondta mindig. Nem volt kibékülve vele, úgyhogy mindig úgy szólt bele a kagylóba, hogy Tessék!, mint egy titkárságon, ahol a főnököt kapcsolják, ahol naponta százával fogadják a hívásokat. Meghallottam a hangját, abbahagytam a kutya simogatását, és dőltem volna hátra a fotelban, hogy mégse görnyedten szóljak bele, mert másképp cseng a hang, ha kihúzza magát az ember, és abban a pillanatban észrevettem a lábam előtt azt a kis tócsát.

Virgács még be se pisilt. Nehezen ugyan, de mindig kikéretőzött, jelezte, ha ki kell mennie, egyszerűen beállt az ajtóba, és várta, hogy kiengedjék. Olyan megható volt látni. Sokszor eszembe jutott, oktalán állat, mennyire megtanulta a rendet. Állt ott az ajtóban jámboran, mint a birka, amikor lassan elérkezik az idő, és nyílik a karám ajtaja. Virgács várta, hogy kiengedjem, ha esetleg nem vettem észre, mert a lakás másik végében voltam, akkor hangosan vakkantott egyet. A vakkantásából rögtön tudtam, hogy szeretne kimenni, nem úgy szólt, mint amikor valaki elment a lakás előtt, akár idegen, kutyás vagy postás, olyankor mindig másképpen vakkantott. Éppen csak jelzett, aztán elhallgatott, és várt türelmesen. Ezért csodálkoztam most, hogy hogy az ördögbe pisilhetett be, mikor végig ott ült a lábamnál, én vakargattam a füle tövét, a nyakát tapogattam, ahol régen olyan izmos volt, amikor még tudott rendesen rágni, mostanra azonban elsorvadtak azok az izmai, lesóványodott a nyaka, nehezen tudott volna már megbirkózni a nagy cupákokkal, mint annakidején, amikor hozzánk került.

Ahogy észrevettem azt a sárgás tócsát, akkor rögtön bele kellett volna szólnom a telefonba. Abban a pillanatban kellett volna határozott hangon mondanom, hogy szia, boldog új évet kívánok, ahogy az elején elterveztem. Semmi mást, csak ennyit, még akkor sem, ha ő válaszol, mondja, hogy köszönöm, neked is, és ha utána nem kérdez semmit, akkor egyszerűen elköszönök, mondom, hogy szia, aztán leteszem, ha pedig esetleg kérdez valamit, mondjuk, hogy telt a szilveszter, akkor válaszolok, csendesen, békésen, nyugalmasan, vagy valami hasonlót, de nem kérdezek vissza. Akármilyen bárdolatlanságnak tűnjön is, nem kérdezek vissza. Elhatároztam, de nem így történt.

Magam sem ismertem föl a hangomat, ahogy nagy sokára beleszóltam a telefonba. Olyan rekedt, hollóvarttyogáshoz hasonló, mély torokhang jött ki belőlem, mintha gellert kapott volna útközben. Nem is tűnhetett megformált hangnak, hanem inkább valami reszelős nyögésnek, mintha letörtek volna egy pudvás nyárfágat, ami még szilárdan állt a helyén, nem is látszott rajta talán, hogy beteg, csak amikor rátámaszkodtak, akkor szakadt le azzal a tompa, süket reccsenéssel.

Nem tudom, mit gondolhatott rólam. Kijelezte a számot a készüléke, tudta, hogy én vagyok a vonal innenső végén, úgyhogy nem volt szükség rá, hogy bemutatkozzam. Ne szórakozz velem!, csak ennyit mondott, és lecsapta a kagylót, én meg hápogtam magamban, hirtelen azt sem tudtam, mihez kapjak, tegyem le a telefont, és menjek a felmosóvödörért, vagy tárcsázzak újból, kérjek elnézést, hogy félreértés volt, ne haragudj, bepisilt a kutya, abban a pillanatban vettem észre, amikor beleszóltál a kagylóba, különben meg csak boldog új évet akartam kívánni, semmi mást, tényleg elnézést, de Virgács a tizenöt év alatt, amióta velünk, illetve amióta az elmúlt három évben velem van, még sosem csinált ilyet.

Az idegesség, gondoltam, az idegesség teszi, és néztem a kutyát, azon törtem a fejemet, vajon érezte-e, hogy vele beszélek, megérezte-e rajtam az idegességet, mert előtte úgysem tagadhatnám le. Talán azt is megérzi, ha a hangommal játszom, az állatnak van egy hatodik érzéke, nem olyan, mint az emberé, nem is tudhatjuk, pontosan

milyen, csak sejtjük, tudományosan sosem igazolhatjuk, mert műszerekkel nem mérhető, számokkal nem kifejezhető, mégis létezik, számtalanszor tapasztalhatjuk.

Virgács idegességében bepisilt. Vállalta helyettem, mert nekem kellett volna valamilyen testi tünetet produkálnom, hiszen sosem hagyott hidegen, ha beszélnem kellett vele, utána mindig felszökött a vérnyomásom, megemelkedett a pulzusom, mert arra a kis időre, amíg telefonon beszélünk, nyugalmat erőltettem magamra, de utána napokig százat vert a szívem és kétszáz volt a vérnyomásom.

Virgács átvállalta tőlem az idegességet, ezzel a gondolatral álltam föl a fotelból, és indultam el a felmosóvödörért, azzal az eltökélt szándékkal, hogy feltörölöm a tócsát, visszaülök a helyemre, és tárcsázok megint, mintha mi sem történt volna, mintha az a nyögésszerű hang el sem hagyta volna a torkomat.

Félreértettél, ezt is mondhatnám neki, talán örülne, jobban örülne neki, ha őt igazolnám, mindig szeretett győztesen kikerülni helyzetekből, a vitáinkban is mindig annyira biztos volt a saját igazában, mindig az ő feltevése lehetett csak helyes, szinte remegett, ha véletlenül nem ismertem el.

Tudom, mire gondolt. Úgy látszik, elég szűkös a hangszínskálám, de ezt a rekedtes, hollóvartyogáshoz hasonlítható hangot tudom csak kibocsátani akkor is, ha az öröm tetőfokára hágnak, akkor is, ha meglepetésemben elakad a szavam. Ezúttal félreértették. Hiába, nem láthatta, amit én láttam, úgyhogy talán jobb is, ha meghagyom a félreértésben. Ha hagyná is, hogy végigmondjam, akkor sem hinné el, hogy Virgács miatt történt az egész, ennyire megöregedett, izgalmában bepisil, mint kis-korában, mikor hozzánk került. Maradjon csak meg a hitében, hogy még mindig ilyen mélyen érint, ha beszélnem kell vele, és legfőképpen pedig hogy Virgács kutyánk még mindig ugyanaz az az ugribugri, eleven kis bohóc, aki volt, amikor ő itt hagyott bennünket.

Alig múlt kilenc. A férfi, kezében gőzölgő, nagy papírpohárral a Kentucky üzlet ajtaján lépett ki. Nagyon forró volt a tea, s a férfi cserélgette, hol a jobb, hol a bal kezében. Magabiztosan lépett az úttestre, átlósan indult el, meg sem próbálta rövidíteni az átkelést, csak a körüli villamosságnál lassított s nézett óvatosan körül. Talán nem is a villamostól félt, hanem a teáját óvta.

Céltudatosan baktatott a Zeneakadémia felé. A főbejárat ajtajára pillantott, ráköszönt a jónevű zongoratanárra. Ő nem nagy lelkesedéssel biccentett felé. Kicsit gyorsított a tempón, jobbra fordult, szinte a falhoz érve kanyarodott a kis térre. A parkoló autók előtt egy pillanatra megállt, élvezettel beleszippantott a gőzölgő papírpohárba. Belépett a kocsik közé, a szecessziós homlokzatra néző padok felé. Lassított. Bal válla fölött hátranézett, egy padra tette a reklámpoharat.

Elegáns, határozott, széles mozdulatokkal, nyitott tenyérrel söpörte le az éjszakai hó maradékát. Egy, a párától lefagyott platánlevelet is gondosan ledörzsölt. Olyan elégedetten foglalt helyet, mintha nem is a téli nyálkás-kormos Liszt Ferenc tér galambpizskos padján ülne, hanem az Operaház vörös bársony zsöllye székében.

Bal kezébe vette a poharat és lassan, nagy élvezettel kortyolt egyet. A harmadosztályú filteres tea a szájában a legfinomabb, válogatott tealevelek aromáját idézte.

A borostás, ráncos arcon előmlött az elégedettség. Miután lenyelte körülnézett, biccentéssel nyugtázta a szomszéd padon ülő két toprongyos, negyvenes hajléktalan férfi és a vasszéken gubbasztó középkorú nő tiszteletteljes köszönését. Látta, hogy elégedett pillantást vetnek a szatyorból kilátszó borosüvegre.

– Jó reggelt, Imre bácsi!

– Jó reggelt, kedveskéim!

Hallgattak. Az arra járók azt hihették, hogy a sűrke felhőkön gyengén átsütő téli napsugár melegét élvezték mosdatlan, fagytól, sápadt arcukon. Pedig csak vártak.

A teázó öreg kiitta az utolsó kortyot is és az üres poharat letette a lábához. Szemével az új nevén Zeneművészeti Egyetem – ezt sokszor elmondta a mellette ülő társainak – első emeleti sarokablakát figyelte, amely, ahogy minden kedd délelőtt, most is – a professzor kedvéért – résnyire nyitva volt.

– Kedveskéim – szólalt meg az öreg, de nem nézett a mellette ülőkre. – A program szerint, ma délelőtt ismét, a szép és káprázatosan tehetséges, negyedéves Ildikó Chopin-próbáját élvezhetjük. A Nocturne-öket fogja játszani. Ahogy közeledik a vizsgakoncertje, egyre csodálatosabban játszik, figyeljék az egyszerűségét, szinte lebeg a keze a billentyűkön. Hallgassák csak!

Az öreg finoman, lassan ingatta a fejét. Minden idegszálával figyelt. Foltos, koszlott, túlméretes tollkabátjában s a ritkás, őszes haját alig takaró nyúlszörkalapban ült,

olyan átszellemült arckifejezéssel, mintha ő készítené fel a vizsgára a fiatal pianista lányt.

A résnyire nyitott ablakon csordogált a zongora hangja a körúttól nagygázgal gyorsuló autóktól torzultan. A négy hajléktalan mozdulatlanul hallgatta Chopint.

Egyikük félig szívott cigarettát vett elő a zsebéből. Nagyon lassan, szemét Imre bácsira szögezve, szinte nesztelenül gyújtotta meg. Félig zárt öklével gondosan óvta az öngyújtó lángját, piszkos, repedezett bőrű kezével tompította a sercenő tűzkő hangját is. Mélyet slukkolt, sokáig benntartotta és lassan fújta ki a füstöt.

A hullámozó zongorahang, a szenvedélyes Chopin-dallam a hallgatóságra – ahogy hetente háromszor mindig – most is andalítóan hatott. Ellepte őket a zene, a lány futamok kizártak minden piszkot és zajt. Némán ültek egész délelőtt. Csak olyankor mozdultak, mikor a próbateremben csönd lett. Tudták, ilyenkor a professzor elmondja a véleményét, vagy csak új darabba kezd az ismeretlen Ildikó.

Egyszerre az öreg megmozdult, elégedetten balra, majd jobbra is nézett, nem várta, hogy társai megszólaljanak.

– Megint csodálatos volt a kislány, ugye? – Felállt, néhányszor összeütötte a tenyerét. A többiek kötelességtudóan utánózták. Valaki becsukta a második emeleti zongoraterem ablakát.

Újra fázósan toporogtak. Vége a mai koncertnek. Hideg volt. Jólesett a nagy korty édes bor az öreg pillepalackjából. Lassan elindulnak. Elüti a delet a Terézvárosi templom.

Időre kell odaérni a Frici papa kifőzdéjéhez. Sietősen lépnek be a bejárat melletti kapun, itt lehet megközelíteni a konyhát. Hetente háromszor az estéről maradt húsvest reszelt tésztaival kimérik egy tálba, néha orzával, amin mindig marad némi karajhús is.

– Hát így teljes az élvezet! A művészet és a kulináris örömök – szokta mondani Imre bácsi. Az utolsó falatig elfogyasztott ebédet hálásan köszönve szertartásosan távoznak. Elsőként a nő, utána Imre bácsi, végül a két fiatalabb. Köszönés nélkül fordulnak kétfelé, mintha nem is ismernék egymást.

Az öreg a Nagymező utca felé indul. Lassan megy. A könyvesbolt ajtaján befordul. Köszön, s úgy tesz, mintha nem venné észre, hogy az eladó nő megint grimaszt vágott.

Bolond liba. Élvezettel lapozgat az „újdonságok” feliratú kupacban. Belelapoz a sokadszorra újraserkesztett Márai kötetetekbe, beleolvas a kortársakba is. Régóta figyeli ezt a Lackfit, felnevet, amikor olvassa a szegedi tanár – ezt is tudja róla – „Laboda” kötetének fülszövegét: „Én, kérem, egy novelláért gondolkodás nélkül odaadnám a fél karomat, egy regényért pedig kútba ugranék, függetlenül attól, hogy akár csak egy olvasót is találok-e magamnak.”

– Én néha egy paprikás krumpliért is odaadnám a karomat, te gyerek – morogja, de nem haraggal.

Olvasgatott egy órát s aztán az ajtó felé indulva szólt hátra az eladók felé:

– Köszönöm! Viszontlátásra és maguknak is minden jót!

Nem várta meg a választ, kilépett és elindult a sötétedő fagyos főúton. Kotorászni kezdett a kabátzsebében. Vigyázva húzott ki egy lomiból kitúrt hosszú, vékony, gumírozott drótot. A két kis fülhallgató dugót megtörölgette és vigyázva a fülébe rakta, majd beillesztette a jó minőségű rádiós MP3 lejátszóba. A gombokat nyomkorászta, hangolt, közben morgott:

– Hol van már a Bartók?

Megtalálta. Elmosolyodott, felerősítette egy kicsit

– Kedves hallgatóink, operarészletek következnek...

Igazított még valamit, és határozott léptekkel indult kedvenc otthona felé. Megunhatatlan szenvedéllyel szerette a Városligetet. Nézni esti fényben elalvásig, s meglátni hajnali pírban a Vajdahunyad várát.

Sokan mondják, mekkora giccs, de mit tudják, milyen ránézni az első hajnalban eszmélő pillantással, amikor az ember rájön, még mindig él! Új napot kapott az Úrtól, amely ajándék, mint egy koncert, ami csak neki szól. Fogalmuk sincs milyen az!

Nyolc előtt már megérkezett a tópartra, hallotta a hírekben, éjjel nagyon hideg lesz. Vigyázni kell, egész nap csak ezt mondogatták. Aztán végighallgatta a kilenckor kezdődő Debussy koncertet. Ma ő is bemegy a kispálmányhoz aludni, de addig itt ücsörög, kedvenc karosszékeében a tó partján. Jó, hogy nincs már itt ilyenkor senki. Legalább nem zavarják. Jól bevaccolódott a karosszékebe, még egy kicsit erősített a hangon. Kékesen vibrált a fény a hófoltokon, mesebeli volt a vár. A gótikus kaputornyok mintha lebegtek volna a sűrű hóesésben. Az öreg összekucorodva ült, hallgatta a zenét. Nagyon szerette Debussyt. Kicsit zsibbadt volt a keze, meg a lába, de olyan jófélén. Olyan melegeesen, mint szalonnasütéskor.

– Ítéletnapig ellennék így – motyogta, s összébb húzódkodott.

Éjfél körül nagy pelyhekben, sűrűn kezdett esni a hó. Szakadt egész éjszaka. Hajnali öt óra körül néhány taxi, rendőrautó haladt csak át a ligeti úton.

Az első reggeli futó, a kutyájával érkezett. Vastag jégeralsó és gyapjú térdzokni melegítette. Fegyelméletten fűjtatott, gyakorlott ritmusban, nem kapkodva a ropogós szűz hóban. Amikor a tó partján az érintetlen hókupac mellett elfutott, nem hallhatta a bemondó halk beszédét a hó alól: „Kedves hallgatóink, öt óra van. Elsőként hallgassák meg a Claire des Lune–t!”

Férfiasan tökéletes

Nagyot rúgott a vastag szőrös, rózsaszín-macikás, lábára tekeredett takarón. Megpróbált szabadulni. Minden reggel ez van, a meleg, meg a gubancolódás. Megfordult, tiszta nyál a kispárnája. Még ez is. Lassan keremaringózott a duplára dagadt nyelvével a kiszáradt, rossz ízű, mit rosszízű, bűdös szájpaplásán. Próbálta megnedvesíteni.

Tudta a nyomorult az okát, persze hogy tudta. A rohadt sok tegnapi esti becherovka, meg a sör. Ettől savanyú és ettől bűdös. Mert vitathatatlanul az volt.

Tovább igazgatta a hülye takarót a hetvenkilenc darab rózsaszín macikával, mert tudta, hogy pontosan annyi van rajta. Egyszer megszámolta. Mariskától kapta. A sörgyárosné éves sörvedelő versenyének első díja volt. Ki is nyerhette volna más? Mindenki rajta röhögött. Aztán egyszer kipróbálta s rájött, hogy finom puha s meleg is. Azóta ezzel takarózik. Senki nem röhögi ki ezért, mert senki nem látja. Sajnos. Elég baj ez, már legalább két éve nem volt alatta nő, még átmenetileg sem.

Így aztán az ember lehet nyugodtan bűdös. Valamilyen Ladányi nevű magyar, vagy lengyel, a visegrádi négyekből – ezen röhögött – való költő írta az „Agglegények panasza” vagy ilyesmi című versében hogy:

„ma nem mostam lábat,
tegnap sem mostam lábat,
de hát
nem is olyan sokat megyünk
mi agglegények
nők után
hogy mindennap lábat kellene mosni...”

hát így... megint röhögött. Lassan a nyál is megindult a szájában. Elég szar, hogy így van, ha nem így lenne, már ezt a röhejes plédet is kivágta volna a francba. Ha jól belegondolt az utóbbi időben már a szokásos reggeli merevedése is elmaradt. Minek is keppesen szegény használatlan „kisgregor”, lassan nyugállományba is vonulhat. Tessék, milyen irodalmias reggelre ébredtünk, kedves Samsa úr. Elégedetten nyögött s újra megfordult.

Kurva jól kezdődik a napom. Az ablak felé hunyorgott, lassan verítékezett az üvegen a pára, kinn már megint esett a havas eső. Legalább hó lenne, vagy eső, de ez a se-se. Ezt a taknyos szart, ki nem állhatta. Mozdulatlanra merevedett arca röhejes fintorba rándult, mi a nyavalya ez a bűdös? Ráeszmélt, hogy mióta kinyitotta a szemét ezt érzi. Nem lehet, hogy erre a förtelmes ájjerre ébredt. Mi a franc ez? Lassan gyanakodva próbálta meg izzadt, borostás arcát a hónáljához tornáztatni. Ez baromi bűdös. Tök izzadságszagú vagyok. Forgatta a fejét és felkönyökölt. Némi büntudattal konstatálta, hogy már megint szanaszét hevernek az üres sörösüvegek. Meg a háromnapos likőrösök is.

De a szag okára, nyomára nem talált, csak az erejére. Az van neki, ez förtelmes, ilyet talán még soha nem is érzett.

Aztán meglátta.

– A rohadt életbe, ez mi a szar. Ekkora bogarat még soha sem látott. Érdeklődve bámulta, az volt a legfurcsább, hogy nem ijedt meg tőle. Helyre kis dög volt, legalább harminc centis, erős test-felépítésű, mondhatni izmos dög. Nyolc lábából négyet maga aláhúzva üldögélt, hibátlan potrohán bágyadtan (az eszébe jutott szón, elröhögte magát) csillogott a prágai január döglődő ködös napfénye.

A válla fölött lassan hátrasandított. A jövevény békésen üldögélve szemlélődött s ügyesen próbálta magához ölelni a „férfiasan tökéletes”- Wilkinson dezodoros palackot. A próbálkozás nem volt eredménytelen, a palack körül jó félméteres körben csillogva gyöngyözött a szőnyeg kopott szálain a trutyi.

Megvan. Egy pillanat alatt megvilágosodott Gregor elméje. Ez a rohadék magára akarta fújni a dezodort. A bogár testszaga, na meg az ágyból áradó emberszag erotikusnak nem nevezhető elegyet alkotott.

– A dezodoromat, a rohadék. Beköltözik hozzám, na jó legyen, talán szolidaritásból be is fogadnám. De ez már az intimszférám olyan mértékű megsértése, amit toleráns, PC polgárként sem kell eltűrnöm. Két határozott lépéssel, minden illendő megfontolás, átgondolás – s lássuk be nem kis dolog a bogár méretét tekintve, – félelem nélkül, a főbérli jogos öntudatával közelített a tisztálkodó vendéghez.

Határozott és lendületes, föntről lefelé irányuló (pontosan 90 fokos szögben) erőteljes toppantással rátaposott a hívatlan jövevényre. Halk, mondhatni diszkrét recsenéssel némi, a várhatónál csekélyebb nedvességet eresztve a lény szemrehányó észrevétel s egyéb hangok hallatása nélkül kimúlt.

Gregor Samsa ismerjük el, hogy eléggé meglepő módon a jogosan elvárható otromba káromkodások nélkül tette mindezt a horrorisztikus cselekedetet. Nem szólt semmit, elégedetten és gondosan, az óramutató járásával megegyező irányú körkörös mozdulatokkal letörölte a maradványokat a félretaposott papucsáról az öreg, rongyos szőnyeg szélébe, majd görbe háttal lassan elindult a klotyó felé. Nem csukta be az ajtót, hosszas csönd után nyögdecselt s kihallatszott, ahogy elindult a bizonytalan csörgedezés, majd a megnyugtató csobogás.

Na, még ez is, a kurva prosztata!

A WC kis, maszatos ablakán át rálátott az öreg zsinagóga héber betűs órájára. Silabizálta, ahogy szokta.

Biztos szegény Kafka mester is ezt bámulta néha a másodikról – gondolta.

Mindig vesztes voltam

Egész életembe vesztes voltam. Kis nyomorult. Hülye szerencsétlen. Ahogy mondják, nekem mindig a megkent oldalára esik a zsíroskenyér.

Szorít a bilincs. Tudja az ör, hogy mennyire fáj?

– Kérem, csináljon valamit, mert eltörik a csuklóm!

Nem válaszol. Tegnap az ör nyomta a kezembe az idézést. Elmondták, le is írták, hogy szándékos emberölést csináltam. Senkit nem érdekel, hogy nem én löktem azt a szerencsétlent a metró alá. Amikor a rendőr odarohant és lefogott már mindenki kiabált. Fel sem fogtam mi történik, csak bámultam a tömeggel. Láttam azt a sok vért azon a nőn, a kerekek között, aztán már mindenki engem rángatott. Ütöttek,

ahol értek, mikor már feküdtem, rúgtak is. Teljesen lebénultam, nem értettem, mi történik, csak a vicsorgó arcokat láttam.

A *sunyi sapkás* persze már rég el is tűnt. Amikor jött a kocsis, a rohadék jobbkezét láttam, inkább éreztem, hogy tolakszik és átnyúl a hónom alatt. Lök, aztán már ott se volt. A nő repült, mint egy rongydarab. Mindenki sikított, ordított s én máris hátra csavart kézzel álltam. Elbögtem magam a fájdalomtól, meg a rémülettől. Már vittek is. Két rendőr és az utasok lökdöstek, átkozódtak. Aztán két napig vacogva féltem a cellában.

Akkor szakadt rám az ég, amikor a rendőr azt mondta, hogy rohadt gyilkos vagyok, börtönben fogok megrohadni. Akkor elájultam. Felocsoltak. Már csak bögtem. Könnyörgtem. Miért löktem volna a nőt a sínre, mi okom lett volna? Már a húgyfoltot se bántam a nadrágomon. Életemben nem bántottam senkit, mindig engem szoktak. Az általánosba mondta először az egyik tanár, hogy te szerencsétlen, te mindig vesztés leszel. Akkor éppen megverték a szünetben. Három hetedikes, csak úgy. Próbálok mondani, hogy mire emlékszek. A *sunyipofájú sapkásra*, ahogy mögöttem állt. Remeg a hangom, félek. Látom, ők már eldöntötték, hogy volt. A mondatot sem tudom befejezni. Hatalmas pofont kapok hátulról.

– Ne hazudj, rohadék! Ezt nem úszod meg! Zsibbadt arccal bámulom a szék lábát és eszembe jut a szokásos, hogy megint vesztés leszek. Már tudom, hogy senki nem látta a *sapkást*. Senkit nem is érdekel. Én leszek, én lettem a gyilkos. Föladom. Esélyem sincs. Nekem nem fognak semmit elhinni. Láttam a megállónál a vicsorgó tömeget. Kész! Én lettem a főszereplő. Mindig kell egy vesztés. Én leszek. Nem leszek, vagyok.

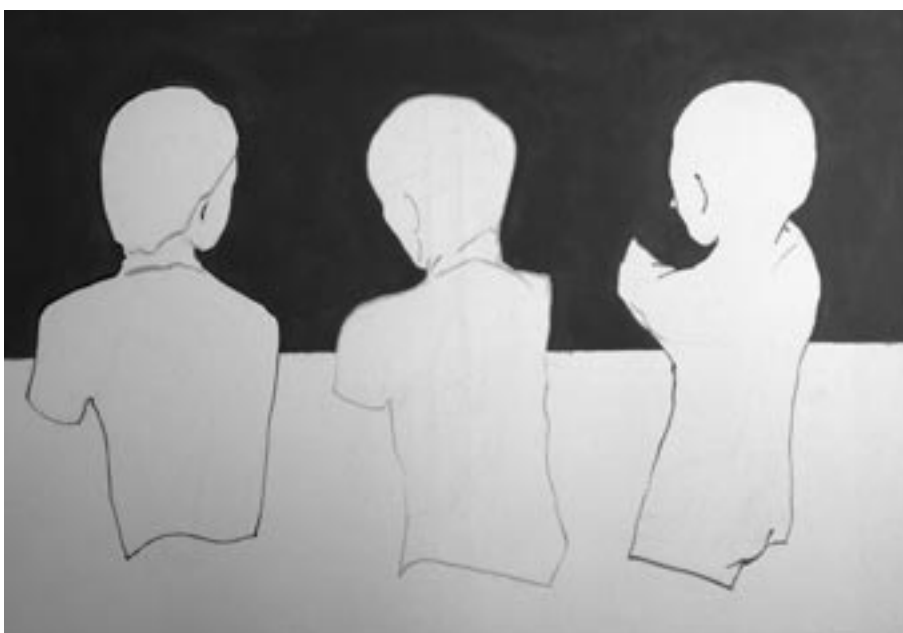
– Kihallgatásra hoztam ezt..., a gyanúsítottat előállítottam!

– Jöjjön be! – hallom az ajtó mögül a férfihangot. Bal oldalon, az ablakra merőlegesen álló íróasztal mögött ül, rövidre nyírt hajú, barna ember. Rám se néz. Leszgett fejjel állok. Érzem a szagomat, a mosdatlanság és a félelem szagát.

– Örmester – int a bilincsem felé – azt vegye le róla! Felsőhajtók, megszünt az éles fájdalom.

– Maga csak ne sóhajtozzon, semmi oka rá! Üljön le! – mutat egy csóvázás székre. A nagydarab őr kilép az ajtón. Elöttem az íróasztalon számítógép, nagy kupacban papírok, egy félig rágott zsömlé, kávésbögre, mellette egy világoskék golyóstoll. A túloldalon résre nyitott ablak. Nem sokat enyhít a hőségen. Várom. A tiszt bámul, állom a tekintetét. Látom a szemét, ahogy nézi a kis nyomorultat, engem. Félek, de még bírom. Érzem, ahogy az izzadság lassan fagyossá válik a hátamon.

Aztán vetődök, mint a villám, kezemben a golyóstoll. Teljes erőből vágom nagyon mélyre, a bénult tiszt szemgödrébe. Hallom, ahogy recsen a csont. Kívülről látom magam: lendületből fordulok, már szállok is ki az ablakon, repülök, zúg a fülem, de most az egyszerű tudom és merem. Ordítok: Nem igaaaz!

FARKAS GÁBOR

[már-már]

Mikor nem érlek el, kerülget a frász.
Még jó, hogy hozzá tud szokni az ember,
és nem vitatkozik kisírt szemekkel,
már-már feleslegesen sem magyaráz,

csupán elfogad, higgadtságot színlel.
De apa vagyok, a féltés szerepem –
hogy folyton kérdezzek kényszeresen.
Nem takarhatod a sebeket sminkkel.

Néha reszketek, mint fákon az ágak,
ahogy márciusban tavaszra várnak,
s a tavasz alattuk oson lopódzva

szellővel borítva a szürke ködöt.
Én a telefonvonal csendje mögött
nem gondolok már az állapotodra.

[mint az évszakok]

Reszketesz, miközben minden emlék megfagy,
a közös múltban keresel valamit,
és a perc feleslegessé alakít,
nappalokba ékelődő éjjel vagy.

A kényszeres szerepek közt elvesztél.
Folyton sérül a kommunikáció:
érthetetlen gesztusok, semmi szó...
Te vagy az orkánban nyugvó ellenszél,

s ebben a se-itt-se-ott létezésben
felszínre emelkedésed remélem –
rezignáltan gondolok bűnre, jóra.

Mert – mint az évszakok – sejtjük mindketten,
a rendezettségben semmi sincs rendben –
ez már valami rohadt szürke zóna.

[éjszaka a Nyírőben]

Maradok, akár a vér a kereszten –
a többi már tizennyolcas tartalom;
kivégez és feltámaszt az alkalom,
mert partok közt a tengerben rekedtem.

Ma a kórteremben meghalt valaki,
és nem változtat, hogy az orvos kérdez,
úgysem lökhet oda a közelséghez –
testemen a semmi alakzatai.

Mert, ha a valóságra szorítkozom,
öregszik – sokszor kihagy – a szívizom,
ezért kell, hogy túllépjek önfeledten

a réalison végtelen percekig.
Húsba vágok, mégis veszítek. Pedig
a légüres teret el nem ereszttem.

[apadni kezd]

Akarsz – de nem tudsz magadnak tetszeni:
az irányok is föllazulnak egyszer,
és lomhán apadni kezd majd a tenger.
A távolságot a köd kettészeli –

egyet előre, s visszalépni kettőt –
tanít a csendes helyeslés. Hiába
raksz történetnyi fészket a hiányra,
foglya maradsz. Hiába vagy te felnőtt,

kikezd a mozdulatlan ágak csendje,
az öröklétet átvérző napkelte.
Hirtelen roppan a csontos törzs, mell, nyak:

átadod magad a semmisülésnek,
s alig hallhatóan roppan a lélek –
ahogy lassan akaraterőd elhagy.

KOVÁCS ISTVÁN

Időről időre – könyvről könyvre

Száraz Miklós György

Apám darabokban

Scolar, Budapest, 2016

Száraz Miklós György rendhagyó család(fa)regényét, pontosabban az írónak az 1956 ősze és 1958 tavasza között lezajlott politikai-társadalmi események és a családi legendárium labirintusában eligazító „magyarázatfüzéreit” úgy olvastam – főhőseinek „feleselő” leveleivel és a mellékszereplők kiegészítő episztoláival együtt –, mint akinek a „közönséges halandónál” több köze van a leírtakhoz. Egy találkozóit az 1970-es évek elejétől heti-kétheti rendszerességgel megtartó baráti társaság legifjabb tagjaként ugyanis jól ismertem Száraz Györgyöt. A napi kulturális, irodalmi, politikai ügyekről, eseményekről és persze vissza-visszatérően a nőkről folyó diskurálást „gyűlésnek” hívtuk, s a gyűlésező társaságot – alighanem az irodalomtörténész, kritikus Kiss Ferenc javaslatára – „nagy népi Hurálnak”. Tagjait az ügynökök „Subásoknak” nevezték, ahogy jelentéseikből kiderül. (Talán azért, mert elkönyveltek bennünket népieknek?) A Hurál állandó tagjai között szerepelt Kiss Ferencen kívül Kósa László, Kiss Gy. Csaba, Für Lajos, Száraz György, Czine Mihály, de gyakran megjelent körünkben Bakos István, Csoóri Sándor, Kormos István, s olykor Nagy László is.

Engem és Száraz Györgyöt az 1848-as szabadságharc iránti szenvedélyes érdeklődésünk hozott egymáshoz közel. Egy alkalommal, Für Lajossal közösen tett erdélyi útjukról visszatérve elmesélte, hogy egy idős abrudbányai hölgy vendégeként a főtéri ház ablakán kinézve a templomra, mintha az 1848 őszén feldúlt város tetőzetét vesztett üszkös templomtornyát látta volna. Komor elmélyültségét érzékelve vendéglátója megjegyezte: „Igen. A közismert rajz azt a tornyot ábrázolja. Lehetne a legyilkolt városiakok emlékműve is...” Én is rögtön fel tudtam idézni a rajzot, Gracza György szabadságharcról szóló híres könyvsorozatának valamelyik kötetéből. Száraz György írásaiban a legyilkoltaknak igyekezett felkiáltójelszerű, lüktető emléket állítani és ugyanolyan súllyal felhívni a kisebbségi sorsban lassú elmúlásra ítélt kiszolgáltatottak védtelenségére a figyelmet. Erről szól többek között *A nagyszerű halál* című drámája (amelynek ötletét gyulai barátunk, a néprajzkutató Kósa László adta), az *Egy előítélet nyomában* című nagyhatású esszéje, valamint a Valóság 1982. októberi számában megjelent *Egy különös könyvről* című tanulmánya, amely Ion Lăncrănjă *Gondolatok Erdélyről* című propagandatermékét veszi rendkívül felkészülten górcső alá.

Száraz Miklós György könyvét olvasva meglevenedett bennem az „egy férfi és egy nő” Claude Lelouche által filmre vitt története. A férfi drámáját itt a kamaszként családjával együtt Rozsnyóról kitelepített, fiatalemberként halálos ítéletre váró, de végül „csak” tíz évre ítélt Száraz György jelenítette meg, míg a nőét szerelme,

Márta családtagjainak történetei, amelyek a trianoni határok szögesdrótjaival megszagattott emberi sorsokról szólnak. A többszörös szétszagattottságban Száraz György és Márta a magyar népnek legalább az egyharmadát képviseli.

A forradalomban a pesti utcákat és tereket néma szemlélőként járó Száraz György nem hagyja itt az országot. Vallatásának és börtönéveinek fájdalmas emlékei dacára sem. És persze itt tartja a forradalom kitörése előtti napokban a Mezőberényben Márta iránt fellobbant szerelem is. Márta az orvosi egyetem végzős hallgatójaként Szegeden éli át az ősz utolsó hónapjait, ha nem is olyan drámai módon, mint a budapesti diáktársak. De áldozatok az ő kollégái és kolléganői között is vannak. És persze áldozat az egész ország. Nemcsak a szovjet világhatalom brutalitásának, hanem a nagyvilág közönyének is áldozata.

Száraz György és Márta egymáson áttetsző, a személyes és közösségi történetben egymást kiegészítő levelei intimitásuk ellenére is pontosan visszaadják azt a hangulatot, amely az egymásba csúszó Rákosi- és Kádár-korszakot jellemezte. A ténybeli pontosságot még inkább aláhúzza Száraz Miklós Györgynek a korszak mindennapjaiban is gyökerező alapos tájékozottsága és az a természetes otthonosság is, amellyel a régmúlt politikai és kulturális eseményeiben mozog. A család szétágazó, bonyolult históriáját is a levéltárosok magabiztosságával és szenvedélyével tárja fel. Így az *Apám darabokban* az egészszé összerakható korszak irodalmi kézikönyve is lehetne.

Bereményi Géza

Azóta is élek

(Összegyűjtött elbeszélések)

Magvető, Budapest, 2021

Lengyelországban nemegyszer előfordult, hogy néhány hónapon belül kétszer is megvettem ugyanazt a könyvet, mivel a rám torlódtott nagykövetségi munka miatt nem volt időm az első vásárlás „szerezményeibe” belelapozni. Mulasztásomért többször fizettem. Bereményi Géza 2021-ben megjelent könyvének megvételére a borítólapon feltüntetett cím – *Azóta is élek* – készített. Azt hittem, hogy a *Magyar Copperfield* „függelékéről” van szó, s benne a hatvanas évek derekán félbeszakadt sorstörténet folytatását olvashatom. Otthon felnyitva láthattam, hogy az *összegyűjtött elbeszélések* tartalmazza a kötet, amellyel a kiadó a 75 éves íróat köszöntötte. Végül örültem a reflexszerű könyvvásárlásnak...

Az első rész elbeszélései egyetemi-kollégiumi éveimnek, költői indulásomnak, az Omega együtttest is befogadó Eötvös Klub pezsgő irodalmi életének hirtelen fel-támadt hangulatával delejeztek meg. A *svéd királyt*, akinek első életrajza Voltaire nevéhez fűződik, de Poltava felé vonulását és az ott vívott csatában elszenvedett megsebesülését és vereségét II. Rákóczi Ferenc követe, Krman Dániel is szuggesztíven leírja naplójában, Bereményi Géza – az idősíkokat váltogatva – korunk fenegyerekeként, majdhogynem diáktársunkként kelti életre első nagy visszhangot kiváltó elbeszélésében. Ettől kezdve másként néztünk a Váci utca és az Irányi utca sarkán álló

házat díszítő emléktáblára, amelyen a svéd király éppen Pesten át vágat a Drinápoly közeli Dimotikából a pomerániai Starslundba. Ez az elbeszélés annak is dokumentuma, hogy „jegyzője” már akkor, a hatvanas és hetvenes évek fordulóján, ugyanolyan jól bánt öröklött fegyverével – ha már a harcias XII. Károlyról szó esett, ideillő a fegyver –, a nyelvvel, mint harminc, negyven, ötven évvel később.

Emlékszem, szinte kultikus szövegnek tekintettük Bereményi *Levelet Zs. asszonynak* című írását, amely az 1960-as évek Lengyelországot járó és ott a nemzeti önbecsülés visszaszerzésének iskoláját is kijáró fiatal magyar autóstoposok nemzedékének – és általa leíratlanul 1956 őszének is – emléket állít. A varázshatású piros-fehér-zöld zászlócskák meglobbanására lefesző lengyel gépkocsivezetők és az önzetlen, névtelen vendéglátók a magyar fiatalokban mindannyian a nagyvilág által cserbenhagyott, eltiport magyar forradalom hőseinek és mártírjainak képviselőit látták. Ez az elbeszélés már a címével is jelzi, hogy az 1960-as évek lengyel kultúrája: a film, a színház, az esszé, a mrozecki és rózewiczi szellemben újító írói felfogás s az ebben fogant próza és dráma milyen hatással volt a szellemi élet nyitottabbá válásának lassúságával elégedetlen, az újra fogékony fiatal magyar értelmiségre. A *Levelet Zs. asszonynak* című novella mögött könnyen felfedezhető volt Kazimierz Brandys leveleinek címzettje: Z. asszony. (Kazimierz Brandys *Levelek Z. asszonyhoz. Emlékezések a jelenkorból* című esszéválogatása 1966-ban jelent meg magyarul.)

A kötetben közzétett rövidebb és hosszabb lélegzetű írások közül az egyes részleteket illetően több is ott örvénylik a *Magyar Copperfield* elbeszélésfolyamában – például a *Hóésés a Vizivárosban*, *Ha férfi vagy, légy férfi* –, vagy „alapszövegként” szolgál a *Megáll az idő* és az *Eldorádó* forgatókönyvéhez – mint *A feltűrt gallér* és maga az *Eldorádó* című novellák. Bereményi Géza filmrendezőként és Cseh Tamás dalszövegírójaként is maradandót alkotott. Az Oscar-díj akkor vesztette el előttem végleg a hitelét, amikor az 1988-ban bemutatott *Eldorádó*t, amelynek forgatókönyvírója és rendezője is Bereményi Géza volt, a külföldi alkotások kategóriájában nem tüntették ki – függetlenül attól, hogy idehaza jelölték-e erre a rangos díjra vagy sem. Bereményi Gézának azonban kárpótlásként ott van olvasói kitüntető figyelme és szeretete.

Babus Antal

Árral szemben

(Esszék, tanulmányok)

Felsőmagyarország Kiadó, Miskolc, 2007

Az Eötvös Kollégiumban kapott férőhelye révén tettünk ismeretségre a Lomonoszov Egyetemnek a Magyar Tudományos Akadémia Irodalomtörténeti Intézetébe bekerült végzős diákjával, akivel többnyire a Mészöly borozóban igyekeztünk megreformálni a szocializmust az 1970-es évek elején. Közben szóba került Lenin is. Mert hogy azt kapta intézeti feladatul, hogy Lenin és a kultúra kapcsolatát írja meg egy nagy ívű dolgozatban. Teltek-múltak az évek és a segédmunkatársból tudományos

munkatárssá avansált barátunk már-már belebolondult a megbízatásba, meggyőződve arról, hogy Leninnek csak a rombolást illetően volt köze a kultúrához. Ezt pedig nem írhatja meg. Lenint haló poraiban is átkozó barátunk jobban szeretett volna foglalkozni a klasszikus orosz irodalommal, de kötötte az intézeti fegyelem, figyelem (és fizetés.) Volt azonban, aki semmilyen kötöttséget nem tűrt...

Babus Antal a XIX. és XX. századi orosz (szovjet-orosz) irodalommal, kultúrával, eszmetörténettel foglalkozik, de emellett a XX. századi magyar irodalomban, kiemelten annak népi áramlatában is alapos tájékozottságra tett szert. Ennek dokumentuma az *Árral szemben* címmel 2007-ben megjelent esszéit, tanulmányait tartalmazó, nyolc nagyobb részre tagolt kötet.

Időszerűségét mi sem bizonyítja jobban, mint az a közelmúltban nagy publicitást kapott otromba támadás, amely Illyés Gyulát, Németh Lászlót, Kodály Zoltánt és több kortársát ért, akik úgymond szakértelői voltak Rákosi és Kádár diktatórikus rendszerének. Babus Antal két tanulmányában és egy rövidlélegzetű írásában – *Németh László szovjetunióbeli utazása; Illyés Gyula és Király István a Szovjetunióban; Meddig hallgatott Illyés Gyula?* – már másfé-két évtizeddel ezelőtt hiteltelentette az újra és újra felforrósított vádakát. Minden ellenkező híresztelés ellenére Illyés Gyula 1960. március 9-én az Ország-Világnak adott interjújág „sztrájkolt” – szögezi le Babus Antal.

A magyar írók magatartását, megnyerését és ezzel párhuzamosan nyilvánvaló kompromittálását a szovjet pártvezetők annyira fontosnak tartották, hogy 1957 tavaszán Jevgenyij Dolmatovszkij költő-újságíró-t küldték tárgyalni Budapestre, aki hamar átlátta, hogy a Kádár-kormány mögé az 1957. január 20-án, több magyar író – Zek Zoltán, Hágy Gyula, Lengyel Balázs, Tardos Tibor – letartóztatására időzítve alakult Táncsics Kör tagjai „ösdilettánsok”. Emiatt kénytelen volt azokhoz fordulni, akik írói teljesítményükkel megkérdőjelezhetetlen tekintélyeknek számítottak. Útjáról részletes jelentéseket küldött a Kulturális Kapcsolatok Bizottsága elnökének, a nagy politikai karriert befutott újságírónak, Georgij Alekszandrovics Zsukov elvtársnak, akit már pusztán a neve is segíthetett az előrejutásban. Babus Antalt az általa megtalált Dolmatovszkij-dokumentumok készítették a közzétett tanulmány megírására. A szovjet költő-küldönc által eredménytelenül felkeresett Veres Péter, Németh László és Illyés Gyula, – Babus Antalt idézve –, „kijelentették, hogy ameddig magyar írók börtönben tartanak, szó sem lehet semmiféle utazásról és tanácskozásról. Ellentmondásos helyzet alakult ki. Mind a szovjet, mind a magyarországi kommunista vezetés számára fölöslegessé, használhatatlanná váltak leghűségesebb támogatóik, az ortodox, hithű sztálinisták, ellenben kénytelenek voltak szóba állni a velük szemben álló népiekkel. Pedig a népiek mögött semmilyen hatalom nem állott. [...] A hatalom udvarolt a nem kommunista művészeknek, tudósoknak Ilyen megfontolásból válogatták ki az 1957-es Kossuth-díjasokat is. Csupa olyan ember kapta, aki megérdemelte, s nem volt kommunista. A névsor lenyűgöző: Medgyessy Ferenc, Németh László, Szabó Lőrinc, Kodály Zoltán, Borsos Miklós, Fülep Lajos stb.” Ehhez azonban Babus Antal nyomban hozzáteszi: „A történelem csapdája viszont, hogy annak ellenére, hogy

talán soha ilyen igazságosan nem osztották még ki a rangos kitüntetést, és a korábbi évekkel ellentétben végre azok kapták meg, akik vitán felül megérdemelték, mégis súlyos erkölcsi terhet jelentett az elfogadása. [...] Szembe kell nézniük: megalkuvás volt-e átvenni a díjat? Nem lett volna-e gerincesebb visszautasítani, s bátran újat húzni a hatalommal? A díjazottak más-más megfontolásból fogadták el a kitüntetést...”

Németh László közeli ismerőseinek, Basch Lórántnak az alábbiakkal indokolta a díj elfogadását: „Bármennyire is kívánja mindenki, valami nyaktörő dolgot kövessék el, az én kötelességem most, hogy egy-két művet befejezzem. Az *Égető Eszter* befejezése két hónapi munkán múltott, a *Történelmi drámáké* egyen; ha még három-négy ilyen művem megjelenik, több, mintha szájhősök egy falnak menésemet most megdicsérik, s tíz év múlva elítélnék...” Mindehhez hozzátartozik, hogy Németh László a kitüntetéssel járó 50.000 forintot megduplázta, „s – Basch Lóránt közvetítésével a börtönben levő írók, politikusok családtagjainak segélyezésére fordította...”

Miután a Kádár-rezsim nem tudja maga mögé felsorakoztatni a népi írókat, egyre erősödő vasöklével lesújt rájuk. 1958-ban megszületik a népi írókat elítélő határozat. Babus Antal ennek is tömören összefoglalja a történetét. A rá jellemző alapossággal fejti ki azt is, hogy 1959-ben miért látogatott el Németh László egy hónapra – a határozat egyik megfogalmazójának, Király Istvánnak a társaságában – a Szovjetunióba, s hogy ottani nyilatkozatai vállalhatók-e erkölcsileg. Babus Antal szövegelemzésekkel, -összevetésekkel és a korabeli hazai sajtó manipulációinak leleplezésével szolgáltat igazságot a saját hívei közül is többek által megalkuvással vádolt Németh Lászlónak.

A szerző rendkívül izgalmas tanulmányban teszi köze József Attila 1945 és 1962 közötti szovjetunió-beli recepciójának történetét. A Szovjetunióban évtizedeken át Hidas Antalt tartották a legnagyobb élő magyar költőnek, mi több: proletárköltőnek, aki mellett József Attila eltörpül, s a Kommunisták Magyarországi Pártjához való viszonya miatt Moszkva számára vállalhatatlan. Hidas volt a magyar irodalom orosz nyelvű népszerűsítését illetően a legbefolyásosabb tanácsadó, akivel szemben még a moszkvai magyar nagykövet, Münnich Ferenc is erőtlennek bizonyult. Nem tudta ugyanis 1955-ben kiharcolni, hogy a szovjet elvtársak József Attila születésének ötvenedik évfordulóját a fordítás minőségét és versösszeállítás milyenségét is méltó kötetten ünnepeljék meg. Hidasnak sikerült az évfordulót elmismásolnia. Azt is elérte, hogy „az Írószövetség titkárai, Szurkin és Polevoj elvtársak ma is úgy tekintenek József Attila jubileuma ünneplésére, mint magyar barátaink hibájára”. A helyzet azt követően változott meg (nyögvényelősen, mert befolyása Budapestről is elért Moszkvába), hogy Hidas 1959-ben hazatelepült, s munkásságát – így akarva-akaratlanul József Attila elleni áskálódását is – Kossuth-díjjal jutalmazták.

Babus Antal a *Három könyvtárról* című tanulmányában a XX. századi magyar szellemi élet három kiemelkedő képviselőjének – Hamvas Bélának, Várkonyi Nándornak, Vekerdi Lászlónak – a pályaképét rajzolja meg, ismertetve mellőzöttségüket, méltatva elhallgatásra ítélt munkásságuk jelentőségét. Mindhármuknak könyvtárak

adtak hosszabb-rövidebb ideig tartó menedékhelyet. Igaz, Hamvas Bélát még a bibliotékából is egy építkezési vállalat raktárába száműzték.

Valódi zöld politikájáért, amelyben a szeretet fogalma is helyet kap, Babus Lányi Andrást is hozzájuk hasonló elismeréssel méltatja az *Együttéléstan. A humánökológia a politikai filozófiájában* című könyvében közel negyedszázada kifejtett elveiről: „Lányi osztja Ludwig von Bertalanffy véleményét: a huszadik század legnagyobb felfedezése, az atombomba mellett a fogyasztóautomatává züllött-züllesztett ember, akivel minden megetethető, minden elfogyasztható: fogpaszta, mosógép, elnök, bármi. Lányi intellektuális bátorságára vall, hogy egy másik tabutémáról: az egyesült Európáról is mer önállóan gondolkodni. Ma, amikor az Európai Unió áldásairól szavalnak minden fórumon, s centinként méricskéljük, hogy mennyivel kerültünk közelebb hozzá, ő a kis régiók önálló, kulturális sokszínűsége mellett teszi le a voksát.”

Babus Antal minden írása rendkívül izgalmas. *Mi a jó, és ki volt a gazember?* című esszéje talán a legmeghökentőbb, amelyből megtudható, hogy amikor szovjet elvtársai a személyi kultusz koszorúját még csak fonták Sztálin köré, „emberistenné” emelését 1934-ben a Szovjetunió Kommunista Pártjának XVII. kongresszusán Dolores Ibaruri kezdeményezte, majd Henri Barbusse, Romain Rolland, Paul Eluard, Louis Aragon, Jean-Richard Bloch és Lion Feuchtwanger folytatták – műveikben. Az olvasó megdöbben azzal szembesülve, hogy a kivégzettek száma Lenin 1918 és 1922 közötti hatalomgyakorlása alatt sokszorososa volt azokéinak, akiket Sztálin 1937 és 1939 között agyonlővetett. A gonoszság virtuális mauzóleumában e két férfi békésen megfér egymás mellett.

Várjuk Babus Antal újabb tanulmányköteteit.

Vasy Géza

„Haza a magasban”

Illyés Gyuláról

Nap Kiadó, Budapest, 2010

Amikor Vasy Géza 1957 tavaszán az iskolai szavalóversenyen Illyés Gyula *Hunyadi keze* című versével szerepelt, aligha gondolta, hogy egy életre elkötelezettje lesz a költőnek. Erről ötvenöt év eltelté után így vallott: „...a befogadásnak nemcsak kritikai és irodalomtörténeti szinten, hanem egyénileg is története van. Annak is van jelentősége, ha egy életművet lezárulása, klasszikussá válása után ismerünk meg, vagy még alakulása közben válhatunk olvasóivá. Még érdekesebb, ha közben kritikusai, elemzői vagy akár egyetemi oktatói is lehetünk.”

Vasy Géza – többek közt Nagy László és Sánta Ferenc mellett – kritikusa, elemzője, oktatója lett Illyés szerteágazó, gazdag életművének. Vele foglalkozó írásait először az *Illyés Gyula évszázadai* című kötetben tette közzé 1998-ban. A Magyar Művészeti Akadémia által 2022 szeptemberében szervezett emlékkonferencián tartott előadásomhoz olvastam el újra a „Haza a magasban” *Illyés Gyuláról* című 2010-ben megjelent tanulmánykötetét. Ebben politikai-ideológiai jellegű megítélések és értel-

mezések diktálta tanulmányokat – *Illyés Gyula és a népi-bolsevik ellentét; 1947 január: fordulat Illyés Gyula bolsevik megítélésében; Illyés és az 1958-as pártállásfoglalás; Illyés a Kádár-kor első felében*; – épp úgy olvashatunk, mint műelemzéseket – *Bartók; Illyés Bartók- és Kodály-verse* – vagy személyes kapcsolattörténeti jellemrajzokat: *Illyés Gyula Móricz-képe; Illyés Gyula Babitsról*.

Illyés Gyula a *Puszták népe* című nagyhatású, szinte minden politikai, eszmei áramlatot felkavaró szociografikus „láttelelével” olyan tekintélyre tett szert, amelyet az 1945 után a hatalmat mindinkább kezükbe kaparintó kommunisták eszméik javára kama-toztatni akartak, s ennek jegyében mindent megtettek, hogy az író a maguk oldalára állítsák. Ehhez a párt ideológiai „vasöklei” Révai Józseffel, Horváth Mártonnal, Lukács Györggyel az élen hol fenyegetően lesújtani készültek, hol dicsőően kézfogásra nyiladoztak. Vasy az alábbiakkal magyarázza Illyés koalíciós időszak alatt és azt követő néhány esztendőben tanúsított, többek által – nyilván saját makulátlan jellemük kidomborítása céljából is – bírált magatartását: „Illyés okkal gondolhatta, hogy a magyar társadalom demokratikus változásai nemcsak a kommunistáknak köszönhetők, sőt elsősorban nem nekik, s hogy a magyar társadalom 1945 után polgári demokráciát akar és nem szovjetrendszert. Ugyanakkor azt is be kellett látnia, hogy a magyarság változatlanul történelmi kényszerhelyzetben él: a szűkös lehetőségek között kell megpróbálni jobbra fordítani sorsunkat. Ezt ő maga sem emigrációval, sem a teljes körű belső emigrációval nem segíthette volna. A távolságtartó és korlátozott jelenlét bizonyult az egyetlen járható útnak.” Illyés talán az *Ozorai példa* című 1952 májusában bemutatott, de különösebb sikert nem aratott színművével, pontosabban annak a napi propagandán áttetsző esetenkénti szófordulataival, mondataival tette látszólag a legnagyobb engedményt. De erre a műre is érvényes Vasy Géza tömör jellemzése: „Az ő megnyilatkozásai [...] nem a párt, hanem a nép melletti kiállások.”

Illyés szellemének arany karátját írásai végtelenbe csillámló, de mégis az otthon melegét nyújtó nyelvezetén túl az 1945 és 1965 közötti nagy versei – *Egy mondat a zsarnokságról; A reformáció genfi emlékműve előtt; Szekszárd felé; Bartók; Levél a vizgyűjtőről és a fenyőről; Bevezetés egy Kodály-hangversenyhez; Dítirambus a nőkhöz* – jelzik. Magatartásának igazi fokmérője pedig 1956 után 1960-ig tartó elhallgatásán, elhallgattatásán túl többek között az, ahogy a határon túli magyarság felszámolását a proletár internacionalizmus jegyében tevékenyen támogató Kádár-rezsimmel szinte egymagában fordult szembe – latba vetve a hiteles tájékoztatás érdekében hazai és nemzetközi tekintélyt is –, mit sem törődve a hatalom retorzióval fenyegető felháborodásával. A „legyünk tekintettel a szomszédos népek érzékenységre” és más nemzetromboló jelszavakkal ékesített szeszínű zászlókat lobogtató főideológusok viszonyát Illyéshez jól jellemzi az a Vasy Géza által leírt jelenet, amelynek során 1960 szeptemberében Marosán György egy gólyavári nagygyűlésen pulykavörösen üvöltözve miszlikre szaggatja a költő Élet és Irodalomban megjelent *Sötét* című versét. Később finomultak az eszközök. A hajdani pékinas helyét elfoglaló rózsaszín-nyakendős döntnökök már csak tíz évre „börtönözik be” Illyés Gyula *Szellem és erőszak* című, eredetileg 1978-ban megjelent könyvét.

Mezey Katalin

Rövid a farsang

(Naplójegyzetek és rövidprózák)

Széphalom Könyvműhely, Budapest, 2020

Mezey Katalin *Rövid a farsang* címmel a Magyar Katolikus Rádióknak írt jegyzeteit adta ki kötetben. A 2013 őszétől hét éven át papírra vetett jegyzetek nyelvi igényességéről, változatos tematikáról, gondolati frissességről tanúskodnak.

Hogy mi határozta meg a szerkesztés során az írások sorrendjét és egy-egy témakörön belül tükröződő időrendjét, arról maga a szerző így vall: „A fejezetek tematikusak: az első a mikrovilághoz (családi élethez, természeti környezethez), a második a hitelményhez, a keresztény értékekhez kötődik; a harmadikat a magyar történelmi múlt eseményei és szereplői ihlették, a negyedikben a művészetről, irodalomról, az ötödikben mindennapi életünk és korunk jellemző területeiről, konfliktushelyzeteiről, az általuk felvetett kérdésekről, megoldási kísérletekről való töprengéseim kaptak helyet.”

A gondolkodásra serkentő háló fejezetenkénti megmerítése során gazdag zsákmányra lelhetünk. Az első témakörön belül *A jó példa ragadás* című jegyzetben az alábbiakat olvashatjuk: „A nevelés alapja mindenképpen a példaadás: amire a gyermeket neveli, azt kell, hogy élje a nevelő is. Különben hiábavaló lesz a leggyakrabban hangoztatott elvárás is. Sőt, az az ember, aki sokat hangoztatja, de nem követi az elveit, hazugnak, kétszínűnek, hiteltelennek bizonyul.” Napjainkban ez az egyik legnagyobb veszély! A harminc éves érettségi találkozón részt vett ismerősöm mesélte, hogy hajdani osztálytársai ötven százaléka már a második-harmadik házasságon is túl van. Milyen példaadásban részesülnek az állandóan változó családokban felnövekvő gyerekek?

A *Rövid a farsang Ősi imádságaink* című jegyzete a magyar népi vallásosság szövegemlékeinek jelentőségét, az őket feltáró néprajztudósok – Bálint Sándor, Erdélyi Zsuzsanna – érdemeit emeli ki. Sok évtizedes munkásságuk során „idős parasztasszonyoktól, parasztemberektől magnetofonra felvett és leírt több ezer ilyen imádságot, amelyekből megismerhetjük, átélhetjük őseink vallásosságát és a régi magyar nyelv szépségét. Árad belőlük a hit őszintesége és bizonyossága, tanúságot tesznek a természeti ember isten-közelségéről, amelyhez képest esendőnek tűnik a mi hitünk: olyan, mint Jézus példabeszédében a tüskebokorba hullott mag: girbe-gurbán nőtt és csenevész.” A jegyzetíró hittel kapcsolatos óhaja – „Talán erősödhetne azáltal, ha beillesztenénk ezekből az archaikus ima-látomásokból néhányat mindennapi imádságaink sorába” – megidézük a lelkemben nagymamát, aki nekem, öt-hatéves gyermeknek archaikus imát tanított, amelynek egy-egy sorát a legváratlanabban felszínre veti az időnként fel-felkavaródó emlékezet.

A *Hétköznapi hőseink* című fejezet több jegyzete is – a visszatérő évfordulók ürügyén – 1956 magyar forradalmának emlékezetét idézi meg. Közülük néhány cím szerint: *Ferencváros, 1956; Dávidok és Góliátok; Az a tizenkét nap; Egy októberi este.*

A *Minden történet tanítás* eszmefuttatása általánosan érvényes e fejezet írásaira: „Az igaz történet többféle tudást is közvetít: történetit, bölcséletit vagy erkölcsit. A hazug történet minden területen félrevezető: hamis történeti helyzetet rajzol, és a legtöbbször nem vonhatunk le belőle érvényes erkölcsi következtetéseket sem. Összezavarja meglévő ismereteinket is, nem ismerhetjük fel általa azt, ami élni segít, azt, ami az életben igazán fontos.”

A „*Nagy jövő áll mögöttünk*” írásaival Mezey Katalin egyrészt a XIX. és XX. századi magyar irodalom nagyjai – többek között Arany János, Ady Endre, Dsida Jenő, Határ Győző, Borbándi Gyula, Nagy László, Jókai Anna – életműve előtt tiszteleg, másrészt elhunyt kortársait – S. Benedek Andrást, Miklóssy Endrét, Kő Pált, Halmy Miklóst – méltatja emléktábla avatáson, halotti búcsúztatáson – illetve az élőket – Ágh Istvánt, Jámorné Balog Tündét – mutatja be könyvbemutatón, kiállítás megnyitón.

„*Az élet élni akar*” fejezet jegyzetei mindennapi létünk csábító csapdáira – *divat* –, felismerhető és rejtett buktatóira – *erőszak kultusz, útszéli keresztek, érték és kereslet* –, világít rá nem megkerülve az aktuálpolitikai kérdéseket sem – *Focistadionok és más vesszőparipák*. A tudományos szocializmus tantárgy egyik első előadásán tanáruk belevágott Karl Marxnak *A tőke* című könyve ismertetésébe – számol be baljósan bizonyult egyik első egyetemi élményéről Mezey Katalin. – A tanár „kifejtette az érték fogalmával kapcsolatos nevezetes marxi példát. Eszerint hiába készíti el például a csizmadia a legszebb, legmelegebb csizmát is, ha senki nem akarja megvenni, akkor az a remek darab értéktelen. Máig emlékszem, milyen abszurdnak éreztem ezt a tételt, mennyire felháborodtam rajta. Nem is tudtam szó nélkül hagyni, óra végén csoporttársaimnak hevesen magyaráztam tarthatatlanságát: – Hogy lenne értéktelen az, amit nagy szakértelemmel, sok száz éves emberi tapasztalat alapján, az emberi láb és mozgás adottságait figyelembe véve, értékes bőrből készítenek? Legfeljebb, amíg meg nem veszi valaki, addig nem térül meg a készítője számára a felhasznált anyag és befektetett munka ára. De maga a csizma akkor is valóságos és létező érték. Hallgatótársaim Marxszal értettek egyet, és kinevettek...”

A Mezey Katiéhoz hasonló élményekben ötvenöt-hatvan évvel ezelőtt könnyű volt részesülni az ELTE Bölcsészettudományi Karán.

Lagzi István

Francia menekültek Magyarországon 1940–1945

(Dokumentumok)

JATEPress, Szeged, 2016

Lagzi István történész 2022. augusztus 5-én elhunyt. Ötven évvel ezelőtt ismertem meg őt. Ha jól emlékszem, Dunaújváros kohászati főiskolájának kollégiumában, ahol nevelőtanár volt, alapított magyar–lengyel Baráti Klubot, hogy lengyelek iránti rokonszenvét a fiatalok körében terjessze. Mivel akkoriban barátság domináltan csak szovjet–magyar lehetett, a felettes szervek a sorból „kilógó” klubot, noha Andrzej

Sochacki, a Lengyel Kultúra igazgatója támogatta, nem nézték jó szemmel, s egy idő után betiltották.

Lagzi István halála előtt néhány héttel kaptam kézhez az életműve összegzésének tekinthető kétkötetes, közel 2500 oldalas és több száz fotót, dokumentum-mellékletet tartalmazó munkáját, amelynek beszédes címe: *Magyarok a lengyelekért 1939–1945*. Első könyve a Zalai gyűjtemény 3. köteteként 1975-ben napvilágot látott *Lengyel menekültek Zala megyében a második világháború alatt* tabudöntőnek számított. Kádár Magyarországon ugyanis közel két évtizeden át nem illett a lengyel menekültek II. világháború alatti befogadásáról beszélni. Noha 1969-ben a lengyel rádió – Engelmayer Ákos riporterri részvételével – háromrészes dokumentumműsorban emlékezett meg a harminc évvel korábban Magyarországra került lengyelekről és „vendéglátóikról”, idehaza egy szó sem esett róluk.

A menekültüggyel a tiltás és tűrés határán egyensúlyozó Lagzi Istvánnak feltűnt, hogy a lengyelekre vonatkozó dokumentumok között szép számmal talál olyan iratokat, amelyek francia – és olykor angol, holland, belga, mi több szovjet-orosz, szerb, olasz – menekültekre vonatkoznak. (Az utóbbiakat illetően tudni kell, hogy Magyarországon több száz olasz katona tartózkodott, amikor Pietro Badoglio Olaszországa átállt a szövetségesek oldalára és 1943 októberében hadat üzent Németországnak). Lagzi így vágott bele a francia menekültügy kutatásába is. Döntésében megerősítette a Bajomi Lázár Endre által *Ego sum gallicus captivus. Francia menekültek Magyarországon* címmel összeállított, s 1980-ban Illyés Gyula előszavával megjelent dokumentum- és emlékirat-gyűjtemény.

Lagzi István e célirányos kutatásainak eredményét *Francia menekültek Magyarországon 1940–1945. Dokumentumok* címmel 2016-ban a volt francia nagykövet, François Nicoulaud és a volt magyar külügyminiszter, Martonyi János ajánlásával magyar és francia nyelven adta közre. Bevezetőjében részletesen ismerteti a franciák Magyarországra kerülésének körülményeit: a Franciaország ellen indított hadművelet kezdetétől számítva „négy hét leforgása alatt a németek 1.850.000 hadifoglyot ejtettek, a francia és angol elesettek száma több mint 90 ezer volt. (A francia hadifoglyok egy részét munkatáborokba irányították. A később létrehozott Service du travail obligatoire (STO – kötelező munkaszolgálat) keretében 650 ezer francia került különböző német üzemekbe, munkahelyekre. A magyarországi francia menekültek egy része a német hadifoglyótáborokból érkezett. Más részük Németország keleti, a megszállt Lengyelország déli részében kialakított, az anektált ausztriai, továbbá a Cseh-Morva Protektorátus STO »telephelyeiről« szökött Magyarországra. A sorsüldözött *franciáknak* (és a hasonló helyzetben lévő angoloknak, hollandoknak, belgáknak) Magyarország volt az egyetlen ország, ahová elszökhettek, melyet gyalogosan, vagy vasúti tehervagonokban rejtőzködve elérhettek, ahol számíthattak a hatóságok védelmére és a lakosság rokonszenvére.”

A franciák befogadását, elhelyezését, sokoldalú pártfogását megkönnyítette, hogy Magyarország nem állt háborúban Franciaországgal és a Vichy-kormánnyal diplomáciai kapcsolatot tartott fenn. Így a menekültek sorsán a francia követség is segít-

hetett pénzzel és közbenjárással. Ráadásul a francia nyelvtanárok alkalmazása iránt nagy volt az igény mind a legkülönbözőbb intézmények, mind a tehetősebb családok részéről. A Pázmány Péter Tudományegyetem, a Kolozsvári Egyetem, az Eötvös Collegium, de a gödöllői premontrei gimnázium és más iskolák is előszeretettel alkalmaztak francia nyelvtanárokat. A szakképzett francia munkaerőre is szükség volt a háborús állapotok miatt. Az így kialakult helyzet jelentősen javította a franciák élethelyzetét, akik számíthattak a lakosok segítőkészségére. Részükről a hontalan franciák mit sem éreztek a trianoni béke miatt Franciaországgal szembeni általános ellenszenvből. Ezt bizonyítják az ausztriai blumani munkatáborból 1943 őszén több társával Magyarországra szökött, s ezt követően a gödöllői premontrei gimnáziumban, majd a budapesti Alliance Française-ben tanító Louis Bargès hálálkodó sorai: „A szívünk csordultig van hálával, és soha nem feledjük, mily nagylelkűen fogadtatok bennünket, földönfutókat, és személyünkben francia hazánkat. A ti kipróbált hűségteket a nehéz órák sem ingatták meg, és mi, hála nektek, gyakran megfélelmezhetünk róla, hogy földönfutókká lettünk. Nálatok kaptuk vissza a szabadságunkat, és ti adtatok nekünk hazát.” Magyarországon megközelítőleg ezer francia talált otthont otthonra.

Bargès több honfitársa hasonló köszönetmondással emlékezik vissza biztonságot jelentő második hazájára. Ez azt jelenti, hogy a franciák viszonylag jólétben éltek, s nagy, majdhogynem a lengyelekéhez hasonló mozgásszabadságot élveztek. A menekültekre vonatkozó jogszabályokat persze nekik is be kellett tartaniuk. A nagyobb kihágásokat, pl. szökést – a francia katonai attasé, Adolphe André Hallier ezredes tudomásulvételével és nem egyszer a kezdeményezésére – megtorolták, esetenként a monostori erődben történő elzárással büntették. Az erődön belül szabad mozgást biztosító internálás ideje azonban nem haladhatta meg a három hónapot.

A német megszállás után megszűnt az addig Balatonbogláron szinte luxuskörülményeket biztosító francia menekülttábor is, ahol az elszállásoltak 1943. július 14-én majdhogynem katonai parádét tarthattak nemzeti ünnepük alkalmából. (Európában akkor ilyenre – Anglia kivételével – nem volt példa.) Ebben része volt a Honvédelmi Minisztérium menekültek ügyével foglalkozó 21. osztály vezetője, Baló Zoltán ezredes és a Belügyminisztérium polgári menekülteket gondozó IX. alosztályát irányító idősebb Antall József támogató magatartásának. A balatonboglári tábor parancsnoka, a franciául kitűnően beszélő Daróczy Tamás tartalékos hadnagy olyannyira „mértéken felüli” kedvezményeket biztosított a franciáknak, hogy emiatt kénytelenek voltak 1943 elején posztjáról elmozdítani. 1944 tavaszán a menekültek egy részét a selypi táborba helyezték át. A nyilas hatalomátvétel után a franciák többsége baráti családoknál talált otthalomra. Néhányuknak sikerült Szlovákiába szökni, ahol bekapcsolódtak az ellenállási mozgalomba.

Lagzi István nyolc tematikus fejezetben több mint 200 dokumentumot tesz közzé. Az első a honvédezerkar főnökének 1941. február 21-én kelt átírtja, amely arról tájékoztatja a honvédelmi minisztert, hogy eddig a Cseh-Morva Protektorátusból 120 francia közlegény-hadifogoly és egy tiszt szökött át Magyarországra.

Az utolsó közzétett dokumentum keltezése helye és ideje: Fertőszentmiklós, 1945. február 5. Ebben Németh karpaszományos őrmester a selypi tábor megszűnésének folyamatáról tesz jelentést a m. kir. Honvédelmi Minisztérium és Honvédség Főparancsnoka 1/1 osztályának. Egy, időben „közbülsőleg” datált jelentés, amelyet a Daróczy Istvánt posztján követő balatonboglári táborparancsnok, Kossaczky László százados írt alá, arról tudósít, hogy Vermorel Xavier őrmestert munkahelyéről 1943 szeptemberében berendelte, s Bayonne-ban elkezdett tanulmányai folytatására a Jézus-társasági hittudományi főiskolához, Szegedre útba indította. Ez arra példa, hogy a francia menekültek – a lengyelekhez hasonlóan – magyar egyetemeken és főiskolákon kezdhették meg vagy folytathatták tanulmányaikat – természetesen a magyar állam költségén.

1944 őszén és azt követően a francia katonai hatóságok úgy bántak a magyar hadifoglyokkal, mint döntéshozóik annak idején Trianonban Magyarországgal.

Mitrovits Miklós

Tiltott kapcsolat. A magyar–lengyel ellenzéki együttműködés 1976–1989

Jaffa Kiadó, Budapest, 2020

A könyvcímben jelzett kezdő időhatár magyarázatul szolgálhat arra, hogy Mitrovits Miklós miért nem tesz említést az 1972-es, de főleg az 1973-as nagy spontán március 15-i tüntetésekről, amelyek hírért a kádárista propaganda nacionalista megmozdulásokként kürtölte szét a nagyvilágba, hozzábiggyesztve az ilyenkor szokásos „antiszemita” jelzőt is. Demszky Gábor és szűkebb köre ugyanekkor pontosan ugyanígy értékelte az 1973. március idusán történeteket, s ezért szervezett vörös-kokárdás ellentüntetést március 21-ére, a Tanácsköztársaság kikiáltásának évfordulójára. A szélsőbaltól tartó hatalom persze ezért az ötletért sem lelkesedett. A március idusán letartóztatottakat viszont minden skrupulus nélkül tucatjával ítélte egyhónapos elzárásra anélkül, hogy ennek különösebb visszhangja lett volna.

A magyar értelmiséget, a társadalom eszmélkedő tagjait valójában nem a tudatos megosztás, félrevezetés céljából évekkal azelőtt ismét működésbe hozott és működésben tartott urbánus–népi vita lelki-tudati csapdahelyzete osztotta meg, hanem az, hogy ki hogyan viszonyult március 15-hez, illetve március 21-hez, amely utóbbin persze áttetszett április 4. is. Március idusa természetes hívó szava volt az 1956-os forradalom emlékének, emlékezetének, de „belefért” a rendszert megreformáló és ezzel a szovjet dominanciát leleplező 1968-as prágai tavasz is. A „március huszonegyedikések” eszmei horizontját lezárta a Prágában megszülető emberarcú szocializmus kapitalizmust felperzselőnek tartott vöröslő napkorongja, és az 1956-os magyar „világcsodát” ugyanúgy ellenforradalomnak tartották, mint Kádárék. Az 1970-es évek közepétől szerveződő ún. demokratikus ellenzék a kádári bosszút megszenvedő Mécs Imre és Vásárhelyi Miklós befolyására, továbbá Bibó István feltámasztott szellemiségének, valamint a Bibó-émlékkönyv szervezésének, a benne résztvevőknek a hatalommal szembeni, egymással szolidáris összefogása hatására változtatott 1956

megítélésén, s annak pozitívvá váló képéhez többségük a rendszerváltozásig hű maradt.

A forradalom értékelésének megváltoztatásához az is hozzájárult, hogy az 1980 késő nyarán, kora őszen győzött lengyel Szolidaritás mozgalom a magyarok 1956-os heroikus küzdelmét is inspiráló hagyományai között tartotta számon. Olyannyira, hogy 1981 júniusában a poznaíni munkásfelkelés-emlékmű leleplezésének ünnepén felmerült, hogy Nagy Imréről utcát nevezzenek el. A Szolidaritás tekintélyét az egész világon óriásivá növelte az a tény, hogy a munkásosztály és az értelmiség eladdig páratlan összefogása fogalom lett, olyan, amely Magyarországon 1956 őszen csak egy rövid időre villant fel. Nem véletlenül tartják úgy sokan, hogy a Szolidaritás létrejöttével, a hadiállapot utáni földalatti működésével, majd 1989-es győzelmével született meg a modern lengyel nemzet.

Ez a folyamat azonban áldozattal járt. Az 1956 októberében tett ígéreteivel szakító Władysław Gomułka 1965-ben bebörtönözte a Lengyel Egyesült Munkáspártnak a szocialista eszmeiséget romboló hatalomgyakorlását kritizáló Jacek Kurońt és Karol Modzelewskit, 1966-ban mindent megtett azért, hogy a németekkel megbékélést hirdető és a vallásszabadság védelmében fellépő lengyel katolikus egyházzal leszámoljon. 1968-ban és 1969-ben a Gomułka és Moczar tábornok nevével fémjelzett antiszemita kampány nyomán nemcsak mintegy 20 ezer embert kényszerítettek az ország elhagyására, hanem több ezer diákot is eltávolítottak az egyetemekről, főiskolákról. A tanulás lehetőségétől megfosztott diákok szerte Lengyelországban „beszívárogtak” a munkások közé. Annyi hatásuk 1970 decemberében a tengerparti munkásokkal történt véres leszámolás idején azonban még nem volt, hogy az értelmiséget az áldozatok mögé állítsák. Andrzej Wajda *Vasember* című, több vonatkozásban didaktikus filmje érzékletesen mutatja be, hogy a munkások felhívása ekkor még visszhangtalan marad a diákszállók tűzfalai között. Az 1976-os júniusi ursusi, plocki, radomi munkásmegmozdulásokat követő megtorlások azonban az addig csak a lengyel alkotmánynak a szovjetekkel örök barátságot deklaráló paragrafusai ellen tiltakozó értelmiségieket – egzisztenciájuk kockáztatásával is – felsorakoztatta a munkások mögött: 1976-ban megalakult a Munkásvédő Bizottság, a KOR. Kiállításával kiszabadította a bebörtönzött munkásokat.

Ezzel Lengyelországban kezdetét vette a II. világháború alatt működő földalatti lengyel állam mintájára a második nyilvánosság megszervezése. Működésének eredményességéhez a Helsinki Záróokmány 1975-ös aláírása, a romló gazdasági helyzet s ezzel párhuzamosan az ország kiszolgáltatottsága a nyugati kölcsönöknek, Karol Wojtyła krakkói érsek pápává választása 1978 októberében, majd bő fél évvel később első lengyelhoni zarándokútja is hozzájárult. A szerveződő magyar demokratikus ellenzék működéséhez hiányoztak e „kedvező körülmények”, s így szinte légtüres térben mozgott. Tevékenységével azonban így is leleplezte a Kádár-rendszer áldemokratikus működését. Ezt a lengyelekkel kapcsolatot kereső, majd ezért állásából elbocsájtott, s igazáért beadványokkal, munkaügyi perekkel küzdő Magyar Bálint sorsának alakulásával részletesen bemutatja az oknyomozó alaposítással vizsgálódó

Mitrovits Miklós.

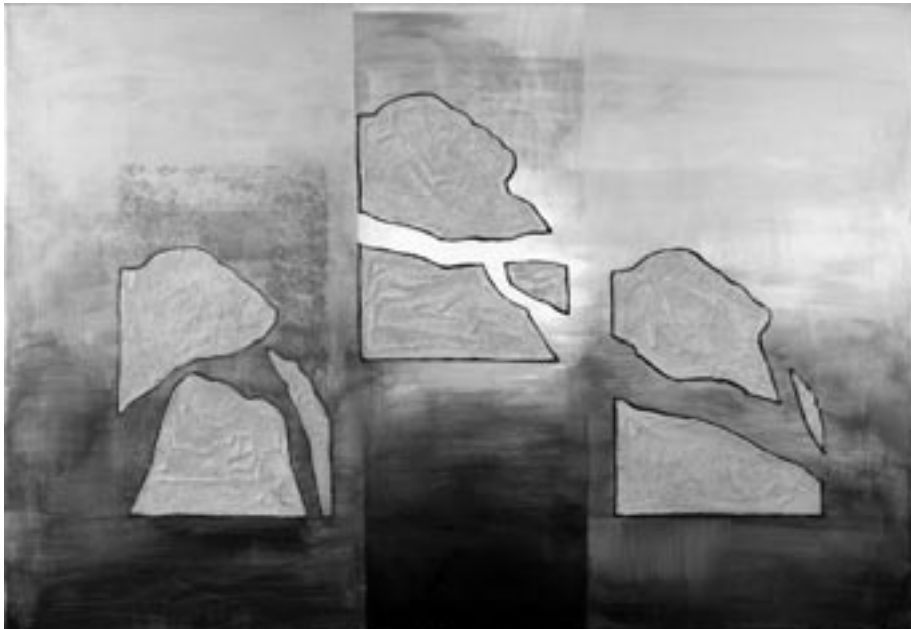
Ugyanekkor Magyarországon létrejön egy másik, egyre nagyobb tömegeket magával ragadó, eszmeiségében és céljaiban is képlékenynek mondható áramlat, amelynek értelmiségi hangadói elsősorban (és legharsányabban) a határon túli magyarság sorsa iránti bűnös közönnyel vádolják a kádári hatalmat, egyúttal a husaki és Ceaușescu-i kisebbségellenes sovinizta politika elleni fellépésre szólítva fel annak név szerint ismert képviselőit. Nyílt rendszerkritikájába belefér a demográfiai helyzettel kapcsolatos aggodalma, a népesség egészségi állapotának tudatosítása, a nemzeti tudatnak a közösségi lét biztonságát már-már veszélyeztető alacsony szintje vagy *szinttelensége*, az önkizsákmányolásra kényszerítő romló gazdasági helyzet. (Több vonatkozásban felfedhetők a demokratikus ellenzékben is meglévő érintkezési pontok.) E nyílt, a hatalommal olykor párbeszédet kereső, de igazából sohasem találó – a falurombolás elleni tüntetés fölötti szemhunyas már a rendszer eresztékeinek megroppanása idején történt! – ellenzéki politizálásnak nagyobb a tömeghatása, mint a III/III-as meg ki tudja, hányféle ügynököknek munkát adó konspiráció, anélkül, hogy annak jelentőségét megkérdőjeleznék. Az, hogy az MDF vezetői közül többen kapcsolatot tartottak az MSZP egyes képviselőivel, Pozsgay Imrével, Kósa Ferencsel vagy Bihari Mihállal, nem jelentett pártszövetséget. Szövetséget, valóságosat az MSZP-vel az 1990-ig antikommunistaságát hangoztató SZDSZ kötött.

Mitrovits Miklós a könyvcímbe foglalt témát kimerítve a lehető legpontosabb összevetését adja a két meghatározó ellenzék, a majdani SZDSZ és a majdani MDF (és harmadikként mintegy mellékesen a Fidesz) 1980 utáni tevékenységének, beleértve a lengyel ellenzékiekhez, így a Szolidaritáshoz fűződő kapcsolataikat is: „Fontos, hogy a magyar–lengyel kapcsolatok már a nyolcvanas években ideológiai, világnézeti alapon szerveződtek, nem pedig a két nép hagyományos barátsága alapján. Sőt a »népiek« polonista vonalát leszámítva e hagyományra csak nagyon ritkán hivatkoztak. A magyar demokratikus ellenzék »párja« egyértelműen a KOR körüli baloldali és liberális értelmiség volt. A »népiek« és később a Magyar Demokrata Fórum értelmiségije a lengyel írókkal, irodalmi lapokkal és lengyel katolikus értelmiséggel, vagyis a legális lengyel kulturális ellenzékkel, a Fidesz pedig a lengyel radikális békemozgalmat vezető egyetemistákkal épített ki szoros kapcsolatot. Ugyanakkor a magyar–lengyel ellenzéki kapcsolatokból teljes mértékben hiányoztak a munkások. [...] Az is világos volt, hogy az államszocialista korszakban a lengyel és a magyar valóság között több volt a különbség, mint a hasonlóság. Így a magyar ellenzékiek, illetve független értelmiségiek hiába szerették volna, nem tudták adaptálni a lengyel ellenzék gyakorlati megoldásait. A kádári Magyarországon nem alakult ki, nem alakulhatott ki az értelmiség és a munkásság szoros szövetsége, így hiába tűnt az evolucionizmus vonzó és követendő programnak, Magyarországon nem lehetett megvalósítani. Amennyiben mégis, azok megmaradtak a társadalomban létrehozott kisebb autonómiáknak.”

A konspiratív és a nyílt ellenzékiiség tömeghatásának illusztrálására – mint erről Mitrovits Miklós is beszámol – kínálkozó példa az 1985 februárjában Lakitelken

Edward Stachura emlékestjén fellépő Ryszard Kapuściński szereplése, amelyre több mint négyszáz ember gyűlt össze az ország legkülönfélébb szegleteiből. A *császár* és *A sabinsab* című riportkönyvei révén ekkor már világhírű lengyel író kitért ugyan arra, hogy a néhány évvel korábban Lakitelken szereplő Stachura az ő mexikói lakásában vendégeskedve írta meg a *Szekercelárma* című regényét, de az elkövetkező négyöt óra már a politikai diskurzus jegyében telt el, amelynek eszmei párlata szinte az országot áthatotta. Ugyanakkor a fővárosban szervezett „vándorló egyetemek” zárt rendezvényein húsz–nyolcvan ember vett részt. Rendszerint ugyanazok. Így befolyása eleve korlátozott volt.

A magyar–lengyel együttműködés vagy együttműködési kísérlet Mitrovits Miklós által bemutatott történetének tanulságai a szomszédunkban dúló háborúhoz való eltérő viszonyulások tekintetében is levonhatók.

S A J Ó L Á S Z L Ó

Zrínyi Miklós sírverse

Befed ez a kék ég, ha nem fed koporsó.
Órám tisztességes csak légyen utolsó.
Mindenütt felyül ég, véres földön fekszem,
Vadkan ütötte hét, két halálos sebben.

Egyedül figyelem felhők vonulását,
Egyedül az Isten, ki az égen át lát.
Meghalok, nézi az ég koporsórésén,
Ha nem fed koporsó, befed ez a kék ég.

Akár farkas, akár emésszen meg holló,
Vájj ki két szemem, ez lészen utolsó,
Mit látok: a felhők vonulása, kék ég,
Sötétség fedi be a koporsó részét.

Befed ez a kék ég, a koporsó részét
Már leragasztotta gyászszalagsötétség.
Sebzetten nyüszítetek, még várjatok, ne még,
Ne szegezzétek rám koporsófedelét

Az égnek! Fekhelyem föld lészen, felyül ég,
A kék ég! Alatta, s föld felett fekvék,
Rám csukódik szemem, a kék ég fedele,
Leszek farkaséhes gyomromnak eledel.

Akár emésszen meg holló, akár atka,
Lakjon jól belőlem pondró, farkas, vadkan,
Ha nem fed koporsó, befed ez a kék ég,
Fényeskedjék nekünk az örök sötétség.

A szövegben Zrínyi-idézetek.

Zsuzsanna és a vén

A VÉN

1 ¹Zsuzsanna, kerted tele mindenféle pompás gyümölcssel: nárdusszal, sáfránnyal, kálmoszal, fahéjjal, mindenféle tömjéntermő fával, mirhával és aloéval, a legjobb balszamokkal. ²Eljöttem kertedbe, hogy élvezzem pompás gyümölcsseit! ³A kertnek forrása élő kút feje. Zsuzsanna, megfürdesz a gyümölcsöskertben, ⁴törülközől, bekened tested olajjal és kenőccsel, keneted illata felülmúl minden balszamat! ⁵Akár a pálfafa, olyan a tested! Fölmegyek a pálmafára, s megszerzem gyümölcsseit! ⁶Szedem a mirhát balszammal együtt, egyenest a lépből eszem mézemet, megiszom boromat, megittasulok! ⁷De szép vagy, Zsuzsanna, igen szép vagy! ⁸A tested elefántcsont, tele zafírral. ⁹A hajad, akár a kecskenyáj, amely leereszkedik Gileád hegyéről. ¹⁰A halántékod, akár egy gránátalmagerezd. ¹¹Arcod akár a balszamagy, amely illatos füveket terem. ¹²Szemeid, mint a galambok a medence vizénél: tejjben fürdenek és a tengeren ülnek. ¹³Fordítsd el tőlem a tekinteted, mert megigézel vele. ¹⁴A szád bor a legjavából, ¹⁵leheleted almaillat, ¹⁶ajkadról tiszta méz csurog. ¹⁷A nyakad mint elefántcsonttorony. ¹⁸Két melled, mint a gidák, a gazella ikrei, amelyek ott legelnek a liliomok közt. ¹⁹A köldököd akár egy kerek csésze, ²⁰a hasad olyan, mint a búzarakás, amelyet liliomok kerítenek körül. ²¹Csípődnek hajlása olyan, mint valami ékszer, amelyet művészi kezek készítettek. ²²S mi az, ami úgy ragyog, mint a hajnal pírja? Hasadékdobban, rejtkehelyén gyönyör fészkel, ²³Zsuzsanna az enyém, s én az övé vagyok, liliomok közt legeltet, ²⁴forró vágyam köldöke csészéjében remeg. ²⁵Míg föl nem támad a nappali szellő, és az árnyékok útnak nem indulnak, térj vissza, mint a gazella, vagy mint a szarvasborjú a balszamhegyeken. ²⁶Kelj föl, gyere szépségem! ²⁷Egészen szép vagy, nincsen rajtad semmi.

ZSUZSANNA

2 ¹Már levettem a ruhám, hogy vegyem fel újra? ²Fekete, selymes mini ruha, fém harisnyatartós, combfixes fekete necc harisnya, fekete, fém magassarkú, fekete melltartó, fekete, csipkés tanga. ³Támadj fel, északi szél, siess, déli szél! Járd át kertemet, hadd szálljon illata! Akkor eljön a kertjébe, hogy élvezze pompás gyümölcsseit! ⁴Farmersort, fehér, combfixes, harisnyakötős harisnya, fehér top, fehér melltartó, fehér csipkés tanga, fehér tornacipő. ⁵Fehér liliomszál, én vagyok a völgyek lilioma. ⁶Sárga fogaival, ami még van neki, kibontja a tornacipőfűzőket. ⁷Már levette a ruhám, hogy vegyem fel újra? ⁸Farmermini, csupasz combok, sokgombos ing, kék melltartó, kék tanga, fehér zokni, fehér sportcipő. ⁹Gyümölcse édes az ínyemenek. ¹⁰Bevezet a bornak házába, fölöttem lebeg zászlaja, kezemről, ujjamról, számról mirha csepeg. ¹¹Matrózblúz, fehér melltartó, fekete rakott szoknya, fehér bugyi,

fehér térdzokni, fekete, pántos cipő. ¹²A kertembe mentem, hogy lássam, kihajtottak-e már a szőlők, s virágba borultak-e a gránátalmafák. ¹³Itt van újra kertemben, a balzsamágyaknál, hogy élvezze kertjét s liliomot szedjen.

A KAR

3 ¹Fogjátok meg a vén rókát, mert feldúlja a szőlőt, a ti szőlőtöket is, amely éppen most virágzik!

A szövegben idézetek az Énekek énekéből.

ÁPRILY LAJOS

Nyár a hárshegyi szanatóriumban

A nyár jött a ragadozó időben,
s megállt a hárshegyi kertben, fölöttem.

Én kint magam, és bent a kórteremben
a lázlapon saját nevem kerestem.

Tudtam jól, itt ér utol a halálom,
s tudtam, elmúlt nevem már nem találok.

De a vasárnap délutáni csendben,
míg kórteremről kórteremre mentem,

nagyon dalolt egy név zenéje bennem,
Walther von der Vogelweide, követtem

a dallamot, és verset írtam fejben,
fél sor már megvolt: von der Vogelweide...

Láttam magam, a lázas, régi gyermek,
végtelen tükrökben nyíló kórtermek,

ahol már alig látszik vézna testem,
s egy nap arra ébredtek, fel nem ébredtem,

de szebb itt az élet, s szebb a halál is,
tudom, nevem nem fogom megtalálni,

nem is tudom, nem vagyok, nincsen,
úgyis idegenül vert itt a szívem.
Tudóm a hervadás vörös varázsa,
a végtelenség fenyőillatával

megtelik, üszkös fenyves, rönkig égtem,
a „Készen vagy?”-ra ezt felelem: – Készen.

A halál jött el a hárshelyi csöndben,
ölyv a levegőben, megállt fölöttem.

A szövegben Áprily-idézetek.

Áprily

Ha nyári a reggel,
agg, beteg ember,
a padra leül, már izzad a hát.
Gondol az őszre,
télire össze-
húzza magán a csikos pizsamát.

Régi, kiszáradt
bőre, a sárga,
kék erű írás pergamenen.
Kész, erejéből
ennyire, végül
már sose lesz meg a hexameter.

Fejben a verset,
néma betegnek
már csak az Isten érti szavát.
Szél fut a kerten,
halni se szebben,
lombban, egekben hárshavazás.

Csikos pizsamáján,
istenhideg átjár,
vézna tüdőben a nyár didereg.
Halála leül
mellé, egyedül,
és pizsamát kivasal sziveden.

(RÉSZLET)

Összefoglalva tehát, tisztelt hölgyeim és uraim, a sámánhitű népeknél általánosan elterjedt volt a több lélek képzete, és ez megelőzte az egyetlen, monisztikus lélek képzetét. Észak-Euráziában számtalan nyomát találhatjuk lélekkettőségnek, de ismerünk példát a három lélek elképzelésére is, ilyen például a manysik hite. A gyakoribb lélekkettőség esetében az egyik lélek a szabadlélek, a másik pedig a testlélek. A testlélek vagy életlélek, legtöbbször lélegzetlélekként jelenik meg. Ez a légzésnek az életelvvvel, magával az étellel való azonosítására utal. Több nyelvben a lélek szó a lélegzet szó származéka. A lélek és a lélegzet szó, illetve a lélek és a test szoros kapcsolatára utalnak olyan kifejezések, mint például a kileheli a lelkét vagy hálni jár belé a lélek. Az utóbbi mögött, amely a beteg, ugye, a megroppant egészségű emberre használatos, egy olyan elképzelést találunk, ami szerint a lélek időről időre eltávozik a testből, véglegesen még nem hagyja el, aludni, hálni még visszatér, visszajár belé. A testlélek lehet egy vagy több. Az észak-amerikai indiánok között a test minden részének megvan a maga szelleme, lelke. A sámánhitű törzseknél sokszor ugyanazon szó lélek és szellem jelentésű is. A szabadlélek az ember testen kívüli megjelenési formája, vagyis magának az embernek a testen kívüli megjelenése. Ez sokszor az ember kicsinyített kép-mása, Észak-Euráziában ezt gyakran árnyéklélek jellegűnek tekintik. A vogul és oszt-ják szabadlélek, árnyéklélek: *isz*, a magyar *iz* szóval rokon, melynek jelentése rák, rákfekély, rákfene. Egy rossz betegség, ami a foghúst támadja meg. Kisgyereknél úgynevezett szájpenész. A magyar *iz*, az eredeti elképzelés szerint gonosz, félelmetes lény. Ez az árnyéklélek kapcsolatba hozható a jungi árnyékfogalommal. A legkülönbözőbb népeknél az emberi lélek szomorú sorsa az, hogy a halál után iszonyú szellemmé alakul át, amely a hátramaradottakat különböző módon megragadja, megsérti. Ebből a gonosz szellemből betegégszellem alakulhat ki, és ennek a nevé azután átviszi magára a betegségre is. Ez a folyamat jelenik meg itt is, amikor a lélekből egy betegség lett. Az *iz* szó jelentése tehát: szabadlélek, árnyéklélek, rosszbetegség, rákbetegség. Akiket érdekel a téma, elolvashatják Rüdiger Dahlke *A lélek nyelve a betegség* című könyvét, annak első kötetében, az *Út a teljességhez* címűben, amelynek társszerzője Thorwald Dethlefsen, például a betegségeket az árnyék megnyilvánulásainak tekintik. A szabadlélek leginkább az álmok alatt, sámánoknál a transzállapot idején, illetve a lélek elvesztésének különböző állapotainál, mint például betegségek vagy ájulás esetében mutatkoznak meg. A vogulok képzete szerint, az élet folyamán, amíg az ember egészséges, a szabadlélek nála van, és rendszerint csak az álom idején hagyja el. Nyelvükben az álomba merült azt jelenti elhagyódott, az elalszom azt, hogy elhagyódtam. Délkelet-Ázsia egyes részein is úgy tartják, hogy veszélyes az alvót hirtelen felébreszteni, mert álmában a lelke messze járhat, és időt kell hagyni a biztonságos visszaté-

résre. Ha a lelke nem tud visszatérni, megbetegedhet. Amikor a test elhagyódott, a lélek különböző helyeket látogat meg és más lelkekkel találkozik, és azokkal békés vagy ellenséges kapcsolatba kerül. Ha a lélek ellenfele erősebb, nem mer kimenni a testből, ennek következtében az ember nem mer elaludni.

Mindaz, amiről eddig szó volt, része a mai emberek életének is. Nemcsak egy távoli, eltűnt hitvilág, beszédünkben, gonolatainkban őrizzük és továbbvisszük őket, hiszen a létezés olyan dimenzióit segítenek értelmezni, amelyekhez nagyon nehezen tudunk közel férkőzni. Ott van például a szülés utáni depresszió. Hallottam már róla olyan teóriát, hogy azért alakul ki, mert amikor a gyermek kiszakad az anya testéből, magával viszi a lelke egy darabját is. A következő alkalomra írjanak olyan történeteket, szólásokat a környezetükből, amelyek a sámánhit lélekfelfogásának továbbélését bizonyítják.

Összegezzük akkor még egyszer: a szabadlélek az én lélek, ma talán azt mondanánk a személyiség magva, és az egy vagy több testlélek az életlélek megjelenési formája. A sámánok lélekhítével kapcsolatosan még érdemes megemlíteni a kanadai eskimók, az inuitok elképzelését. Szerintük a tárgyak és elnevezéseik egyformán valóságosak. Az ember neve a lelke része. Ha két embernek azonos neve van, azáltal lelki társakká válnak. Tehát az ember neve összekötheti őt másokkal, néha egy egész csoporttal. Még az azonos nevet viselő halottakkal is szoros kapcsolatban állnak, mintegy közös lélekhálózatot alkotva, amely hídként szolgál az élők, a holtak és az állatok világa között. Általánosságban elmondható, hogy a sámánkultúrákban van olyan elképzelés, miszerint a személyiség nem kötődik oly szorosan a testi létezéshez, mint ahogy az ipari társadalmakban általános. Legközelebb innen folytatjuk.

E szavakkal fejezte be előadását Jonathan Baker, harmincéves kandidátus, a sámánkultúra fiatal kora dacára elismert kutatója, tanársegéd, 1987 októberének végén, egy verőfényes, az évszakhoz képest szokatlanul enyhe koradélutánon, a Columbia Egyetem történelem tanszékének antropológiai fakultásán, majd a hallgatók ütemes dobogásától kísérve elhagyta az előadótermet. Bement a hosszú folyosó végén lévő, negyedmagával használt irodába. Egy pillanatig töprengett leüljön-e az asztalt betérítő jegyzeteihez, amelyekkel előadás előtt bíbelődött. Úgy döntött, majd otthon folytatja. Inkább sétál egyet kihasználva a ragyogó időt. Összeszedte az iratokat és berakta őket a táskájába. Gyalog ment le a második emeletről.

Az elbeszélő, én, rezignált, sok kínos, feszengető, dadogásra készítő szituációt megélt, ám az eltelt időben az ilyesféle helyzetekkel szemben nemhogy immunitást, sokkalta inkább fokozott érzékenységet szerző ember, itt kényszerűen bevallom, zavarban vagyok. Felvetődik bennem, bárkiben teljességgel jogosan vetődhet fel: hogy a nyavalyában kerülünk egyszerre csak a ködben szendergő Budapestről a verőfényes New Yorkba? S noha magam tudom a később majd egyértelművé lévő választ, nem kerülhetem meg az érthetően adódó kérdéseket. Van-e a felszíninél mélyebb jelentése a történet elején a két férfi foglalkozásának, a két városnak, az aktuális napszakoknak, időjárási és fényviszonyoknak? Én, az elbeszélő, nem machinálók-e induláskor a történetek darabjaival, nem fonok-e hálót, nem hegesztek-e vázat, amely összefogja, megtartja,

mintegy formát ad a látszatra egymástól független elemeknek? Nem építgetek-e valamiféle rejtett réteget, mondhatnám altalajt, amely miként néma olajmező a föld mélyén végighúzódik a történetek alatt, feltérképezése sorok közötti olvasni tudást feltételez, beavatottságot, rejtett utalások fonadékának szétbogozását, kódok megtalálását, megfejtését igényli, hogy végül árnyalja, kikerekítse, többletjelentéssel ruházza fel, ezáltal teljessé tegye a szövegben foglaltakat? Nos, válaszolódjanak meg idejekorán az efféle kérdések. Én, az elbeszélő, rezignáltan beismerem természetesen machinálókat, hálót fonok, vázat hegesztek, lévén a dolgom, hogy formát adjak a történeteknek, képpé rendezem az elemeket. Tolkien írja a Gyűrűk ura George, Allen & Unwinnál megjelent 1966-os kiadásának előszavában, hogy szívből utálja az allegóriát, mert az az írók uralmi törekvéseiből fakad. Mélyen egyetértve a megállapítással, és kiegészítve a hivatásos irodalomértelmezők népes táborával, akiknek uralmi törekvései az írókénál fokozottabbak, az elbeszélő, én, kijelentem, rejtett réteget nem építek, titkos utalások nincsenek, persze ettől még az egymás mellé kerülő elemek így-úgy hathatnak egymásra, árnyalhatják egymást, a sorok közötti tér is megmarad, ám hogy ki mit kezd velük, csak rá tartozik. Budapest időjárásai és fényviszonyairól sok minden elhangzott azon az ominózus hosszúra nyúlt vasárnap délutáni kávézáson, a new yorkiról pedig Jonathan Baker hozzám került levelei és feljegyzései tudósítanak pontosan, jelezvén egyszersmind, hogy kitörölhetetlenül emlékezetébe vésődött az a nap, az a délután. Térjünk hát vissza hozzá, amint éppen gyalog megy le a lépcsőn a második emeletről, mert mindennek rendelt ideje van, ideje van a születésnek és ideje a meghalásnak, ideje az ültetésnek, ideje annak kiszaggatásának, ami ültettetett.

Jonathan Baker harmincéves kandidátus, a sámánkultúra fiatal kora dacára elismert kutatója, tanársegéd kilépett az épületből. Elsétált az Újságírói Kar McKim, Mead és White tervezte vörös téglából épült, klasszicista vonásokat mutató, oszlopos épülete mellett. Balra fordult, átvágott az egyetem központi négyszögletes udvarán, a Low Könyvtár hármass lépcsősora és Chester Alma Mater szobra előtti fehér és vörös kövekkel, egymást váltó négyzetekben kirakott térségen, ahol – tekintettel a délutáni időpontra – természetesen nagy volt a jövés-ménés. Emberek kaptattak felfelé a lépcsőkön az oszloposos, kupolás épületben lévő irodák felé igyekezve, vagy jöttek onnan, itt-ott hallgatók ültek a fokokon sütkérezve a napon, a téren kisebb csoportokba verődve beszélgettek. Lassú haladtában páran, akik bejártak az előadásaira felismerték és köszöntek neki, amit mosolyogva viszonzott. Az elkapott beszélgetésfoszlányokban viták töredékei meg esti bulik tervei érkeztek el hozzá, amelyek felidéztek benne saját campusbéli éveit. Eszébe jutott egykori önmaga, az iowai Davis megye központjában, Bloomfieldben felcseperedett tinédzser, aki félszeg volt és viszszahúzódozó, szólni is alig mert csoporttársaihoz, akit zavart testes alkata, leplezhetetlen közép-nyugati akcentusa, korai kopaszodása, akit ideérkeztek először határozottan megrettentett az ábrándozások elképzelt és vágyott metropoliszának gyors, zsúfolt, zajos és poros valósága. Halk derűt keltve rémlett fel most benne az első idők félelemmel vegyes izgalma, ahogyan a kollégiumból elindulva egyre nagyobbá növekvő körökben rótt a ismeretlen várost, kezdetben egyedül, később társaságban,

magába szívva a folyók, a hidak, az utcák, terek, parkok, fák, az égbeszökő felhőkarcolók és a patinás sorházak, templomok, üzletek, klubok és kávéházak, autók és emberek állandóságban is folyton változó látványát olyan mohósággal, ami csak az ifjú emberek sajátja, és amely hasonló ahhoz, ahogyan a napon kőkeményre száradt tengeri szivacs issza magába a vizet, ha újra beléteszik. S miként a víz a szivacsot, az egyetem és New York is alakította őt. Átjárta, elfoglalta, magához igazította. Nem tudta felidézni a pillanatot, amikortól biztosan érezte, beilleszkedett, a város az ott-honává vált, persze lehet, nem is volt ilyen pillanat, lassan, fokozatosan hangolódott össze a ritmusuk, és már csak ritkán – általában nehezen viselhető, forró nyári vagy télvégi szürke, fénytelen napokon – tűnt idegennek, de ezekben az időszakokban sem tudta elképzelni, hogy máshol éljen, miközben azért mélyen magában végig megőrzött valamit kezdeti kívülállásából.

Lement a lépcsőn, kilépett a boltíves kapun a zsúfolt Amsterdam Avenuera. Biztosan az előadás, az udvaron nyüzsgő hallgatók és a feltüremkedő emlékek együttesen tették, hogy egyszerre öregnek érezte magát. Mintha hihetetlen gyorsasággal telt volna el felnőtt életének tizenkét éve, ami a maihoz hasonló szép őszi napon kezdődött, amikor elbúcsúzott szüleitől. Állt a járda szélén a koraesti napsütésben, nézte a távolodó 1965-ös, sötétkék Chrysler Imperial Crownt, integetett, és egyszerre volt boldog, izgatott, no meg kicsit szomorú is, mint általában mindenki, ha két világ határán áll úgy, hogy az egyiket már visszafordíthatatlanul elhagyta, de még nem lépett be a másikba. Apró, a szája szögletében éppen csak megjelenő, ironikus mosoly kíséretében vette tudomásul az emlékek nyomán elhatalmasodó melankóliával elegy nosztalgiját, és mint mikor az álomba szenderedés félöntudatlan állapotából rángatja vissza az embert valamilyen zaj, úgy szólalt meg benne is egy hang – akárha énje egy része folyamatosan figyelné gondolatait – és csúfondárosan figyelmeztette, lassan olyan lesz, mint egynémely ismerőse, akik nevetséges feszüléssel próbálnak ellene szegülni az időnek, konditerembe kínlasztják magukat, kalóriát számolgatva táplálkoznak, reggelenként hosszan állnak a tükör előtt az öregedés jelei – ráncok, szarkalábak, ősz hajszálak – után kutatva, hogy aztán ha ráleltek még dühödtebben merüljenek el az önsanyargatásban; nyugi, nyugi, nem kell berezeln, igaz reménykedni is felesleges, messze még a nyugdíj, a gondoktól mentes floridai időtöltés, a hosszú karib-tengeri hajóutak, a műfogsor, a banánturmix és krumlipüré boldogsága. Megállt. Bördzsekije zsebéből elővett egy gömbölyű fejű, görbe Peterson Kinsale pipát és egy félig telt csomag vaníliával pácolt Middleton's dohányt. Megtömte a pipát, meggyújtotta. A felpöndörődő, parázsló dohányt visszanyomkodta a pipafejbe, majd újra meggyújtotta a megfeketedett leveleket. A dohány tetején most már egybefüggő parázsréteg keletkezett. Aprókat pöfékelve elindult. Kis kacskaringókat leírva átment az úttesten, kerülgetve a rostokoló, időnként feldudáló, csaknem egymást érő autokat. Végigment a Nyugati Száztizenötödik utcán, el a Szent Lukács kórház épületei mellett, átkelt a Morningside Drive-on, a Morningside park kerítésének öblében csobogó szökőkútnál jobbra fordult, elment a Nyugati Száztizennegyedik utcával szemközt induló lépcsőig, és lement a parkba.

biztosan, de valószínű, áttétek is képződtek. Nem mondta ki, ám a hangjában kétséget kizáróan benne volt, hogy hónapjai lehetnek hátra. Állt kezében a telefonkagylóval, lábából – úgy érezte – kifut az erő. Rendezni próbálta gondolatait, hogy a döbbenet, a hitetlenkedés, a feltoluló kérdések és a tények kavargó foszlányai között valami biztosra találjon, valamire, amibe kapaszkodni lehet, amivel biztatni tudná magát és anyját is. Nem talált. Talán egy percig is néma maradt, anyja a vonal másik végén hallgatott, mígnem megszólalt, és csak annyit mondott:

– Szervusz Jonathan, vigyázz magadra!

Aztán letette a telefont.

Egy kosárlabda gurult a lábához. Ahogy felnézett meglátta a a közeli streetball pálya felől felé futó tízévesforma vékony, fekete fiút. Pólója fölött a Knicks 33-as mezét viselte, rajta a csapat ifjú csillagának, Patrick Ewingnak a nevével. Jonathan Baker felvette a labdát, és visszadobta neki.

Nem tudott elaludni aznap éjszaka. Forgolódott. Kérdések kopogtak benne. Miért éppen apját érte utol a kór? Miért most? Miért nem előbb, amikor még remény lehetett volna a gyógyulásra? Miért? Miért? Az ilyenkor automatikusan adódó kérdések, melyekre nincsenek, mert nem is lehetnek válaszok. Amikor hajnalfelé elnyomta az álm, hideg fehér fényel megvilágított, végeérhetetlennek tetsző, kackaringós kórházi folyosón bolyongott. Apját kereste. Kék ruhás orvosokat és ápolókat szólított meg. Arcuk mintha testszínűre festett üvegből lett volna. Bőrük erősen fénylett, nem voltak pórusaik. Hiába kérdezte őket. Vagy tucatnyian mentek már mellette-mögötte. Mindegyik kényszeredetten jovialis és kissé idiotisztikus mosollyal nézett rá. Sokat sejtetően ingatták a fejüket, sóhajtoztak, hüppögtek, de egyik sem mondta meg, hol találja az apját. Ajtókon nyitott be találomra. Minden szobában ugyanaz a látvány fogadta. Félhomály volt, az ágyak melletti jelzőlámpák szűrt fényében betakart testek körvonalait látta, csövek kötötték össze őket a mögöttük lévő fallal, ahol monokróm monitorokon zöld görbék futottak, három vagy négy különböző egymás alatt, jobb szélükön folyton változó számok is látszottak, és az egész szobát betöltötte a négy ágy mögötti gép egymáshoz képest rendezetlen ritmikus sípolása meg lustán mozgó pumpák lassú, kísérteties surrogása. Egyre nehezebben haladt. Minden lépés nagy erőfeszítést igényelt. Úgy érezte, rohamosan fogy az ereje, nem képes eljutni a folyosó végén erősen fénylő ajtóig, nem bírja tovább. Aztán nagy nehezen rájött, hogy a mellette-mögötte haladó orvosok és ápolók fogják, markolják a ruháját, próbálják visszatartani, őket is magával vonszolva halad előre. Megállt, könyökével néhányszor hátraütött, forgolódva igyekezett szabadulni, közben a lábát is kénytelen volt használni, de amikor mindez eredménytelennek bizonyult, lehúzta dzsekijén a zippzárát, kibújt belőle és futni kezdett. Könnyed léptekkel haladt, szinte repült. Ám az eddig oly közelinek tűnő ajtó mintha folyamatosan távolodott volna tőle. Sehogy sem fogyott a közöttük lévő távolság. Két kéz szorítását érezte a vállán. Lefejtette magáról, és visszafordult. Az egyik orvos utolérte, és most ott állt vele szemközt. Mosolygott, csóválta billiárdgolyósímaságú, kopasz fejét, a nyakába akasztott fonendoszkóp úgy lengett balra-jobbra, mint egy megbolondult óra ingája. Ő

ököllel az arcába ütött. Keze megcsúszott a hideg, száraz bőrön, az orvos feje kimozdult eredeti helyzetéből, csóválása felgyorsult, mint mikor a metronómon lejjebb csúsztatják a súlyt, de a mosoly nem tűnt el az arcáról. Hátrafordult és rohanni kezdett. Hallotta maga mögött a lépések tompa zaját. Egyszerre ott állt a fénylő ajtó előtt. Háranézett, látta a mosolygó, ingó fejű kompánia egészen közel jár, ám mielőtt elérhették volna lenyomta a kilincset. Ugyanaz fogadta, mint a többi szobában, annyi különbséggel, hogy a legelső ágy mögötti monitoron vízszintes vonalak futottak. Közelebb ment, s ezalatt a rövid idő alatt hirtelen világos lett a szobában, tisztán látta, az ágyon az apja fekszik lesoványodott, beesett arccal, kócos hajjal, tágranyílt szemekkel. Halott volt... Kiizzadva riadt fel.

Épp csak hajnalodott. Lezuhanyozott, és anélkül, hogy bárkinek is szólt volna, kiment a Penn Station-re. Jegyet váltott és felszállt a Three Rivers expresszre, amely Chicagóba közlekedett, ott jó másfél órai várakozás után, amit jobb híján mászkálással ütött el, a California Zephyrrel folytatta útját Ottumwáig.

A hátralévő utat stoppal tette meg. Szerencséjére alighogy kiért a városból, az első autó felvette. Most is látta maga előtt a mélypiros-krémszínű, sáros Chevrolet Cheyenne nagydarab, szakállas vezetőjét. Farmeranyagból készült kertésznadrágot viselt, könyékig feltűrt vörös-kék kockás flanelinget, kék baseballsapkát, melynek elejére a Minnesota Twins nevét és címerét hímezték. Karját, nyakát pigmenthiányos foltok tarkították. Vontatottan beszélt, nehezen formálta a szavakat. Megindíthatta Jonathan Baker elbeszélése, mert magáról kezdett mesélni. Mire kiszállt az autóból Bloomfieldben, három saroknyira a házuktól, tudta a bátorító-megerősítő mosoly kíséretében elköszönő férfiról, hogy Minnesotában született és nőtt fel, egy Hastings nevű kisvárosban, baseballozott középiskolás korában, a tengerészgyalogosokhoz vonult be, hivatásos katona szeretett volna lenni, de egy baleset után, amelynek következtében balkezét ma is csak korlátozottan tudja használni, le kellett szerelnie, most Boonville-ben él, a Missouri partján, nem messze Jefferson Citytől, hat gyermeket nevel, harmincnyolc hektáron gazdálkodik, aminek nagyobbik hányadán kukorica és szója, kisebbik részén paprika és paradicsom terem.

Szülei nem voltak otthon. Mrs. McKay, a termetes, szeplős, göndör, vörös hajjú, beszédes, mindig nevetős ír szomszédasszony, aki épp az utcán álló juharfák lehullott vörös-sárga leveleit söpörte össze a házuk előtti kertben, azt mondta neki, reggel kilenc óra körül lehetett, mikor elindultak, a postással, Jackkel beszélgetett éppen az ajtóban, köszöntek is neki, de azt nem árulták el, hova mennek. Megértette, senki sem tud apja betegségéről, kivéve természetesen az orvosokat. Ez anyjára vallott, futott benne végig most, hogy ezt gondolta ott, akkor. A távolságtartásból és a katonás fegyelemből maga és otthonuk köré húzott átlátszó, ám masszív, törhetetlen búrára, amely nem, vagy csak alig-alig engedett szabad folyást érzelmeinek, és megakadályozta azt is, hogy életük történései kívül kerüljenek házuk falain. Jonathan sokat szenvedett anyja természetétől. Gyermekként gyakran gondolta, nem szereti eléggé, fájnak neki a pillanatok, amikor hite szerint gyámolításra lett volna szüksége, helyette az anyja többnyire szárazon rendreutasította.

– Ne nyafogj már, Jonathan, szedd össze magad!

Később megértette, lényegében nem más ez, mint védekezés, akár a csonthéjas gyümölcsök esetében, amelyeknél kemény páncél védi a sérülékeny, puha belső részeket. Anyja irtózott tőle, hogy kiszolgáltatott legyen, hogy annak lássák mások, vagy hogy annak érezze magát. S ilyen módon óvta önmagát meg az övéit. Ezt a keménységet próbálta fiába is beleplántálni.

– Csak magadra számíthatsz, gyermekem, egyedül csakis magadra. Jó lesz, ha ezt mihamarabb az eszedbe vésed.

Sokszor merengett el rajta, nem lehet könnyű neki ez a szűkre határolt, mindent lenyelő és örökké magában forgató, emésztő, állandó éberséget és mozdíthatatlan vagy legalábbis kifelé annak tetsző állhatatosságot igénylő létezés, mert talán pajzs és menedék, ám ugyanannyira börtön is. Számtalanszor fogalmazódott meg benne a kérdés: vajon mik formálták, miféle erők, milyen komponensek milyen különkülöni vagy együttes hatása alakította ilyenné? Kielégítő válasz sosem adódott, mindenről, ami szóba jöhetett – az anyja múltjáról tudottak –, úgy érezte, csak részben szolgálnak magyarázattal. Mrs. Anna Baker magyar volt. Sivadó Annaként született 1929. augusztus 11-én egy Encsencs nevű nyírségi faluban, egy nyolcgyermekes családban harmadikként. Apja, Sivadó Sándor uradalmi erdőkerülő, anyja, Gondos Julianna írni és olvasni nem tudó háztartásbeli, akinek két bátyja úri szabóként szerzett tisztes egzisztenciát Budapesten. Nekik és a szerencsének köszönhette a lány, hogy a kor és a hely bevett szokásaitól eltérően elhagyhatta szülőfaluját, középiskolába, később egyetemre járhatott, aminek az 1956-os forradalom vetett véget. 1957. április 2-án érkezett meg az Egyesült Államokba, ahol még abban a hónapban feleségül ment John Benjamin Bakerhez, akivel New Jerseyben találkozott egy a menekültek megsegítésére rendezett jótékonyági esten. Az esküvő után a férfi szülővárosában, Bloomfieldben telepedtek le, házat vettek jelzálogra, John vízvezetékszerelőként dolgozott, miként egykor apja is, Anna otthon maradt a fiával, aztán mikor nagybácska lett, a városi könyvtárban helyezkedett el. Jonathan bírta a magyar nyelvet, ezzel a tudással nőtt fel, noha csak akkor használták anyjával, ha kettesben maradtak. Nem voltak magyar ismerőseik, az asszony kerülte a kapcsolatot honfitársaival, sőt Magyarországról is ritkán, sok-sok kérés és unszolás után beszélt egyáltalán. Mintha örökre eltemette volna magába, mintha a múlt zezzugos labirintusának mélyén leledzene, halottan, ám még így is tartani kellene tőle, mert a puszta felidézése is megnevezhetetlen veszélyekkel fenyegetne. Jonathan gyakorta igyekezett rést ütni az anyját övező búrán. Néha ösztönösen, igazodva, inkább hízelegve, másszor tudatosan, daccal, támadva, ám valahányszor sikerült vagy megvidámítania, valóban önfeledt mosolyt csalni az arcára, vagy a kiabálásig kihoznia a sodrából, vagy a zokogásig kétségbe ejtenie, utólag mindig rá kellett jönnie, jobb, ha hagyja, nem bolygatja, nem mozdítja ki fedezékéből. A düh és az összeroppanások idején az elesettsége és a tanácstalansága volt torokszorító, az öröm perceit követően pedig a kontraszt érthetetlenül és megmagyarázhatatlanul nagy, amikor újra visszaökökent szokásos formájába. Apja többnyire derűsen figyelte anya és fia széles spektrumon, váltogatott

eszközökkel folyó viaskodását, és csak akkor avatkozott bele, ha úgy ítélte, túlmegy a viselhetőség határán.

– Anyádnak te vagy az élete, ezt tudnod kell. Nem élné túl ép ésszel, ha történe veled valami.

A szobájában ült az ágyán, égett az arca, szemben vele apja. Szelíden, halkán magyarázott. Nyitva volt az ajtó, hallotta anyja fel-felcsukló zokogását. A földszinten, a konyhában, az ebédlőasztalnál ült, ahova leroskadt közvetlenül azt követően, hogy szó nélkül kétszer pofon ütötte, miután a sheriff helyettese hazavitte, majd elköszönt és bezáródott mögötte az ajtó. Tizenkét éves alig múlt, két barátjával a Des Moines folyóhoz indultak, de eltévedtek, éjfél után találtak rájuk a rendőrök. Apja volt mindig az ellensúly, az örökös béketeremtő.

Bement a házba, felment a szobájába, ahol mindent úgy talált, mintha csak aznap reggel hagyta volna ott. Ledobta a táskáját és végighevert az ágyon. Nézte az íróasztala fölött falra szegezett, bekeretezett fényképeket. Elszomorították a fotók, ezek az időtől ellopott, tárgyiasított, kimerevített pillanatok. Azért ragaszkodott mindig hozzájuk, mert támpontot adtak, miként jelző bolyák a vízbe bocsátott halászhálón, segítettek felszínre hozni eseményeket, érzéseket, melyek nélkülük a múlt összetorlódó, jelöletlen momentumai közé kerültek volna rábízva az emlékezet szeszélyére; mint a pikniket a Rathbun tónál, amikor apja horgászni tanította, s komoly arccal, botjukat tartva ülnek a csónakban vagy az esőszagú new orleansi délutánt, amikor Miamiból hazafelé elmentek Pilottownba, mert ő kíváncsi volt a Mississippi és az óceán találkozására, Venice-ban hagyták az autót, hajóval közelítették meg a deltát, persze más volt, mint amit elképzelt, nem látott túl sokat, csak vizet mindenütt, sárgán és zölden kavargó, egymásba fonódó hullámokat ameddig a szeme ellátott, visszafelé megálltak a városban, amelyet ráadásul egy hirtelen jött zápor sűrűn hulló, langyos, nagy cseppjei áztattak, hogy teljessé tegyék aznapra a víz hatalmát, kopogtak az autó tetején, amibe bemenekültek, igaz, már bőrig ázva, aztán mikor kiderült az ég, közel a kikötőhöz megkértek egy mosolygós fekete asszonyt, hogy örökítse meg őket csapzottan, nevetve, összeölelkezve, háttérbe a szűk, sikátorszerű utca századfordulót idéző házaival. Most viszont fájdalmasan fókuszáltak, kihangsúlyozták az elmúlás mindig jelenlévő, ám elmosódott tudatát. Nem is nézte sokáig őket. Kiment a házból és leült a bejáratnál a lépcsőre. Alkonyodott. A nap már majdnem lebukott a dombok mögött, utolsó sugarai bearanyozták az utcai juharfákat, miközben áttörtek a menni kész levelek között.

Besötétedett mire szülei hazaértek.

– Nem kellene kihagynod az órákat az egyetemen, Jonathan.

Anyja a meglepetés és az öröm legkisebb jele nélkül fogadta, sőt még mintha mérges is lett volna rá, amiért hazajött. Máskor tán megharagszik érte, vissza is szól, most nem tette. Apját fürkészte a betegség okozta változásokat kereste rajta, de nem talált semmit, egyedül a acélszürke szemében fedezett fel valami eddig nem volt szomorúságot, a szemében, amiben megcsillant haloványan az öröm, mikor megölelte, szavak nélkül is tudatva vele, hálás, amiért itt van.

Keveset beszéltek. Vacsora után ültek az ebédlőasztalnál, emlékek kerültek szóba meg orvosok, elkövetkező kezelések, operáció, kemoterápia. Másnap anyja elvitte Ottumwába, vonatra szállt és visszautazott New Yorkba.

Hálaadásra ment haza legközelebb, és otthon maradt január közepéig. Apja lábadozott az operáció után, de jókedvű volt, egész idő alatt semmi jelét nem lehetett látni rajta a belsejében lázasan munkáló kórnak. Jonathan most már tudta, anyja később elmondta neki, ott és akkor már fájdalmak kínozták, ám uralkodott rajtuk, nem akarta, hogy a szomorúság és a részvét telepedjen rá az ünnepre. Nagyokat sétáltak, vendégül látták Abraham Baleyt és Martin Durrant, apja két fiatalabb kollégáját és a családjukat. Elautóztak a Red Rock tóhoz, a Des Moines folyóhoz, a Rathbun tóhoz, ültek kedvenc horgászstégjükön a víztükör felett, nézték a foltokban havas dombokat, a rozsdabarna, későn lehullott levelek nedves, mállo szőnyegét a havon, emlékezetes fogásokat idéztek fel, hatvan centis, ezüstösen csillogó sügéretet, pikniket, amikor a nyári estéket betöltötte a pattogva égő akácgallyak meg a hordógrillből áradó hikori forgács füstje, a sült hal szaga. Esténként kártyáztak, anyja sütötte almás meg meggyes pitével ették tele magukat, akárcsak gyermekkorában. Az asszony is jókedvű volt, meglepően előzékeny és gyengéd a férjével és a fiával, lehet persze, gondolta később Jonathan Baker, ezt is a megmásíthatatlan akkor eltitkolt tudása hívta elő belőle. Gyorsan elteltek a hetek, amelyek békéjükkel, csöndes harmóniájukkal és halk örömmel olyanok voltak, mint a gyógyszerdraszé vékony, édes héja, ami rejteni, elfedni, elodázni hivatott az alá bújtatott keserűséget.

– Apád hamarosan meg fog halni. Az orvosok még biztatnak néha, azt mondják, a kezelések eredményre vezethetnek, előfordult már a műtét, a sugár- és a kemoterápia után a gyógyulás, de én látom rajtuk, ők maguk sem hisznek már benne.

Haragudott anyjára, aki a vonatnál szinte egyszuszra mondta mindezt. Pörölni akart vele, hogy nem kell már eltemetni, hiszen él, számonkérni tőle a idő előtt feladott reményt, ám a szemében látott riadalom, az arcán vastagon lecsorgó könnyek elnémították. Megértette, neki fáj legjobban, amit mondani kénytelen, és azt is, őt szeretné felkészíteni az elkerülhetetlenre. Megölelte, hosszan tartotta a karjában a sovány, törekeny testet, mielőtt felszállt a vonatra.

Április tizenegyedikén délelőtt tizenegykor kihívták előadásról. Anyja telefonált. Mióta visszajött otthonról tulajdonképpen várta a hívást. Várta és tartott tőle egyszerre, ahogyan a biztosan bekövetkező fenyegetéssel történni szokott, melynek tudata folyamatosan ott bujkál az emberben. Időnként előbukkan, elnyomva minden más gondolatot. Nem lehetséges szabadulni tőle, hiába az önszuggesszió, a kényszeres igyekezet, hogy másra fókuszáljon a figyelem, egészen a gyöttrődés és kimerültség azon pontjáig, ahol már viselhetőbbnek, sőt kívánatosabbnak tetszik akár az azonnali szembenézés is. Akkor elhalványul és visszavonul kis időre. Jonathanban a visszatértől elteltő szűk három hónapban nagyon sokszor lejátszódott ez a jelenet, változó színhelyeken, változó helyzetekben, de mindig azt az érzetet hagyva maga után, hogy nem érheti készületlenül. Aztán kiderült, csalóka volt az érzés, s a képzelet számtalan verziója közül egyik sem hasonlított a valósághoz. Amikor a tanulmányi osztály

nyugdíjhoz közelítő testes titkárnője megjelent a terem ajtajában, odalépett az elhallgató antropológia professzorhoz, Mr. Williamshez, a fülébe sűgött valamit, s mindketten felé néztek, Jonathan tudta, hogy érkezett. Egyszerre lett bizonyos, ahogyan a sötét szoba válik világossá a villanykapcsoló elbillentése nyomán. A pillanat elszakította a környezetétől. Felegyenesedve a padban látta a professzor elkomorodott arcát, hallotta szavait, de az ingerek hihetetlen messzeségből érkeztek hozzá, át egy addig soha nem érzékelt széles, nem látható, szűrő-tompító rétegen, melynek közepén kimondhatatlanul egyedül volt. Most, a Morningside park ezerszínű, hervadó fái alatt, az aranyló októberi napsütésben felidézve a jelenetet, amint szinte öntudatlanul lépdelt le az előadó padjai közötti lépcsőn, ki a teremből, végig a hosszú folyosón a testes titkárnő mellett-mögött, az jutott eszébe, mekkora tévedés az a közkeletű vélekedés, miszerint a gyógyíthatatlan betegségben szenvedők hozzátartozóinak könnyebb lenne, mert van idejük megszokni szerettük elvesztésének gondolatát, készülni rá és megbékülni vele. Pedig dehogy. A vég tényszerű tudomásulvétele mit se enyhít a megélés fájdalmán, talán mert az intellektus éppen akkor hagyja cserben az embert, amikor segíthetne. Elenyésznek a racionális gondolatok, és marad az összeszoruló gyomor, a kínzó légszomj, az engedelmeskedni nem akaró lábak, a reszkető kezek, a kétségbeesés és a fájdalom. Az első, amit tisztán felfogott az előadóban történtek után, azok anyja szavai voltak a telefonban.

– Haldoklik, kisfiam. Látni akar. Sietned kell, ha még beszélni szeretnél vele.

Hangjában nyoma sem volt a szokott keménységnek, beszéd közben el-elcsuklott, mintha a könnyeit nyelné vissza, s ez még inkább felkavarta Jonathant.

A kollégiumba ment, néhány cuccot egy táskába dobott, majd taxit hívott és a Kennedy repülőtérre hajtatott. Mindig tartott a repüléstől, ám mintha kikapcsoltak volna benne valamit, latolgatás és félelem nélkül, automatikusan váltott jegyet a TWA következő Des Moinesbe közlekedő járatára. Ahogyan megbeszélték felhívta anyját, megmondta neki az érkezési időt, hogy elé tudjon menni.

Az útról alig maradt emléke. Jobbára egy-egy kép, benyomás, jelenettörődék idéződött fel benne, mintha csak egy film különböző snittjei peregnének előtte nagy szünetek közbeiktatásával: a halk, de állandósuló motorzaj, az ablak előtt lassan elmozgó terminálépület, a szőke stewardess biztatásnak szánt mosolya, bal oldalon a szája szögletében az apró, vesealakú anyajegy, az ülésbe préselődés, a szünni nem akaró enyhe émelygés, a fájdalom és a keserűség meg-megújuló, torkát szorító rohamai, a folyamatos késztetés, hogy siettesse valahogyan az utat, aztán anyja a des moines-i repülőtéren, megint fegyelmezetten és távolian.

Apjával már nem tudott beszélni. Mire a Bloomfield Dental Association Centerbe értek, elveszítette az eszméletét. Két és fél gyötrelmes nap következett ezután. Jonathan többnyire az ágy melletti széken ült, csak néha ment ki a bejárat elé rágyújtani. Nézte a pergamenszínű, ráncos arcot, időnként letörölte a homlokán kiütkező izzadságcseppeket, végigsimította a mozdulatlan, izmos kezét, melyet oly jól ismert a hajdan sötét, mára őszülő dús szőr alatt felsejlő forradásaival, anyajegyveivel és a szív-alakú sötétzöld tetoválással. Várta, helyenként felerősödő türelmetlenséggel akarta,

hogy apja magához térjen, hogy lássa, tudja, ő itt van vele, hogy mondjon valamit, hogy módja adódjon elbúcsúzni tőle, akárha színpadi előadáson az egyik színész nem mondaná végig a rá osztott szerepet, s a másikat, a végszóra várót, tétlen némaságra kárhoztatná ezzel. Akkor, ott fontosnak érezte, mára már tudta, tulajdonképpen nem volt ez más, mint az alap nélküli reménykedés utolsó fogódzója, hogy valamiképp, valameddig itt tarthatja még, a végső, a megmásíthatatlan tény előtt menekülni igyekvés önzése. Aztán lassacskán minden elfáradt benne. Mind többször bóbiskolt el, riadt arra, hogy előre bukik a feje. Egyszer hangokat hallott. Álomnak tűnt. Lassan tisztult fel a tudata, el kellett telnie kis időnek, mire megértette, apja beszél. Először azt hitte, neki szól, aztán rájött, nincs magánál, önkívületben bukna ki belőle vonatottan a szavak válaszok gyanánt egy olyan párbeszédben, melyet rég elhalt családtagokkal és ismerősökkel folytat. Éjszaka volt. Az udvaron futó utak mentén álló lámpák és a telihold fénye világította be a szobát. Megtörölte verejtékező arcát, megfogta a kezét, amely, miként a csecsemőké, azonnal összezárult az ujjai körül. Arra riadt, hogy a vállát rázzák. Többen álltak az ágy körül. Valaki, talán orvos lehetett, mondta, hogy meghalt. Ő bólintott. Még egyszer megsimogatta az arcát, aztán kiment. Égett a szeme. Hajnalodott. Csöndes, apró szemű eső esett. Anyja a teraszon várta. Már tudta. Nem mondott semmit. Megölelte őt és némán zokogott.

Egy szőke hajú, dundi, kétévesforma kisfiú állt meg vele szemben. Komolyan méregette, láthatóan a pipája érdekelte felettébb. Jonathan elmosolyodott, mire a kisfiú kinyújtotta jobb kezét, mutatoujjacskájával feléje bökött és leginkább vakkantáshoz hasonlítható hangot hallatott. Várt kicsit, aztán hangosabban megismételte. Ekkor ért mellé az anyja, a babakocsit toló, fiatal nő, akinek vonásai összetéveszthetetlenül rajzolódta meg a gyermek arcán. Felnézett rá a kisfiú, aztán Jonathan felé fordulva és mutogatva, látható izgalommal többször egymás után elismételte az iménti hangot. A nő megfogta a gyerek kezét, finoman haladásra nógatta, közben komoly hangon magyarázta neki, ami a pipáról eszébe jutott. A kisfiú figyelmesen nézett anyjára, de mintha még nem látott volna eleget, távolodóban vissza-visszatekintett.

Apja halála után anyja egyszerre öregedett meg. Persze ezt csak később, visszagondolva látta így, később fogalmazódott meg benne, hogy a gyásszal, az ürrel, az egyedül maradás tényével, miként ha egy hurrikán szeme lett volna, meggörbült, bezárult körötte az idő, a széles ölelésbe befogódott minden, ami volt és kívül rekesztődtek az elkövetkezők, megszűnt bármiféle tervezés és állandósult valami tárgyát nem tudható várakozás. Látszatra minden ugyanúgy történt, ahogyan annak előtte, ám dolgai, mozdulatai tétovák lettek, elveszett belőlük a törekvés. Nem valaminek az érdekében tevődtek, hanem automatikusan, mintegy önmagukért. Sokszor volt olyan érzése, mintha nem is anyja akarna bármit is velük, sokkal inkább azok mozgatnák, keltenék fel reggel és löködnék végig a neki színüket, ízüket vesztett napokon. Évek teltek el így. Természetesen sohasem panaszkodott. Jonathan látta és sűrűbbé váló együttléteik alatt – amikor csak tehetette hazautazott – próbálta kimozdítani ebből az állapotból. Néha sikerült, néha elhitte, mert úgy tűnt, visszatér belé a kedv

és az akarás, de mindig gyorsan visszazökkent, újra és újra bizonyítva, hogy amit Jonathan makacsul a veszteség és a trauma rovására írandó, mulékony állapotnak gondolt, az lett az állandó és a természetes közege, és a röpke elmozdulások a kivételek csupán.

– Nincs már dolgom itt, Jonathan.

Május vége volt. Este. Kint ültek a teraszon. Az asztalon a vacsora maradékai. Bogarak és lepkek szálldostak a lámpa körül. Tücskök ciripelése hallatszott. Éppen azt újságolta, hogy felkérték, a diploma megszerzése után maradjon tanársegédként a tanszéken. Anyja a távolba révedve mosolygott, majd lassan, mintha látna valamit a sötétben, megkeményedett az arca, s megtörve az elnyúló csendet megszólalt. Jonathan mérges lett, válaszolni akart, ám ő megelőzte.

– Ne... – emelte fel a kezét parancsolóan. – Kérlek! Ne akarj gyözködni az ellenkezőjéről! Felesleges. Ez nem hiszti. Nem azért mondom, amiért a legtöbb korombéli vénasszony szokta. Hogy így kényszerítse a környezetét ragaszkodásának és szeretetének bizonygatására. Hogy újra és újra kicsikarja ugyanazokat a szavakat, mert ideig-óráig eltompítható velük a tudat, hogy eltelt az idő, felnöttek és önállóak lettek a gyerekek és nélküle is boldogulnak; megöregedett. Minden megtörtént már, aminek meg kellett történnie, és ami esetleg ezután következik, nem más, mint régi dolgok fakó ismétlődése. Érdektelenek. Fiatal koromban volt olyan, hogy meg akartam halni. Úgy éreztem sem célja, sem értelme nincs az életemnek. Legjobb lenne kiszállni belőle, véget vetni neki. Már tudom, akkor a düh munkált bennem, a tehetetlenség. Most nem erről van szó. Nem várom a halált, de tudom, hogy közel van.

Lassan beszélt, halk mégis kemény szavakkal, nagy szüneteket tartva. Közben végig a távolba révedt, nem nézett órá. Aztán csend lett. Hosszú csend. Majd mintha álomból ébredne, felé fordult. Szeme fátyolos volt. Vonásai meglágyultak.

– Nem tragédia ez, kisfiam. Az élet rendje. Nem sajnálni való az, akinek eljött az ideje.

Jonathan tudta, anyjának igaza van abban, amit mond, tudta, el kell jönnie a pilanatnak, amikor elveszíti. Mégis felzaklatta mindig, ha hallania kellett. Olyan érzés ébredt benne, mintha a szavak megbontanák az idő rendjét, felgyorsítanák, ezzel együtt siettetnék elkövetkeztét; mintha mágikus erővel telnének meg azáltal, hogy olyasmit neveznek meg és hoznak a felszínre, amit az ember önmagában is leginkább elrejtteni igyekszik.

Alig több mint fél év telt el, amikor visszaidéződött benne a beszélgetés. Első terepmunkáján volt éppen, Mr. Williamset kísérte el gyűjtőújtjára Alaszkába, az inuitokhoz. Este üzenet várta a szállodai szobában, hogy azonnal hívja fel Mrs. McKay-t.

– Jo, drágaságom, nagy baj van... Édesanyádat kórházba kellett vinni...

A kagylóból jövő, szipogásban végződő szavak bizonyossá tették, amit sejtett már tárcsázás közben.

– Sokáig nem láttam. Olyan rossz érzésem támadt. Mondtam Ewannek, te, mondom neki, mi lehet Annával, semmi mozgás a ház körül, csak nem történt valami baj? Morgott, tudod, ahogy szokott, azt mondta, hagyjam már békén, ismerem,

milyen magának való, lehet, hogy elutazott hozzád, csak éppen nem szólt senkinek. De valami csak nem hagyott nyugodni. Mondom neki, te Ewan, menj már át, nézd meg, nincs-e valami baj. Nagy dérrrel-dúrral elindult. Én az ajtóból néztem. Kopogott, kopogott, de semmi sem történt, hát benyitott. Jött is ki szaladva mindjárt, kiabált, hogy azonnal hívjak mentőt. Jaj, Istenem, Jo, annyira sajnálom...

Mrs. McKay sírt. Amikor megnyugodott kissé, Jonathan megtudta tőle, Mr. McKay a konyhában találta az anyját, eszméletlenül, véres fejvel feküdt a tölgyfa tála-lószekrény alatt, összetört tányérok, poharak, bögrék cserepei között. A mentők a Dental Association Centerbe szállították.

Utólag rekonstruálva a történeteket, anyja érthetetlen okból úgy döntött, átrendezi a konyhát, s noha tudta, bizonyosan nem bír el a berendezési tárgyakkal, mégsem hívott senkit segítségül, maga próbálta odébb tolni a szekrényt, az megbillent és rádőlt, majd ráestek a kihulló edények. S a repülőutat követően, miután beért a kórházba és beszélt az orvossal, aki elmondta neki, súlyos sérülései és belső vérzései vannak, szinte semmi remény rá, hogy felépüljön, majd alig két nappal később, mikor meghalt, Jonathan úgy érezte, a sors, a végzet teljesedett be, anyja halálát az az önfejlőség és büszkeség okozta, ami addig élni segítette, s hogy ami történt, csak úgy történhetett, sehogyan máshogyan.

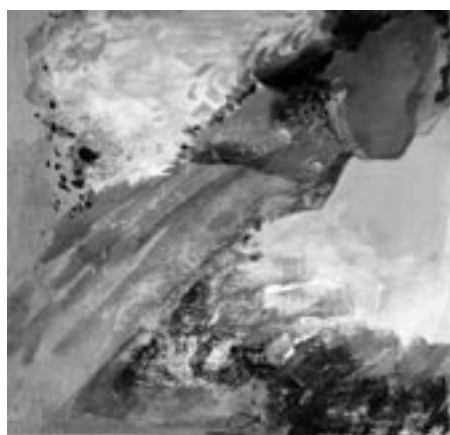
Az elbeszélő, én, rezignált, az érzéseket kiszámíthatatlan csapongásukkal és nehezen magyarázható változásaikkal együtt is komolyan vevő és vizsgáló, megérteni igyekvő ember, itt most kénytelen vagyok megjegyezni, Jonathan Baker harmincéves kandidátus, a sámánkultúra fiatal kora dacára elismert kutatója, tanársegéd a Morningside park fái alatt üldögélve, szülein gondolkodva nem is sejtí, hogy a sors, a végzet beteljesedésének érzése aznap még egyszer felvetődik benne, de nem mint gondolat, nem mint egy hajdani érzés emléke, a memória mélyén tárolt pontos, ám dermedt reprodukció, mely hű lenyomata ugyan az eredetinek, ám híjával van a valamikor azt kísérő emóciónak, szóval nem így, hanem teljes valójában, amibe bele szokott remegni az ember, miután Jonathan Bakerben tápot kap majd a meggyőződés, hogy semmi sem volt véletlen azon a napon; sem az előadásán elmondott szavak, sem az üldögélés a parkban, sem a múlt feltüremkedése, sem szülei megidéződése. Csodálkozhatunk-e ezen úgy általában? Nem élte-e át már mindahányunk, hogy egy-egy szituáció, mozdulat, mosoly, szemvillanás, elkapott félmondat, bármi visszafelé átstrukturálja a múltat? Szálakat fészít ki önnönmagukban létező, korábban egymáshoz nem kapcsolódó dolgok között, összefűzi őket, olyan kolázsra rendezi, amiből az tűnik ki, hogy ami megtörtént hosszasan készülődött az időben; utólag fontos előjeleknek tetszenek olyan momentumok, melyeknek a maguk helyén és idejében semmiféle jelentősége nem volt. Adódik a kényelmetlen kérdés: létezik-e valóban titkos kötőanyag, ami dolgokat a mélyben összekapcsol, s csak utólag válik felismerhetővé, vagy nem más ez, mint az emberi elme menedéke, szabadulás attól a tudattól, hogy kifürkészhetetlen, szeszélyes erők játékszerei vagyunk mindahányan, és életünk útját véletlenek rajzolják meg, hasonlatosan a lapátok, rugók terelte flippergolyóéhoz? Descartes szerint a világ csak azon a benyomáson keresztül ismerhető meg, amelyet az az érzettel és percepcióval tesz az elmére. Na most akkor az érzet és percepció

szervezi-e bennünk történetekké a tőlünk független valóság önálló elemeit vagy az természetéből következően egészében eleve mint történetek kusza halmaza létezik és mi fogjuk, megérezzük, megértjük, megéljük belőle azokat, amelyek erőterébe ezért-azért belekerülünk? Vajh, ki válaszolhatna? Keveset tudhatunk, mondom én, az elbeszélő, idézve az írás bölcsességét: az ember nem mehet végére a dolognak, a mely a nap alatt történik.

Jonathan Baker harmincéves kandidátus, a sámánkultúra fiatal kora dacára elismert kutatója, tanársegéd a Morningside park padján még mit sem sejtve hallotta a Cathedral of St. John the Divine megkonduló harangját. Az órájára pillantott, s miután látta, eljárt az idő, felállt és hazaindult.

Kiment a Cathedral Parkwayre és balra fordult. Feléledt a szél, gyorsan hűvösödött. Késő délutáni csúcsgorgalom volt, vándorgó, de többnyire rostokoló autók, igyekvő emberek mindenütt. A Manhattan Avenue kereszteződésében, a lámpánál várva felöltött benne, Diane-t már bizonyosan nem találja otthon.

Diane Crawford-Lee, Jonathan Baker élettársa, az ACA Galériában dolgozott, Chelsea-ben, a Nyugati Huszadik utcában, művészeti főmunkatársként. Rá osztódott a háziasszony szerepe Alan Davie skót festő kiállításának esti megnyitóján, ő felügyelte a már hetek óta tartó előkészületeket a szobafoglalástól a biztosításon, a képszállításon, a katalógus összeállításán és nyomtatásán át a tárlat berendezéséig. Diane művészettörténetet tanult az egyetemen. Ott ismerkedtek meg. Kiderült, a lány is iowai, Wintersetben, Madison megyében született és nőtt fel, alig hatvan mérföldnyire Bloomfieldtől. Afféle tipikus campusbéli nexus volt ez, rendszertelen találkozásokkal előadásokon, a könyvtárban, a menzán, bulikon, rövid, a rohanást egy-egy percre megakasztó vagy éppen hajnalig tartó, mély, szenvedélyes, világot megváltani igyekvő, alkohollal átítatott beszélgetésekkel kávéházi asztaloknál, füstös klubokban, felfogatott lakások félhomályos sarkaiban, kollégiumi szobákban, amik aztán többnyire az ágyban értek véget, jó-rossz szexszel, hogy aztán a másnap a létező, ám meg soha sem erősödő kötelekek sorába taszítsa őket, eggyé a sokból, amelyek fontosnak tetszenek, de nagyon gyorsan eliminálódnak az iskola befejezése után. Jonathan olykor-olykor találkozott a lány képzőművészeti írásaival a New York Times hétféji mellékletében, hallotta is valakitől, hogy a városban maradt, megházasodott, jól, férje egy befektetési ügynökség alkalmazottja a Wall Streeten, remek állása van, de igazából semmit sem tudott róla, mígnem jó két éve, egy délutánon a környéken bóklászott, egy újonnan nyílt antikváriumot keresett a Seventh Avenue és a Nyugati Tizenhatszadik utca sarkán, és a galéria kirakatában meglátta a Peter Blume kiállítására invitáló plakátot. Szerette Peter Blume képeit. Már a megnyitásról tudósító hírek és beszámolók olvastán elhatározta, megnézi a tárlatot. Szinte üres volt a galéria. Az Indiai fügefák című kép előtt állt. Nézte összefonódó, girbe-gurba, göcsörtös fákat, ahogyan gyökerük teteje kiállt a kövecses földből lefelé forduló, megfeszülő, csontos kezekre emlékeztettek, melyek bár csupán ujjaik egy részével képesek már, ám kétségbesett erővel kapaszkodnak, őrt álló, eldőltükben is lankadatlan katonák – körmöket képzelt az ujjak végére, hosszú, hegyes és éles körmöket –, akik örökké

védik területüket, védik az egyszerre hívó és baljós, barna-zöld, síkos, ágbogas mélységet, benne a felsejlő mohával borított, öreg fát, minden fák őst, sorsok, mesék, legendák, titkok tudóját, a lélegző, ám szótlán történelmet. Mennyi mindent mondhatnak a fák, futott át rajta, amikor a nevét hallotta maga mögött. Megfordult. Diane jött felé a termen át. Elegáns volt, csinos és láthatóan örült, hogy találkoztak. Beültek egy kávéra a Le Café at Barney's-ba a Seventh Avenue és a Nyugati Tizenhetedik utca sarkán. Kiderült, Diane időközben elvált. Házassága alig több mint egy évig tartott, ennyi idő kellett, hogy nyilvánvaló legyen, vajmi kevés közülük van egymáshoz. Mégis hálás a sorsnak, mondta mosolyogva, enélkül bizonyosan nem maradt volna New Yorkban, és azóta valahol a Közép-Nyugaton lenne, valószínűleg Iowában, tanítana egy kisváros gimnáziumában, és összességében élné ugyanazt az életet, amit a szülei, amit sosem gondolt jónak és amitől mindig is menekülni szeretett volna. Hosszan beszélgettek, odakint teljesen besötétedett. Diane felajánlotta, hogy hazaviszi autóval. Jonathan, miután megpróbálta elhárítani, részben viszonzandó a szívésséget, részben, mert ön maga számára is meglepő módon jól érezte magát vele, meghívta vacsorázni. A Bottinoba mentek a Tenth Avenue-n, a hajdani vasboltból átalakított olasz étterembe, ahol Diane sűrűn megfordult, ismerték, így foglalás nélkül is kaptak asztalt. Vacsora után hazavitte és ottmaradt nála éjszakára. Szenvedélyes, öntudatos, ugyanakkor odaadó és figyelmes szeretőnek bizonyult. Mosolyogva ébresztette, reggelivel, aztán bevitte az egyetemre. Noha Jonathan akkor zaklatottan élt, évek óta egyre üresedő viszonyt folytatott egy tőle idősebb férjes asszonnyal, amiről pontosan tudta, hogy lényegében régen véget ért, és az idő múlásával lassan felemészti a hajdani szerelem minden még épen maradt emlékét is, de abba hagyni mégsem volt addig elég ereje, talán annak az éjszakának sem lett volna folytatása, megmarad a melengető emlékként visszajáró történetek között, ha rá egy hétre nem hívja fel Diane azzal, hogy hétvégére hazautazik Wintersetbe, lenne-e kedve vele menni. Jonathan anyja halála után nem sokkal megbízta Bloomfieldben Mr. Adrian Rosenberget, az ügyvédet, aki a család jogi ügyeit intézte éveken át, hogy értékesítse a szülői házat és minden egyéb ingóságot, csak az öreg Chryslert tartotta meg, néhány bútort és használati tárgyat, nem volt már semmi élő kötődése Iowához, csak az időnként rátörő honvágy, úgyhogy örömmel mondott igent. S abban a néhány napban Jonathan Baker úgy érezte, mint aki hosszú hányódás után hazaér, elengedheti magát, nem kell igazodnia, tudja, ami körülveszi, az a világnak azon része, mely neki adatott. Része volt ennek Mrs. Crawford-Lee már-már zavarbaejtő igyekezetével, hogy a lehető legjobb házigazdának mutakozzon, kivéve a maga részét a lányával érkezett férfi megnyeréséből, a látogatásuktól a könnyekig meghatódó McKay asszony, a langyos almás pite, amivel megkínálta őket, a bloomfieldi temető szülei sírjával ugyanúgy, mint az éppen levelet hajtó juharfák, a édeskés, nehéz szagú föld, az örvényeket vetve hömpölygő Des Moines folyó. És természetesen része volt Diane, aki miután anyja elaludt, átosont hozzá a vendégszobába, aki egy pajkos mosoly kíséretében letért az utat szegélyező erdőbe nem sokkal a Wapello és Davis megye határát jelző tábla után, és ott az autóban szerkezett vele, meg a folyóparton, felszabadultan, semmivel sem törődve.

– Te ezt így előre eltervezted?

Visszaúton az autópályán kérdezte ezt Jonathan vasárnap este, amikor a távolban már látszottak Manhattan fényei.

– Hát erre, ha igazán kíváncsi vagy rá, neked magadnak kell megtalálni a választ.

Diane komoly ábrázattal válaszolt, majd egy apró kacsintás után szélesen elmosolyodott és a combjára tette a kezét.

Úgy érkeztek meg Jonathan a Lincoln út Prospect parkhoz közel eső részén lévő lakásához, úgy mentek fel a második emeletre és úgy estek egymásnak az előszobában miután bezáródott mögöttük az ajtó, mint két ember, aki nagyon régen várt már egymásra, és most hogy együtt vannak, nem tudnak betelni a másikkal, és mintha nem is volna a világon ennél magától értetődőbb dolog. A következő napokban Diane lényegében hozzá költözött. Megtartotta ugyan egyszoba-hálófülkés lakását az Upper East Side-on, négy sarokra a Central parktól, a Keleti Hetvennegyedik utcában, de ritkán aludt ott, többnyire a kiállításmegnyitókát követő, hajnalig elhúzódó partik után, jobbára a vendégeik, barátaik használták.

Jonathan Baker kikaparta a hamut a pipájából, majd miután a maradékot is kifújta belőle, a dzsekije zsebébe sülyesztette a még langyos pipát, és a Frederick Douglass Circle-on lement a metróba. Sokan voltak. Színes tömeg, olvasó, walkmant hallgató, elmélázó, toporgó, elegáns, lezser vagy szakadt öltözetű emberek, akikben talán csak a sietség volt közös. New Yorkban – látszatra úgy tűnt – mindig mindenki siet; nem a szó látható, mérhető értelmében, hanem valami hamar szinkronizálódó belső szerkezet pörgő ritmusához igazodva, mely minden new yorkiban ketyegett, mintha itt másképpen mérődött volna az idő, mintha a kínálkozó lehetőségek gyorsabban emésztődtek volna el, azt a folytonos félelmet plántálva az emberekbe, hogy ha nem elég gyorsak és éberek, lemaradnak valamiről. Mikor felszállt a szerelvényre és az elindult, Jonathannak eszébe jutott, tulajdonképpen ki is szállhatna a Tizennyolcadik utcánál és bemehetne Diane-hoz a galériába. Meglephetné. Reggel nemet mondott, amikor hívta. Biztosan örülne, hogy mégis rászánta magát. Ám amint végiggondolta, el is vetette az ötletet. Vizolygott a megnyitóktól és az azokat követő partiktól. Túl hangos, túl gazdag és túl sznob emberek verődtek össze, jobbára ugyanaz a kör, akiknek az ilyen események alkalmat teremtettek társadalmi helyzetük folyamatos szondázására, új ruha- és ékszerszerzemények, friss szeretők bemutatására, pletykára és intrikára.

– Érdeklék ezeket valójában a képek? – kérdezte egyszer Diane-t egy megnyitó utáni hajnalon hazaérve.

– Igazából szerintem nem – válaszolta lakonikusan, miközben ledobta magáról a ruhát –, de enélkül is megveszik őket. Legyen divatos a festő, olyan, akinek a nevét ismeri a környezet. Ki foglalkozik valójában a képpel, ha jól mutat a kandalló fölött, és ha emellett még irigyelnek is miatta, az remek. Ilyenek, és mi belőlük élünk.

A Pen Station-nél felszállt egy alacsony, kövér cigány öregasszony. Tarkóján megkötött kendő szorította le ősz haját, fülében hatalmas aranyszínű karika fülbevaló, bő hosszanti csíkos ruhája, ami elől végig látszott kigombolt kabátja alatt, olyan rikító

színek kompozíciója volt, mintha valamelyik tenyérnyi afrikai ország zászlóját öltötte volna magára. Megállt Jonathan mellett. Félhangosan dúdolt magában, elnyújtott hangja összeolvadt a földalatti surrogásával, a kerekék kattogásával. Valahol a Houston és a Canal utcai megálló között felnézett rá.

– Adjon egy dollárt, fiatalember.

Mosolyogva, rekedtes hangon mondta, furcsa akcentussal.

– Megmondom a jövőjét.

Jonathan a zsebébe nyúlt, kivett néhány pénzérmét, összességében több volt, mint egy dollár, és odaadta neki, ám amikor az öregasszony a keze után nyúlt, elhárította.

– Pedig értek hozzá – bizonygatta feleledő öntudattal, zokon véve az elutasítást.

– Elhíheti. Na de maga tudja. Lehet, hogy egyszer még báni fogja. Nem érte volna semmi készületlenül.

Elfordult tőle, mereven nézett ki az ablakon, ahol a vonatból kiszűrődő fényben felsejlettek az alagút betondongái, vastraverzei, és dúdolt tovább rendületlenül. Egy hosszú, furcsa, leginkább bánatosnak mondható pillantást vetett rá, mielőtt kiszállt Brooklynban, a Clark utcánál.

Az elbeszélő, én, rezignált, a mély gyötrődést átérezni képes ember, közbeszúrni tartozom, hogy Jonathan Baker harmincéves kandidátusban, a sámánkultúra fiatal kora dacára elismert kutatójában, tanársegédben később sokszor idéződik majd fel ez a jelenet, látja maga előtt az öregasszonyt valami ritka fajtajú papagáj színeit idéző ruhájában, kopott kabátjában, nagy karikákkal a fülében, amint egész teste átveszi a metrókocsi rázkódását, dúdol, és mindig ugyanazok a kérdések fogalmazódnak meg benne. Vajon tényleg tudott valamit? Vajon ha adatik neki idő, bárha csupán annyi, amennyi alatt a metró néhány állomás közötti távolságot megtesz, változtatott volna valamin is? Vajon ha odaadja a kezét az öregasszonynak, és ő tudja és elmondja, elhitte volna neki? Feleslegesnek tetsző problémafelvetések. A történészek az ilyesfélékre mondják, a történelemben nincsen olyan kérdés, hogy mi lett volna, ha. Ám én, az elbeszélő, nem vagyok történész, éppen ezért nekem mindenkor igaz, hűvösen racionális válaszaim sincsenek. Azt látom, az emberi létezés egésze maga is kérdések özöne, melyekre ilyen-olyan, pillanat alkotta vagy hosszú időn át érlelt és gondosan kimunkált, utólag igazolódó vagy megcáfolódó válaszok adódnak, ám legyenek bármilyenek, magasba emelők, mélységbe taszítók vagy megtartók, nem veszik elejét újabb és újabb kérdések feltevésének. S noha tudható, az idő lineáris rendjében lejátszódott dolgok visszafelé nem változtathatóak meg, érdemi jelentőségük tehát a semmivel egyenlő, ki nem merengett még el régmúlt dolgokon, utólag pontosan körvonalazódó elágazásokhoz, fordulópontokhoz vissza-visszatérve, a meghozottól eltérő döntés esetleges következményeit latolgatva, még ha veszélyekkel jár, ha olykor kíznó is talán? Lám, megint egy kérdés. Így van ez, akkor is, ha tudható, hogy a ki a köveket helyükből kihányja, fájdalmat szenved azok miatt; aki hasogatja a fát, veszedelemben forog a miatt.

Jonathan Baker harmincéves kandidátus, a sámánkultúra fiatal kora dacára elismert kutatója, tanársegéd a Sterling utcáig utazott. Elsétált a Nostrand Avenue-n két saroknyit, majd jobbra fordult a Lincoln útra. Leszedte a ház előtt az utcán parkoló öreg Chrysler ablaktörlője alá dugott reklámszórólapokat, közben arra gondolt, ideje lenne elvinni lemosni, hosszú álltában belepte a por. Ritkán használta, jobbára, ha sürgős dolga akadt vagy ha kimozdult New Yorkból.

A konyhaasztalon Diane levele és két FedEx-es csomag várta. „Szia Mackó! Ezek neked érkeztek még reggel. Kaját találsz a frigóban. A városban alszom. Holnap ébressz fel, reggelizzünk együtt. Szeretlek: D.”

Az egyik küldemény Mike Arange-tól jött, az öreg indiántól, aki az Angua Caliente rezervátumban élt, Kaliforniában. Jonathan rendszeresen dolgoztatott vele, különböző rajzokkal telt sámándobok másolatait készítette el, melyeket terepmunkáin látott, fényképezett le, s aztán szobája falát díszítették.

A másikon feladóként Mr. Adrian Rosenberg szerepelt, az ügyvéd Bloomfieldből. Értetlenkedve forgatta a dobozt, hiszen a hagyatéki ügyek és a ház eladása óta még csak hallani sem hallott róla. Felbontotta. Egy vastkos borítékot és egy tárgyilagos hangú levelet talált benne. „Tisztelt Mr. Baker! Édesanyja, Mrs. Anna Baker végakaratának megfelelően elküldöm önnek ezeket a nálam letétbe helyezett iratokat. Tisztelettel üdvözli: Adrian C. Rosenberg.” Jonathan feltépte a borítékot, amiből egy következő levél és egy vastag, barna kartonborítású füzet, egy magyarul írott napló került elő. A levélben anyja kissé megfakult, kerekded betűivel a következők álltak.

„Drága Jonathan, kisfiam! Amikor ezt a levelet olvasod, én már régen nem vagyok. Így döntöttem. Azt gondoltam, jobb, ha évek telnek el a halálom után, és csak akkor, amikor már enyhült a fájdalom, amikor már biztosan lesz kire támaszkodnod, akkor tudod meg, hogy John Baker, noha úgy szeretted, mint az életét, jobban, mint sok apa a gyermekét, nem volt a vér szerinti apád. Ő meghalt nem sokkal a fogantatásod után Magyarországon. Miután idejöttem és összeházasodtunk és kiderült, hogy nem lehet közös gyerekünk, megegyeztünk, soha nem mondjuk el neked. De én hosszú tépelődés után, arra jutottam, jogod van tudni az igazságot. Nekem könnyebb így, őt meg már úgysem bánthatom ezzel. Kisfiam, ebből a naplóból sok mindent megtudhatsz. Vigyázz magadra! Csókol: Anya.”

Későn érkezem, az udvar üres, csak a mély csend és a vérsáros gumicsizmák állnak díszsorfalat az ajtó előtt. Belépve erősen megcsap a családsg, meleg hullámként érkezte megütözik a kinti hideggel, gyorsan lekapom a sapkám, hogy a hajamat is átjárhassa. Nem, nyilván nem ezért veszem le, hanem mert így neveltek. Meg hogy ne izzadjon bele a fejem, az izzadságszagom amúgy is más, mindig is más volt, nem elegyedne harmonikusan a közös aromakészletbe. Ez igazából nem is elegyedés, hanem keveredés, éppen a héten tanultuk vegytanon.

Anyám még ébren, öleléssel fogad, de jó, hogy megérkeztem, mondja, a bátyám sokkal korábban érkezett, de hát úgys tudom. Nem tehetek róla, hogy ilyen kis mimóza az én kisebbik fiam, teszi hozzá mosolyogva. A disznóölésre céloz, hogy nem szeretek jelen lenni semmilyen állat rituális meggyilkolásán. Apám az utolsó falatokat tolja le a véres hurkából, elégedetten bólint köszönésképpen, akkor sem tudom, hogy mit mondana, ha nem lenne tele a szája.

Itallal kínál anyám, közli, mint minden alkalommal, hogy csak keveset tölt, mert vigyáznom kell a vesémre. Konyak. Bátyádék már fent vannak a szobájukban, mondja, sokat dolgoztak, fáradtak szegények. A tesónak amúgy is nehéz most, fontos dolgokat csinál. De ne aggódjak, a diploma után én is a bátyus nyomdokaiba léphetek, annyira hasonlítok hozzá. Milyen jó, hogy van belőle egy másolat, ezt a mondatot jóéjtpuszinak szánja. Utálom a konyakot.

Lefekvés előtt az ágy melletti nagy tükörben nem tudom nem meglátni a hosszú vágást a hasamon. Kérdeztem a veseátültetés előtt, hogy nem lehetne-e a hátamon ejteni a vágást, de azt mondták, örüljek inkább, hogy ekkora ajándékot kapok a testvéremtől, nehogy még egy kis hegesedéssel is bajom legyen. Reggelinél bratýó széles mosollyal üdvözöl, megpaskolja az oldalamat. Vesénk hogy van öcsi, kérdezi, majd körbenéz, hogy a közönsége értékelte-e a humorát. Anyám a serpenyőben zsírétgető gyakorlatokat vezényel a szalonnának, apám mindenkit a kalóriareggelivel traktál.

Bátyám gyógyszergyári történeteket mesél, apám bólogat, miközben hörcsög-üzemmódban tömi a pofazacskóit. Anyám szeretettel néz körbe, a menyére, a bátyámra, majd a menyé hasára – most jelentették be az unokát – majd rám, aztán újra a tesómra. Ez a sorrend. Nem hozom most fél a témát, hogy talán nem a vegyiparba vezet az utam, meg hogy befogadták egy írásomat egy komoly irodalmi lapba.

Néha lehetnék én a téma a reggelinél, végre megszerethetném a konyakot és mostantól izzadhatnék úgy, mint ők. Ilyenekre gondolok, meg arra, hogy mi mindent odaadnék ezekért. Akár a fél vesémet is.

ikrek vagyok

Tipikus ikrek vagyok. Nem testvérügyileg, hanem asztrológiailag. Bár a tenyérjós azt mondta, hogy anyám hasában még ketten voltunk. Szeretek egyszerre több dologgal

foglalkozni, több könyvet olvasni, több lábon állni. Most is a reggeli teendőimet végzem párhuzamosan: vízforralót figyelni, naptárat megnézni, újságot behozni, túlélni, ilyesmi. Meg kéne nézetnem magam az orvossal. Nem merek elmenni. Mi van, ha kiderül valami. A csillagjegyem szerint minden érdekel, ami a környezetemben történik, kifejezetten kíváncsi vagyok. Felforrt a víz, ráöntöm a teafilterre. A szomszéd a szeretője nyakába liheg a teraszukon. A családja nincs itthon. Lehúzom a redőnyt, véletlenül se lássak ebből többet. Nem vagyok tipikus ikrek.

A fiúk – nem ikrek – már iskolában, én szabadságon vagyok. Orvosi vizsgálat. Nem mertem nem eljönni. Azt mondja a bőrgyógyász, nem tudja pontosan, hogy mi ez, de el kellene távolítani. Menjek a sebészetre. A sebész nézegeti, aztán közli, hogy ki kell vágni. Ő sem mond pontos kórképet, de valamit valószínűsít. Mást, mint a bőrgyógyász. Gondolkodom, hogy miért nem tanítják ezt nekik az egyetemen? Lehetne a neve diagnózis totó. A tantárgy meg: különleges elváltozások és megtipelésük. Azért azt hozzáteszi mindkettő, hogy nem kell megijedni. Volt már, hogy valaki nem ijedt meg, amikor ezt mondták neki? A bőrgyógyász eltávolítaná, a sebész kívágná, máshogy hangzik. Az egyik okulárján keresztül szemlélve arisztokratikus gesztussal messzebb helyezné a tárgytól (tőlem), a másik éles szikéjével belevájna a tárgyba (belém). Meg is teszi, nem érzek belőle semmit. Majd a szövettan kideríti, mondja a válla fölött. Én még fekszem, ő háttal ül nekem, egy fehér köpenyt és kicsit lenőtt, rövid frizurát látok, meg a maszk pántjait a fülei mögött. A háta és tarkója hozzáteszi még, hogy három napig ne érje víz, ne sportoljak, ne ütközsek neki semminek, ne legyek rákos. Ez utóbbit már csak én gondolom hozzá.

Lehet, hogy a jósnak igaza van, olvastam, hogy minden hatodik terhesség ikerterhesség. Gyakori. Meg kellene csinálnom sok mindent, ha már szabadságon vagyok, kitisztítani a kocsiban a klímát, szíjat cserélni az órámon és beküldeni a verseimet a pályázatra. Teendők, amik teljesen feleslegessé válnának, ha a szövettanon találnának valamit. Nem merek nekiállni a feladatoknak, babona vagy nem is tudom. Ha rákos vagyok és kimondják a halálos ítéletet, legalább baleknak ne érezzem magam: nagyjából egy éve van hátra, de a kocsi klímáját azt alaposan kitisztította. Hagyom az egészséget, majd akkor csinálom meg ezeket, ha meglesz az eredmény.

A megadott napon úgy csinállok, mintha nem izgatna semmi. Időnként ránézek a telefonra, megemelkedik a pulzusom. Azt mondom magamnak, nem olyan lényeges. Pedig csak félek. Aztán amikor nem találok több kifogást, tárcsázok. Azt mondja a hölgy, hogy a patológián szabadságon vannak a héten. Hozzáteszi, hogy egész évben nem voltak, nekik is jár. Érdeklődjek a jövő héten. Arra gondolok, hogy most ne haljon meg senki, mert nincs, aki felboncolja. A neten kattintgatok, karórákat nézegetek, egyszerre kettő is megtetszik. Mi van, ha megrendelem, de nem lesz időm hordani egyiket sem? Mondjuk a fiaim öröklék őket. Elképzelem, hogy vonulnak a szalagavatójukon, csuklójukon szuper óra van, csak apjuk nincs. A feleségem szerint ez csak a szokásos hipochondriám. Nem szeretem, ha mindig igaza van, de most örülnék neki.

Lassan vánszorog a hét. A megadott napon összeszedem minden bátorságomat és telefonálok. Ön a kórházat hívta, tárcsázza a melléket. Kicsöng, pillanat, kapcsolják. Egy percet kérnek. Mondjam még egyszer a nevemet. Keresik. Megvan, jóindulatú. Sejttem, hogy ez jó hír, de azért megkérdezem, hogy pontosan mit jelent. Azt, hogy nincs semmi teendő, hangzik a válasz. Dehogy nincsen teendő, most akkor klí-

mát kell tisztítani, szíjat cserélni meg beküldeni végre a verseket. Felbátorodom és megkérdezem, hogy a csomó lehetett-e elhalt ikertestvér maradványa. Kis szünet után azt mondják, hogy ilyesmikkel ők nem foglalkoznak.

Van még egy kis időm, amíg a család hazaér. Keresek egy mécesst, meggyújtom. Arra gondolok, akiről semmit sem tudok valójában, lehet, hogy nem is létezett. Valahogy mégis hiányzik. Ha a jósnak igaza van, akkor ketten indultunk. Mit kezdjek ezzel? Jó embernek kell lennem, ha már így alakult. Egy valamiben viszont biztos vagyok. Ha tényleg úgy történt, hogy kettőnk közül én kaptam meg a lehetőséget, ő biztosan nem neheztel ezért. Hiszen jóindulatú.

Majdnem tökéletes

Fáradt vagyok.

Tudom, azt kérdeznéd, mennyire?

A párterapeutánk nagyon örülne a kérdésnek.

Minden ilyesmire lelkesen reagál.

Hogy mik a jellemző kommunikációs fordulataink.

Azt kérdeznéd, hogy ugyanezek voltak-e az előző pároddal?

Az egyik előző párod mit mondana rólad a másiknak. Egyetérténekek-e?

Unom a pontosságot és a mennyiségeket.

A gondolkodásodat, hogy mindent számszerűsíteni lehet és kell.

A pszichónéni is erről faggatózott legutóbb.

Hogy milyen szerepe van az érzelmeknek a tényekkel szemben.

A kapcsolatunkban.

Erről vitatkoztatok legutóbb, hogy melyik a fontosabb.

Matematikusok szemlélete a lélekgyógyászoké ellen.

Részt sem vettem benne, csak hallgattam. Egy idő után már nem is figyeltem igazán oda.

Közben vörösebb lett a fejed. Nagyjából 20%-kal megemelkedhetett a pulzusod.

A terapeuta sápadtabb lett, kb. 10%-kal leeshetett a vérnyomása.

Megint bent hagytuk a lefőtt kávé a főzőben. Vagy hagyTAD vagy hagyTAM, de mivel nem tudom biztosan melyikünk, ezért hagyTUK. Aminek a valószínűsége nulla, mert sosem főzünk együtt kávé. Ilyenkor ki kell pucolni, mert eldugul.

Azt nem tudom, hogy a matekos kollégákkal miért isztok kávé egyáltalán?

49% eséllyel támogatja a neurológiai funkciókat,

de 51% valószínűséggel keringési problémákat okoz.

Megint a combomra nyílik a mosogatógép ajtaja, ismét csörömpölnek a kukások.

Eszembe jut, hogy ma megint terápiás ülés lesz. Gépiesen belekortyolok a kávéba.

Finom, arabica, de még túl forró a nyelvemnek.

Azt mondanád, hogy 75%-os élvezet. 100% arabica, dupla olyan forrón, mint kellene.

A pszichológus mondja mindig, hogy szükség van az énidőre.

Meg a mi időnkre.

És a ti pontosan képletezett időtökre is.

A mosogatógép-fejlesztők biztosan nem gondolnak arra, hogyha hirtelen rányílik valakire az ajtó, mert lejárt a program, az jó-e? Hány százalékban bosszant? 99% valószínűséggel falhoz vágnám a kávésbögrét. Egyelőre győz az 1%. Ehhez mit szólnál? A műszaki áruházban a srác nagyon kedvesen mosolygott, amikor a mosogatógépet kiválasztottam. Nézte a combomat, lehet, hogy ő is esélyeket számolt, hogy hová fog csapódni a gép ajtaja? Kérdezte, hogy hány terítékes. Mondtam, hogy kettőnknek lesz. Jól elvitatkoztatok volna. Ő azt mondta, hogy amaz mégiscsak jó márka, meg amúgy is. Te azt mondtad, hogy emezt választjuk, merthogy a teljesítménye, energetikai címkéje és az ár-érték aránya. Egész jól indulna a napom, ha ez a sok másik autó nem lenne az úton. Ütöm a kormányt. Azt mondod ilyenkor, hogy ez nem használ. Ma este lesz az utolsó terápiás ülésünk. Talán csináltak a lélekgyógyással egy mérleget. Olyan kedvesen mosolyognak néha az eladók. A műszaki áruházban. Arra gondolok, hogy milyen jól éreztem magam az elején. Mindenre tudtad a választ, 100%-ban. Majdnem tökéletes voltál. A párterapeuta azt kérte, ha az ülések végén is úgy látjuk, akkor szakíthatunk, de addig ne. Forog bennem a kérdés, hogyan fogunk dönteni. Pedig nagy valószínűséggel tudjuk a választ. Mit csináltok, üvöltöm az autókra, akik bent maradtak előttem a kereszteződésben. A szomszéd sávban elhaladó autók ablakán keresztül mintha mindenki a hátsó ülésemet vizslatná. Elégé tele van, a ruháim, piperecucaim és személyes holmijaim 96%-a teljesen kitölti.

Fontosabb dolgok

Dúdolgat a Skype, kicsit idegesítő ez a dallam, csengőhangnak sosem kéne, nem is dallam ez, lehet, hogy fel sem fogod venni, szerintem nem fogod.

Amikor elnyertem az ösztöndíjat, azt mondtad jó lesz ez így. Vagy kitartunk, vagy ha nem, hát akkor úgylis így kellett lennie. Higgyem el, hogy amikor felhívlak majd az oxfordi kollégiumból, akkor már az, hogy éppen együtt vagyunk-e, alig fog számítani. Mert vannak fontosabb dolgok is.

Az életben.

Az ablakom téglafalra néz, alattam macskaköves utcácska, a sarki pubból bábeli zaj kúszik fel idáig, két szólamban nyomják a Skype zenei motívumával. Gondoltam, hogy nem veszed fel, minek vennéd, hiába mondtad,

hogy ha itt leszek, majd mindegy lesz.

Hiába mondott mondatok.

Már hogyan lenne mindegy.

Annyira vártam már, hogy megérkezzek. Még ki sem pakoltam a cuccaimat, csak arra figyelek, hogy a hangulatból minél többet belélegezzek. Vágyaim ne tovább! Ja.

Ez akkor egy fontosabb dolog az életben. Fontosabb, az biztos, de minél?

Érdekes stílusa van a bútoroknak, olyan komolynak tűnnek, de fiatalok, emlékeztetnek valamire, nem jut eszembe, hogy mire, itt van a nyelvemen, de olyan nehéz kimondani.

Felfigyelek a csendre, hirtelen jött, biztos bezárt a kocsma, annyira más lett minden. Keresek valami hangot, ami túlharsogja a magányt, többet, mint a sustorgó, fehér zajt a falakon.

Mást, mint a penész halk kajtatását a sarokban.

Ekkor szólal meg az a hülye dallam a laptopon, sorsszerű, hogy pont most hívsz vissza. „Sorsszerű”, ezt mondtad, amikor kibontottuk a borítékot, ami az oxfordi egyetemről jött.

Szerinted most történnek a fontosabb dolgok az életben.

Új a frizurád, már a profilképeden is átállítottad, akkor biztosan ez is lényeges, üzen valamit.

Jelentősége van.

Miért nem hiszem el ezt az egészet? Most, hogy

csörögsz, már eszembe jut, hogy a bútorok

Rád emlékeztetnek, csak olyan nehéz kimondani Téged.

Fel kéne vennem, beszélhetnénk, emlékszem arra is, hogy mi lesz. Hiszen előfordult már. Majd azt mondd, olyan jó volt velem, hogy azt úgysem lehet fenntartani, jobb is, hogy így.

De hogy? Ingyenes termékmintának érzem magam,

jó voltam, amíg,

de aztán tartósan nem fizettek rám elő.

Befejeződött a hívás. Vajon kinyomtad vagy véget ért magától?

Jó lenne tudni. Hogy működik ez, mennyi idő után bontja a vonalat?

Miért lenne jó tudni? Hiszen vannak fontosabb dolgok is.

Figyelem, ahogy az utcai kandeláber fénye lecsorog a párás ablakon, halk lépések kopognak az évszázados köveken odakint, a puha neszekre hasalva nyom el az álom.

Nem tudom, mennyi idő telik el, de amikor újra megszólal

az a bosszantó dallam a laptopon, felriadok és azonnal felveszlek.

Nem azért, hogy ne kelljen tovább hallgatnom a csöngést.

Hanem azért, mert meg kell mutatnom Neked

ezeket a bútorokat.